

המכון לתכנון מדיניות עם יהודי THE JEWISH PEOPLE POLICY PLANNING INSTITUTE
(מיוסדה על ידי הסוכנות היהודית ל"א"י) בע"מ LTD (ESTABLISHED BY THE JEWISH AGENCY FOR ISRAEL)

סין והעם היהודי

ציביליזציות עתיקות בעידן חדש

נייר אסטרטגי

ד"ר שלום סלומון ואלד

תמצית הערכה שנתית – דו"ח מס' 1: בין שגשוג לבין שקיעה – העם היהודי 2004

העם היהודי 2004 – בין שגשוג לבין שקיעה, הוא ההערכה השנתית הראשונה המניחה את היסודות לחשיבה ולתכנון אסטרטגיים מקצועיים.

מסמך התראה מס' 1: האנטייהודיות החדשה – מאת פרופ' אירוויין קוטלר – נובמבר 2002

האנטייהודיות החדשה מורכבת מאפליה נגד העם היהודי, או מהכחשת זכותו לחיות כחבר בעל זכויות שוות במשפחת האומות.

מסמך התראה מס' 2: דמוגרפיה יהודית – עובדות, סיכויים, אתגרים – מאת פרופ' סרג'יו דלהפרגולה,

יוני 2003

יתכן שמספר היהודים בעולם נמוך מן האומדן המקובל, ואם יימשכו המגמות הדמוגרפיות הנוכחיות ללא שינוי, יתכן שמספרם בעתיד יהיה קטן אף יותר.

מסמך אסטרטגי: ראשי פרקים – אסטרטגיה נגד אנטישמיות – מאת פרופ' יחזקאל דרור – מאי

2004

יכולתם הגדלה של מעטים להרוג על נקלה רבים הופכת את האנטישמיות החדשה לאיום קטלני המחייב אסטרטגיות נגד מקיפות, רב-ממדיות וארוכות-טווח.

מסמך אסטרטגי: עוצמה רכה כנכס לאומי – מאת ד"ר שרון פרדו – דצמבר 2004

בראייה כוללת ראוי שהקברניטים יוותרו על רכישתם של שני מטוסי קרב חדשים כדי להשקיע אותם משאבים בחיזוק העוצמה הרכה של מדינת ישראל.

תמונות בעטיפה קדמית: הכותל המערבי בירושלים, החומה הסינית (באדיבות ויז'ואל בע"מ).

כל הזכויות שמורות © 2005, המכון לתכנון מדיניות עם יהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ, ירושלים

ISBN: 965-229-348-2

עורך: רמי טל – המכון לתכנון מדיניות עם יהודי

עיצוב עטיפה: ש. קים גלסמן, ירושלים

עימוד: א.ש. מרזל – ירושלים

תיאום הפקה: נפתלי אלימלך

הודפס בישראל ע"י גפן בית הוצאה לאור בע"מ, ירושלים

WWW.ISRAELBOOKS.COM

תוכן העניינים

7	הקדמה
9	תמצית המסמך
9	1. עלייתה של סין
9	2. סין והיהודים: הערכת המצב הקיים
11	3. אתגרים חדשים
12	4. תגובות המדיניות היהודית
15	המלצות למדיניות
25	פרק 1. רקע ומטרות
25	1. מקורו ומטרתו של דו"ח זה
26	2. יעדי מדיניות של העם היהודי
26	3. מדיניות תרבותית כאמצעי לחיזוק קשרים
28	פרק 2. ההקשר החדש: עלייתה מחדש של סין כמעצמה גדולה
28	1. כוחה של התרבות בהיסטוריה הארוכה של סין
29	2. תנאים ארוכי טווח למעמד של מעצמה גדולה: "כלכלה המבוססת על ידע"
32	פרק 3. אתגרים המשפיעים על העם היהודי במדיניות הסינית של המאה ה-21
32	1. הבטחת צורכי האנרגיה של סין והנפט המזרח תיכוני
35	2. מגמות של התחזקות התוקפנות האסלאמית בסין
38	3. התגברות התלות ההדדית בין סין לבין ארצות-הברית
40	4. התפתחות יחסי סין עם ישראל
42	פרק 4. ראשיתה של המודעות הסינית לעם היהודי
42	1. מפגשים של יהודים עם סין: תמצית
42	2. מודעות לעם היהודי בסין של המאה ה-19 ושל ראשית המאה ה-20
46	פרק 5. לימודי יהדות בתקופה הנוכחית והשפעתם
46	1. בסיס אקדמי צר עם טווח פעולה רחב
49	2. מי מיעץ למנהיגיה של סין?
52	פרק 6. דעות בנות זמננו בסין על יהודים ויהדות
52	1. ה"יהודי" בסינית
54	2. תפיסות סיניות חשובות

59	פרק 7. תחומי עניין חדשים וסכנות חדשות יישנות
59	1. מערכת היחסים עם הנצרות והסכנה הטמונה בתפיסות שגויות חדשות
60	2. מערכת היחסים עם האסלאם והעוינות המוסלמית החדשה
61	3. הציבור הסיני וצילה הגדל והולך של האינתיפאדה
63	4. אנטישמיות מערבית ויפאנית
64	פרק 8. דילמות וציפיות בסין
64	1. דילמות של מדיניות בסין
64	2. בעיית קאיפנג
66	3. הדים אחרים להתנגשויות במדיניות
67	4. ציפיותיה של סין
70	פרק 9. אתגרים למדיניות יהודית
70	1. צרימות (דיסוננסים) מדיניות אפשריות עם סין
71	2. ההזדמנויות והצרכים של סין
72	3. ליקויים במדיניות היהודית
	נספח 1. שאלות ששאלו סטודנטים בכנסים שערך ד"ר ואלד באוניברסיטאות בסין באוקטובר
75	ובנובמבר 2003
	נספח 2. כותרות חיבורים על היסטוריה ותרבות יהודית שהגישו סטודנטים של אוניברסיטת
79	חנאן (Henan) בקאיפנג (Kaifeng) בקיץ 2003
81	נספח 3. כיצד סטודנטים בבייג'ינג מבינים את היהדות
91	נספח 4. מקורות
92	נספח 5. תודות
94	נספח היסטורי: רשימות על מפגשי יהודים עם סין לאורך ההיסטוריה
100	הערות

הקדמה

אין כל ספק שסיין צומחת ועולה לא רק כמעצמה אסיאנית, כי אם כמעצמה גדולה בזירה הכלל-עולמית. הצמיחה הכלכלית הדינמית של סיין משפיעה כבר היום באופן מהותי ביותר על שווקי העולם, ובשנים הבאות היא תגרום להגברת הביקוש לנפט. כפי שמסביר שלום סלומון ואלד בעבודה המצוינת הזו, צורכי הנפט יגרמו לסיין לייחס חשיבות גדלה והולכת למה שקורה במזרח התיכון.

אולם מסמך זה איננו מתמקד רק בעניינה הגובר של סיין במזרח התיכון. הוא מבקש תשומת-לב להיסטוריה של יחסי היהודים עם סיין. הוא מציין כי העם הסיני כמעט שאיננו נגוע בצורות המסורתיות של אנטישמיות. באופן אירוני, טענתו של ואלד היא כי ככל שסיין תיפתח יותר לעולם וככל שיגברו המתרחיפים בנושאי הסחר, קיימת סכנה כי "העלילה העתיקה של קונספירציה יהודית כלל-עולמית" תחדור לסיין. עד כה, זה לא קרה. אדרבא, ואלד מציין כי סינים רבים נוטים תכופות לראות את היהודים כתמונת ראי של ההיסטוריה שלהם עצמם; הם מעריצים את העושר וההצלחות של היהודים, הם רוחשים כבוד לתרומות הגדולות שהיהודים תרמו לציביליזציה המערבית (הם מאזכרים תדיר את מארקס, איינשטיין ופרויד), והם תופסים את עצמם, יחד עם היהודים, כמייצגי "שתי הציביליזציות החיות העתיקות ביותר".

ואלד קובע עוד כי השואה הפכה לקטע הידוע ביותר בהיסטוריה היהודית; וכי גם דבר זה יוצר אהדה כלפי העם היהודי. לעומת מערך זה של גורמים חיוביים ניצבת האינתיפאדה וסיקורה בסיין, אשר החל לקלקל את הדימוי הטוב של יהודים ושל ישראל. הגידול באוכלוסייה המוסלמית של סיין עלול להעמיק מגמה זו, במיוחד כאשר תמונות האלימות היומיומיות "מרגיזות סינים רבים", על-פי מחקר זה.

לאור חשיבותה הגוברת של סיין, מסמך אסטרטגי זה מהווה טיעון חזק ומשכנע בעד עיסוק יהודי אינטנסיבי יותר בסיין. ואומנם, בלתי-הגיוני יהיה להתעלם מהמלצה זו. יש יתרונות רבים לחיזוק ולהידוק הקשר היהודי עם המדינה המאוכלסת ביותר בעולם, והרבה מה להפסיד, אם זה לא ייעשה. המחקר מציע טווח רחב של המלצות מדיניות, הכוללות הקמת נציגות קבועה של העם היהודי בסיין, כדי להקים צינור פתוח לתקשורת בין העמים. הצעה נוספת היא קיום סימפוזיון ברמה גבוהה למקבלי החלטות סיניים, במגמה לדון בנושאים גלובליים וביחסים ההדדיים בין העמים.

בין שיאומצו כל הרעיונות ובין שרק חלקם, המחקר בהחלט זיהה תחום שטופל רק מעט עד כה, והמציע אפשרויות חשובות לעתידו של העם היהודי. תכנון מדיני חייב להימדד לא רק בניסיון להקטין בעיות, אלא גם בניצול הזדמנויות פוטנציאליות. ללא ספק, שלום ואלד עמד בכבוד בדרישה זו.

השגריר דניס רוס

יו"ר מועצת המנהלים והמועצה לייעוץ מקצועי
המכון לתכנון מדיניות עם יהודי

תמצית המסמך

1. עלייתה של סין

מדוע סין?

סין חוזרת והופכת למעצמה גדולה. יש לכך השלכות גלובליות בתחומים רבים. מדיניות הפנים של סין והיערכות החוץ שלה עוברות תמורות. האליטות שלה בולעות בשקיקה ידע חדש, והן פתוחות להשפעות רבות. זו העת ליצור קשרים עם סין.

ההיסטוריה היהודית במאתיים השנים האחרונות נשלטה על-ידי העובדה שעד שנת 1939 כ-90% מכלל היהודים חיו באירופה ובאמריקה, שתי היבשות שקבעו את גורל העולם. אבל השואה והקמתה של מדינת ישראל שינו באופן קיצוני את הפיזור הגאוגרפי של היהודים, ובה בעת קיימת תנועה של עוצמה גאופוליטית לעבר אסיה. תמורות אלו מהוות קו פרשת מים בהיסטוריה היהודית, והן פותחות הזדמנויות חדשות שאסור להחמיצן.

מדוע תהיה למדיניותה של סין השפעה על עתידו של העם היהודי?

לראשונה בהיסטוריה, סין תשפיע ישירות על גורל היהודים. האתגרים העיקריים שסין ניצבת בפניהם לא נוצרו על-ידי יהודים אבל לבטח ישפיעו עליהם. מעצבי מדיניות יהודיים חייבים להכניס את היחסים עם סין למסגרת של אסטרטגיה רבת. ארבע סוגיות של המדיניות הסינית רלוונטיות מאוד לעם היהודי:

- תלותה הגדלה והולכת של סין בנפט המזרח-תיכוני ותלותן של מפיקות הנפט העיקריות (סעודיה, איראן) בשוק הסיני. בתוך עשר שנים תהפוך מגמה זו על פיהן את המשוואות האסטרטגיות הגלובליות הנוכחיות, המבוססות על נפט. מבחינתה של סין, יציבות במזרח התיכון תהפוך לעדיפות לאומית.
- סביר להניח כי ייווצרו קשיים ביחסים בין המוסלמים הסיניים לרוב הסיני (הסינים החאניים) בשנים הבאות. בקרב חלק מן המוסלמים הסיניים עלולה להתעורר מיליטנטיות חדשה מאחר שהם מרגישים קרובים יותר ויותר לחלקים אחרים של העולם המוסלמי. האם תגיב סין לבעיות הצפויות ברוח פייסנית, בכוח או בשילוב של השניים?
- התלות ההדדית, האסטרטגית והכלכלית, הבלתי-יציבה אך מתחזקת, שבין סין לארצות-הברית. איזה תפקיד תמלא הקהילה היהודית-אמריקנית במערכת יחסים מורכבת זו?
- יחסיה של סין עם ישראל, שבה מתגוררים כמחצית מיהודי העולם. יחסים אלו חשובים כשלעצמם לשני הצדדים, והם מושפעים על-ידי כל אחד משלושת הגורמים שהוזכרו לעיל, וגם משפיעים עליהם מצידם.

2. סין והיהודים: הערכת המצב הקיים

מהו "יהודי" בעיני הסינים?

סין, מבחינת היהודים, היא ציביליזציה גדולה שלא עוצבה על-ידי דת תנ"כית או צאצאיותיה – הנצרות והאסלאם. הסינים יכולים להביט ביהודים מתוך השקפה שאיננה מותנית במטען הנפשי הנוצרי או המוסלמי. בשפה הסינית אין

למילה "יהודי" (יאוטאי – Youtai) ולמקבילותיה העתיקות יותר קונוטציה שלילית המעוגנת בכתבי הקודש הסיניים. זאת הסיבה לכך שקהילה יהודית יכלה לשגשג בקאיפנג (Kaifeng), בירת שושלת סונג הצפונית (960-1126), מהמאה ה-12 ועד המאה ה-19, בלי לסבול מאפליה דתית או פוליטית. זו גם הסיבה לכך שבמאה ה-20 הפכו חארבין (Harbin) ושאנגחאי (Shanghai) לערי מקלט לעשרות אלפי יהודים שנמלטו מרוסיה ומגרמניה הנאצית.

מתי החלו הסינים והיהודים להיות מודעים אלה לאלה?

המודעות הסינית המודרנית לקיומו של העם היהודי ברחבי העולם נולדה בשנת 1830, עם בוא ההוראה המיסיונרית הפרוטסטנטית ופרסום תרגומי התנ"ך. באותם ימים התגבשו סטראוטיפים שונים ומגוונים, ובכללם שהיהודים היו קורבנותיו של "האדם הלבן", כמו הסינים עצמם. בראשית שנות העשרים של המאה הקודמת, מייסדה ונשיאה הראשון של הרפובליקה הסינית, סון יאט-סן (Sun Yat-sen), הצדיק את תמיכתו הפומבית בציונות בדמיון זה השורר, כביכול, בין שני העמים.

במאה העשרים תרמו מדענים וחוקרים יהודיים להערכה הגדלה והולכת של סין בעולם המערבי. עם זאת, מנהיגים יהודיים לא נתנו דעתם לסין, מלבד יוצא מן הכלל בולט אחד, דוד בן גוריון, שקרא ליהודים לשים לב לחשיבותם של הקשרים עם הציביליזציות הגדולות של אסיה, ובמיוחד זו של סין.

מי מלמד כיום את הסינים על אודות יהודים ויהדות?

עם סיומה של המהפכה התרבותית (1976) החל דור חדש של מומחים סיניים ליהדות לספק את הסקרנות הסינית בעניין היהודים וישראל. מספרם מועט והם פעילים בפחות מתריסר אוניברסיטאות ומוסדות אקדמיים, אך היקף פעולתם רחב – באמצעות הוראה, סדנאות, מאות ספרים ומאמרים ותערוכות. אנשי אקדמיה גם ממלאים תפקיד חשוב ביעוץ למנהיגי סין, שכיום רובם בוגרי אוניברסיטאות בעצמם, בסוגיות שונות בנושאי היהודים והמזרח התיכון. עם זאת, העבודה האקדמית מוגבלת בשל אילוצים כספיים, העדר שיתוף-פעולה מבית ומחוץ ומגבלות פוליטיות מסוימות. הציבור הסיני הרחב מקבל את המידע שלו על יהודים ועל ישראל מהטלוויזיה, מסרטים ובמידה גוברת והולכת מהאינטרנט הסינית, שרבים רואים בה מקור מידע חלופי אחיד ונשלט פחות מכלי התקשורת הרשמיים, אם כי גם היא כפופה לצנזורה.

מה הן התפיסות הסיניות העיקריות ביחס ליהודים וליהדות?

מה שהסינים רואים ביהודים הוא, לעתים קרובות, השתקפות של ההיסטוריה של עצמם, של פחדיהם, חלומותיהם ומאוויהם. ראשית, לסינים רבים יש דימוי של עושר והצלחה גדולים של היהודים, שאותם הם מעריצים והיו רוצים לחקות; דימוי זה, לפחות בחלקו, בלתי מציאותי. שנית, הם מכירים בתרומות האדירות שהיהודים תרמו לתרבות המערב – איינשטיין, מארקס ופרויד הם שמות המצוטטים בתכיפות. שלישית, אמירה שכיחה היא כי היהודים והסינים מייצגים את "שתי הציביליזציות העתיקות החיות", השוואה המביעה כבוד להמשכיות ההיסטורית של העם היהודי. ורביעית, השוואה הפכה לאירוע הידוע ביותר בהיסטוריה היהודית. מיליוני סינים ראו את "רשימת שינדלר" וסרטים אחרים העוסקים בשואה.

3. אתגרים חדשים

בשנים הראשונות של המאה ה-21 צמחו תחומי עניין חדשים בסין, במיוחד בקשרים שבין היהדות לבין שתי הדתות ה"בנות" שלה – הנצרות והאסלאם. נראה כי הפופולריות של סיפורי התנ"ך והאמונות הנוצריות גדלה והולכת; צעירים סיניים שואלים שאלות על אודות ישו ועל הסיבות שבעטיין היהודים אינם מאמינים בו. במקביל, ובעקבות אירועים עכשוויים, מתעורר עניין חדש ביחסים ההיסטוריים שבין היהדות לאסלאם ובמקורותיו של האנטגוניזם הנוכחי ביניהם.

אתגר אחר עשוי להתעורר כתוצאה מהיפתחותה של סין לעולם, שתאפשר לאנטישמיות הזרה בתחפושותיה הישנות והחדשות לחלחל לתוך המדינה. מתחים בסחר עם המערב או פריצת פעולות איבה במזרח התיכון עלולים לעורר את תחייתו של הכוזב העתיק בדבר "הקשר של העולם היהודי" גם בסין, כפי שקרה ביפאן בשנות ה-80.

צילה הגדל של האינתיפאדה

האינתיפאדה הפלסטינית התחילה לחבל בדימוי של היהודים – או הישראלים – בעיני הסינים, ולראשונה נשאלות שאלות כמו "האם יהודים וישראלים הם אותו עם?" העמדה הפומבית הרשמית של ממשלת סין אוהדת את העניין הערבי, והתקשורת משקפת זאת. הטלוויזיה שבשליטה ממלכתית מציגה את העימות במזרח התיכון בהבלטה, ותכופות באופן חד-צדדי. התמונות היום-יומיות של אלימות מכעיסות רבים בסין, במיוחד מוסלמים. מומחים החלו לדווח על שינוי מהותי, החרפה של עמדות המוסלמים הסיניים כלפי האירועים בעולם המוסלמי. הדבר הוסיף למתחים הפנימיים בסין, כפי שקרה במדינות מסוימות באירופה.

דילמות במדיניות סין

כמו מדינות רבות אחרות, סין נאבקת ביעדי מדיניות סותרים. עליה להתאים את עצמה לערבים וליהודים, למדינות העולם השלישי ולארצות-הברית, ובבית, למחוזות העשירים ולאזורים העניים. דילמות של מדיניות מסבירות משהו מההיסוסים של סין והצנזורה בנוגע ליהודים, ישראל והמזרח התיכון. ישנם פקידים רשמיים ויועצים שרוצים בקשרים טובים יותר עם היהודים או עם ישראל, בעוד שאחרים זהירים או אף עוינים. אבל יש, בלי ספק, עניין ציבורי גדול בסוגיות אלו, ובציוד צורך – שעדיין לא בא על סיפוקו – במידע נוסף וטוב יותר.

למה הסינים מצפים מהיהודים?

לסינים אין "סל בקשות" רשמי, אבל דומה שסינים רבים מאמינים שהיהודים יכולים לעשות משהו למענם, בשל האופן שבו נתפסים אצלם ההשפעה הגלובלית של היהודים והניסיון ההיסטורי העשיר שלהם:

- התקווה המבוטאת באופן התכוף ביותר היא כי היהודים יסייעו לסין לנהל ולשפר את הקשרים הבעייתיים שלה עם ארצות-הברית.
- יש הערכה ודרישה מתמשכת לטכנולוגיה ישראלית.
- יציבות או אי-יציבות במזרח התיכון ותפקידה של ישראל בה הם מקור לדאגה.

- יש סינים שהיו רוצים להבין ולחקות את ההצלחה העסקית של היהודים, את קשריהם הבינלאומיים של הישראלים ואת ביצועיהם בתחום המדע והטכנולוגיה.
- בסין מצפים לתמיכה יהודית נוספת בלימודי יהדות ופרסומים בתחום זה.
- יש הסבורים כי המודרניזציה של היהודים ותפקידם במודרניזציה של העולם המערבי עשויים להכיל כמה לקחים שימושיים גם לסין.

4. תגובות המדיניות היהודית

מדוע התגובה היהודית איננה מספקת?

תגובות המדיניות היהודית להזדמנויות ולעניין בסין לא היו מספקות עד כה. חסרים חזון, מידע, תיאום וכספים. אומנם ליהודים בעיות קצרות-טווח רבות, דחופות יותר, אך העם היהודי נעדר תפיסות אסטרטגיות ארוכות-טווח, ובאופן כללי אין לו מדיניות לטווח ארוך. כמו כן, יהודים אינם יחידה קוהרנטית כי אם עם מורכב, רב-לאומי, בעל ארגון עצמי, עם ענפים וגופים רבים המשתפים פעולה, אך גם מתחרים זה בזה. כמו הסינים, היהודים יעמדו בפני קונפליקטים של מדיניות: חיזוק הקשרים עם סין עלול להתנגש עם המדיניות של ארצות-הברית, כפי שקרה בעבר. עבור יהודים מסוימים, נושאים של זכויות האדם וסירובה של סין להעניק מעמד של מיעוט לצאצאי היהודים בקאיפנג עלולים להוות מקור של מחלוקת ומרירות.

מה צריכים להיות יעדיה של המדיניות היהודית?

הבעיות הפוטנציאליות הללו אינן צריכות לעכב את המאמצים לדבוק ביעדי המדיניות היהודית:

- חיזוק הקשרים בין סין לבין העם היהודי, הרחבת הידע של סין בנושאי תרבות והיסטוריה יהודית וסיוע להבנה טובה יותר של אירועים עכשוויים.
- תגובה על סטראוטיפים שגויים המיובאים לסין מבחוץ.
- הדגשת אינטרסים והשקפות המשותפים לעם הסיני ולעם היהודי, ובכללם סוגיות גאופוליטיות וגלובליות.

המלצות למדיניות

שום מדיניות יחידה אינה יכולה לממש את כל היעדים האלה; נחוץ שילוב. שילוב זה צריך לכלול גישה של חוקרים וסטודנטים – חברי האליטות בעתיד – ושל הציבור הרחב אל מקבלי ההחלטות ואל התקשורת. יהיה צורך, כמובן, בהסכמה של השלטונות הסיניים ושל מומחים. כמו כן, יש להבין כי מדובר במאמץ ארוך-טווח וכי אי-אפשר לבצע הכול בקצב מהיר. אבל חשוב להתחיל עכשיו ולפתוח ביישום של לפחות אחדות מן ההמלצות האלה:

1) משלחת קבועה של ארגונים יהודיים עיקריים שתדבר בשם רובו של העם היהודי

מאחר שאין קהילה יהודית סינית, שום אזרח סיני אינו יכול לדבר בשם היהדות או העם היהודי, זאת בניגוד למוסלמים או לנוצרים הסיניים. מדינת ישראל אינה יכולה ואינה צריכה לייצג את העם היהודי בשלמותו. משלחת קבועה של היהדות העולמית, שתקיים יחסים עם הרשויות ועם המוסדות הסיניים המתאימים, תוכל לסייע בשיפור זרימת המידע

בין סין לבין העולם היהודי הרחב וגם לעזור בהבנה הדדית ובשיתוף-פעולה. קשרים כאלה קיימים כבר בין ארגונים יהודיים לבין ארצות ויבשות אחרות.

2 סימפוזיון ראשוני בדרג בכיר למעצבי מדיניות סיניים בסוגיות גלובליות משותפות וקשרים הדדיים
תדירות הביקורים ההדדיים של מנהיגים סיניים ויהודיים פחתה בשלוש השנים האחרונות. יש צורך בדיונים ובניתוחים של הדרגים הבכירים בעניין התמורות בעולם ובעניין סוגיות ואינטרסים משותפים. צורך זה יש לספק על-ידי ביקורים תכופים יותר בדרגים בכירים ועל-ידי סימפוזיון משותף ראשון של מעצבי מדיניות, יועצים ומומחים. אם תצליח יוזמה זו יהיה אפשר להמשיך בסימפוזיונים סדירים יותר, ובהם דיונים שיתמקדו בסוגיות גלובליות אחרות ובנושאי עניין נוספים לסין ולעם היהודי.

3 סימפוזיון של מנהיגי עסקים סיניים על יזמות וחדשנות
מלבד שיתוף-הפעולה הטכנולוגי והמסחרי בין סין לישראל, לסין עשוי להיות עניין בקשרים הבינלאומיים של היהודים בעולם ובניסיונם במחקר, בחדשנות ובפיתוח כלכלה "על בסיס ידע".

4 קורסי הכשרה למרצים באוניברסיטה
קורסים ביהדות למרצים באוניברסיטאות ולמחברי ספרי היסטוריה סייעו לשפר את הידע על יהדות בקרב סטודנטים. יש להגביר את המאמצים להקנות למרצים באוניברסיטאות את העובדות הבסיסיות על תרבות והיסטוריה יהודית.

5 מרכז אקדמי ללימודי יהדות בבייג'ינג
סין היא היחידה מ"חמש המעצמות", החברות הקבועות במועצת הביטחון של האו"ם, שאין בבירתה מוסד אקדמי המוקדש ליהדות. המוסדות העיקריים נמצאים כולם בפרובינציות. גדל והולך הצורך במוסד ליהדות בסמיכות למרכזי העוצמה הפוליטית.

6 תמיכה בחוקרים, בסטודנטים ובסמינרים אקדמיים משותפים
תמיכה במורים ובסטודנטים, ובכלל זה תמיכה בביקורי לימוד לטווחים קצרים או ארוכים ובסמינרים, היא צורה נפוצה ביותר לשיתוף-פעולה אקדמי. יש לחזק פעילויות אלו, תוך מתן תשומת לב מיוחדת לצורך לסייע למספר קטן של צעירים סיניים להגיע לרמה בינלאומית של לימודי יהדות, לדוגמה בעברית עתיקה או מודרנית.

7 פרסומים, ספרים, תרגומים
בסין קיים ביקוש רב למידע כתוב על יהודים, יהדות, ישראל והמזרח התיכון. יש למצוא מימון לכתיבת עוד ספרים ולתרגומם, ויש להביא לידיעת הציבור הרחב את זמינותם של הפרסומים השונים. יש להכין רשימה של 500 ספרי יסוד יהודיים שיתורגמו לסינית. כמו כן, יש לעודד את כתבי-העת הפופולריים של סין לפרסם מאמרים על נושאים יהודיים.

8 אתר אינטרנט על היסטוריה ותרבות יהודית
לאור מספרם הגדל של משתמשי האינטרנט, יש סיכויי הצלחה טובים לאתר אינטרנט סיני על היסטוריה ותרבות יהודית, שיתחזק על-ידי דף אינדקס של אחד ממנועי החיפוש העיקריים בסין. בין סינים צעירים, זאת הייתה ההמלצה הפופולרית מכולן. המלצה נוספת שקשורה לעולם המחשב היא הפקה והפצה של תקליטור די-וי-די על נושאים יהודיים.

9 סרטי תעודה בטלוויזיה
מאות מיליוני סינים צופים בסרטי תעודה בטלוויזיה. יש לדאוג לשידור עוד סרטים על נושאים יהודיים, ויש להפיק

סרטים חדשים שיעובדו במיוחד לקהל הסיני. אחד הנושאים הפופולריים ביותר הוא טכנולוגיות חקלאיות חדישות מישראל.

(10) פסטיבלי סרטים יהודיים

פסטיבל הסרטים היהודיים השנתי המצליח בהונג קונג צריך להיות מוצג גם בבייג'ינג ובערים אחרות.

(11) תערוכות פומביות

יש להיענות בחיוב להצעה סינית שהועלתה באחרונה (2004) להציג תערוכה על תרבות יהודית באחד המוזיאונים החשובים בבייג'ינג.

(12) תרומות של יהודים

חוברת שתסכם אירועי הנצחה ומתן תרומות של יהודים לעם הסיני במאה ה-20 עשויה להוות כלי ביטוי של הכרת טובה יהודית על מקלט המבטחים שסין העניקה ליהודים רבים.

(13) שיפור הבנת סין בעם היהודי

חיזוק הקשרים בין שני העמים הוא רחוב דו-סטרי. דו"ח זה בוחן כיוון אחד מן השניים: כיצד לחזק את ההבנה הסינית של היהודים. הכיוון האחר – כיצד לשפר את ההבנה היהודית של סין – חשוב לא פחות, ויש לחוקרו ביתר עומק.

המלצות למדיניות

שום מדיניות בודדת לא תוכל לטפל בכל הצרכים וההזדמנויות המזוהים; נחוץ שילוב. ההמלצות מזהות אמצעי תקשורת, מוסדות ואירועים חד-פעמיים שיכולים לשמש כלי שרת. יעילותם ואפשרות ביצועם המעשית, וגם הפוליטית, נדונו על-ידי מומחים סיניים ויהודיים. המלצות רבות כוללות את עצותיהם, והן מונחות גם על-ידי ההצלחה של ניסיונות בעבר; אחרי הכול, דברים רבים כבר נוסו והושגו בסין. ההמלצות פונות לקהלים מסוימים ויש להן פרספקטיבות זמן שונות:

- המלצות לטווח קצר, הפונות לקהלים בדרגים בכירים ולמקבלי החלטות: 1, 2, 3.
- המלצות לטווח בינוני, הפונות לקהלים גדולים ופופולריים יותר: 1, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- המלצות לטווח ארוך, הפונות לאליטות העתידיות של סין: 1, 4, 5, 6, 7, 8.

באופן כללי אפשר לומר כי סביר להניח שיעילות העלות של ההמלצות המפורטות להלן תהיה גבוהה. בין הסיבות העיקריות לכך – השכר והעלויות בסין, ובכלל זה תעריפי הטיסות הפנימיות, שהם עדיין נמוכים מאוד. אפשר ליישם את כל ההמלצות או מרביתן על פני תקופה של חמש עד עשר שנים, עם תקציב שנתי של כמיליון דולר, נוסף על מה שכבר מוצא על-ידי מקורות שונים. החריג האפשרי להערכה זו הוא ההמלצה הראשונה, אשר תחייב תשלום משכורות ברמה בינלאומית. המטלה הקשה מכולן תהיה לבחור בין פעילויות שונות שמתחרות על משאבים מוגבלים. אין שיטה אובייקטיבית רציונלית לבחור, למשל, בין גישות פוליטיות קצרות טווח ברמה גבוהה לבין מאמצים ארוכי טווח להעברת מידע לשכבת האליטה העתידה של סין. מה יעיל יותר: לבחור שניים-שלושה מעצבי מדיניות יהודית מובילים שיערכו ביקור בן ימים אחדים בסין לצורך דיונים עם פקידים רשמיים בכירים

ההמלצות שלהלן הן תוצאה של המשתקף מדו"ח זה. הן מכילות תגובות לצורכי המדיניות המזוהים ולחטרונות, וגם מציעות יוזמות חדשות.

תלמידיו של קונפוציוס ביקשו פעם ממורם להגדיר את מהות תורתו במילה אחת ויחידה. הוא השיב, "הדדיות". אילו צריך היה לתמצת את ההמלצות לחיזוק הזיקה בין סין לבין העם היהודי במילה בודדת אחת, המילה הייתה: תקשורת, תקשורת טובה יותר. כדי לתקשר בצורה טובה יותר, וגם להשיג את הסכמתה של סין ואת שיתוף-הפעולה מצידה למאמץ כזה, יש הכרח במשהו מעבר לעוד ביקורים או כסף: חזון ואסטרטגיית מדיניות ארוכת-טווח, מן הסוג שבדרך כלל חסר לעם היהודי.

אשר לסין, אסטרטגיית מדיניות ארוכת-טווח תצריך לפחות שלושה צעדים:

- הגדרתה של ההפרדה בין מדיניות העם היהודי לבין מדיניות המדינה הישראלית. ברור כי השתיים אינן זהות, אף כי לעתים הן מתאמות היטב, ותכופות הן משתפות-פעולה זו עם זו. עניינו של דו"ח זה הוא במדיניות של העם היהודי.
- ציון המטלות הספציפיות של הענפים העיקריים של העם היהודי. אשר לסין, יהדות אמריקה היא, בלי ספק, בעלת חשיבות עליונה (פרק 3.3). יהודי אמריקה יכולים להשיג את מה שאין בהישג ידו של שום ענף אחר של העם היהודי.
- מנגנון להצבת סדר עדיפויות, או לפחות הסכמה על עדיפויות עיקריות. זהו צעד קשה. הצבת סדר עדיפויות וניתוח השוואתי של עלות-תועלת של ההמלצות חיוניים למדיניות רציונלית, אבל הם רגישים, ותכופות בלתי-אפשריים מבחינה פוליטית או שאינם רלוונטיים, שכן מקבלי החלטות עצמאיים ומקורות מימון יעשו את מה שבעיניהם חשוב יותר.

משקל-נגד ליריביו, כפי שהדבר נעשה באמריקה, אירופה, רוסיה, דרום-אפריקה ואוסטרליה – מותר חלל ריק. הסינים, ובכללם המוסלמים והנוצרים הסיניים, חופשיים להביע את דעותיהם – וברצותם, גם את ביקורתם – על היהדות, בעוד ששום קול יהודי רשמי אינו נמצא שם כדי להגיב. לדוגמה, יש מוסלמים סיניים שרואים עצמם כנציגי העולם המוסלמי, לא רק האסלאם הסיני. הם יכולים למחות בהצלחה כנגד פרסומים מחקרניים, אם הללו מכילים קביעות בנושא היחסים בין האסלאם ליהדות שאינן מקובלות במסד הדתי המוסלמי (פרק 7.2). היהודים בסין, שהם אזרחים זרים, אינם יכולים להגיב, מחשש שיחשדו בהפרת חוקי סין, האוסרים על זרים לעסוק בתעמולה דתית. מבקרים יהודיים בעלי כוונות טובות רצו למלא חלל זה והשמיעו בדרגים גבוהים טיעונים למען אינטרסים יהודיים, אבל התערבויות מסוג זה עלולות ליצור בעיות, אם אינן חלק מאסטרטגיה קוהרנטית ומוסכמת.

דרכים ואמצעים

אנו מציעים כי ארגונים יהודיים בינלאומיים יתחילו לתאם ביניהם מדיניות וידונו באפשרות של הקמת משרד קבוע קטן בסין, ובו נציג שיוכל לדבר בשמם. הקמת משרד כזה תחייב את הסכמתם של השלטונות הסיניים. צריך שיהיו לו יחסים דמוי-רשמיים עם ממשלת סין או עם ארגונים ומוסדות מתאימים. יהיה צורך לגבור על מכשולים פוליטיים אצל היהודים ובסין גם יחד. ליהודים יש להבהיר כי משלחת זו איננה גוף מדיני חדש עם פונקציות עצמאיות, אלא חלק משיתוף-הפעולה שכבר קיים בין ארגונים לבין מדינות ויבשות אחרות. לסין יש להבהיר כי המשלחת אינה מייצגת "ארגון בלתי-ממשלתי" במובן המסורתי, אלא היא משרד בעל מעמד פוליטי מסוים, המדבר בשם לפחות חלק של העם היהודי. המשלחת תהא חייבת לקיים קשר וחילופי מידע עם הקהילות היהודיות המקומיות (בייג'ינג, שאנגחאי, הונג קונג) ולהבטיח שעבודתה לא תגרע מכוחם של הסכמים קיימים בין היהודים החיים בסין לבין השלטונות. כמו כן, יש לקיים מגעים הדוקים

או לתרגם שלושה ספרי יהדות חשובים ולהדפיסם בסין בשביל מורים וסטודנטים, במהדורות של 3,000 עד 5,000 עותקים? ההשלכות הפיננסיות של שתי האפשרויות תהיינה באותו סדר גודל – בערך 20,000 עד 30,000 דולר – אבל האם הגיוני להשוות בין השתיים, ומי יוכל לומר איזו מהן תניב תוצאות טובות יותר?

יש להבין כי מדובר במאמץ ארוך טווח. לא הכול יכול להיעשות בר-זמנית ובהתרעה קצרה, אבל חשוב להתחיל עכשיו ולשמור את אותן המלצות שאי-אפשר לבצען מיד לטווח הבינוני והארוך. אם תקציב או שיקולים פוליטיים גורמים למגבלות, יש ליישם בראש ובראשונה ארבע המלצות (ייתכן כי מומחים אחרים יקבעו עדיפויות שונות): סמינר בדרג בכיר למעצבי מדיניות (2), אתר אינטרנט חדש (8), הכשרת מורים באוניברסיטאות (4) ופרסומים ותרגומים (7). יהיו הפעילויות אשר יהיו, הכול צריך להתבצע בידיעתן של הרשויות הסיניות המתאימות ומתוך שותפות עם מוסדות ומומחים סיניים.

המלצה 1. משלחת קבועה של ארגונים יהודיים עיקריים שתדבר בשם רובו של העם היהודי

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

מומחים סיניים ציינו כי הם מעדיפים יוזמות לקראת חיזוק הקשרים בין סין לעם היהודי כולו, כולל ישראל, על פני יוזמות המכוונות כלפי ישראל בלבד. יחד, יהדות העולם תוכל להפעיל השפעה חזקה יותר על סין מישראל לבדה. לענפים השונים של העם היהודי פרספקטיבות שונות, ובמידה רבה – מדיניות עצמאית, אבל הם גם יכולים לפעול כגוף משלים ובדרך של שיתוף-פעולה.

בסין שורר מצב מיוחד שהיהודים אינם עומדים בפניו בשום מדינה חשובה שאיננה עוינת יהודים. העדר קהילות הומוגניות בנות הארץ – המקובלות בחברה הסינית והיכולות לייצג את העם היהודי וליצור

אלו אינן מצטמצמות רק לסוגיות מדיניות וביטחוניות, אלא נוגעות גם לתחומי הכלכלה, הסביבה והתרבות. יש צורך בכך שמעצבי מדיניות ויועצים משני הצדדים יכירו אלה את דעותיהם של אלה מקרוב יותר, בין אם מדובר ביחסים ההדדיים ובין אם בסוגיות גלובליות החשובות לשני הצדדים.

דרכים ואמצעים

מוצע בזה לארגן סימפוזיון ראשון בדרג בכיר למעצבי מדיניות, יועצים ומומחים סיניים, שבו ישתתפו מקבילים להם מהעולם היהודי. סימפוזיון כזה צריך לכלול מספר קטן של משתתפים נבחרים, להימשך בין יומיים לחמישה ימים, ואין ליזום את פרסומו בתקשורת. נושאי הדיון חייבים לכלול את תפקידיהם של סין ושל היהודים בסביבה הגאופוליטית המשתנה של המאה ה-21 ואת היחסים בין הסינים ליהודים. כמו כן, הם עשויים לכלול את תפקידיה העתידיים של סין במזרח התיכון. הסימפוזיון אף עשוי לספק הזדמנות לשני הצדדים לדון בבעיות המטרידות כל אחד מהם.

אם סימפוזיון זה ינחל הצלחה יהיה אפשר לערוך סימפוזיונים נוספים, שיתמקדו אולי בבעיות גלובליות רחבות יותר, שאינן ייחודיות לסין וליהודים, או בשאלות היסטוריות ותרבותיות ייחודיות לסינים וליהודים, כמו סוגיית המודרניזציה של תרבויות עתיקות.

נוסף על הסימפוזיונים, כדאי לעודד ולממן עריכת סוורים לימודיים לפקידים סיניים בכירים וליועצי מדיניות בקהילות יהודיות חשובות בעולם, ובכלל זה ישראל.

המלצה 3. סימפוזיון של מנהיגי עסקים סיניים על יזמות וחדשנות

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

יש ממד כלכלי ל"תרבות יהודית", במובן הרחב שבו משתמשים במונח זה בסינית (פרק 1.3). ממד זה חשוב בהקשר שלנו. הדאגות הדחופות ביותר המעסיקות את

עם המורים ליהדות שבסין. האחריות וערוצי הדיווח הביורוקרטיים של המשלחת יחייבו דיון והסכמה. על משרד זה ליטול על עצמו משימות אחדות:

- העשרת תיאום המידע הקיים בין השלטונות הסיניים לבין העולם היהודי הרחב בסוגיות תרבותיות, גאופוליטיות ואחרות, בעלות עניין משותף.
- חיזוק הקשרים התרבותיים והמחקריים שבין סין לבין העולם היהודי הרחב.
- מעקב אחר דיווחים בכלי התקשורת הסיניים, פרסומים וספרי לימוד הרלוונטיים לעם היהודי. דיווח לרשויות הסיניות והיהודיות על קונצפציות שגויות, ישנות או חדשות, ועל ביטויים של דעות קדומות או איבה המשפיעים על העם היהודי בכללו, במיוחד כאשר ברור כי מקורם זר.
- מעקב אחר גישות ציבוריות כלליות כלפי היהודים והיהדות ככל שאפשר להעריך. אחת הדרכים לעשות זאת תהיה על-ידי משאלי דעת קהל באינטרנט, שיטה שננקטת בסין למטרות מסחריות.
- שמירת קשר עם עיתונאים ופרשנים מכלי התקשורת.

המלצה 2. סימפוזיון ראשוני בדרג בכיר למעצבי מדיניות סיניים בסוגיות גלובליות משותפות וקשרים הדדיים

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

משנת 2000 ירדה תכיפות הביקורים ההדדיים של מעצבי מדיניות סיניים ויהודיים. בהנהגה הפוליטית של סין ובעולם היהודי הרחב התחוללו תמורות אישיות רבות, ופירושו של דבר הוא כי שני הצדדים מכירים זה את זה כיום פחות מבעבר. מנהיגים סיניים ויהודיים מודעים לכך שהם עומדים בפני אפשרויות בחירה גורליות לטווח ארוך בסביבה בינלאומית סבוכה, ולעתים קרובות גם מסוכנת. אפשרויות בחירה

השתתפות נאותה של נציגים יהודיים. השפעת לוואי חיובית לסימפוזיון כזה עשויה להיות בתיקון כמה מן הקלישאות הפשטניות הפופולריות על עושרם של היהודים.

- ייתכן שכדאי גם להקים תשתית אדמיניסטרטיבית קבועה לדיוני המשך ותקשורת טובה יותר בין סינים ליהודים, אולי מעין מועצת ייעוץ עסקי וטכנולוגי סינית-יהודית.

המלצה 4. קורסי הכשרה למרצים באוניברסיטה

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

רבים מקבלים את הידע הראשוני שלהם על מדינות ותרבויות זרות – ואת הסטראוטיפים הנצחיים, בין חיוביים בין שליליים – באמצעות ספרי לימוד ומורים. ספרי הלימוד של בתי-הספר היסודיים בסין מכילים רק מעט על אודות ההיסטוריה המערבית ומאומה על היהודים. זאת על-פי מידע מחוקרים סיניים שנשאלו בנושא זה. לעומת זאת, ספרי לימוד של אוניברסיטאות, במיוחד ספרי היסטוריה או דת, מכילים התייחסויות ליהודים, אך לא כולן חיוביות (פרק 7.1). אחת הדרכים היעילות ביותר להגיע למספרים גדולים של תלמידים היא באמצעות קורסי הכשרה למורים באוניברסיטאות ולחוקרים. שלושה קורסים כאלה אורגנו במהלך השנים האחרונות על-ידי אוניברסיטת נאנג'ינג (Nanjing), ואחרים בשנים קודמות בשאנגחאי. באוניברסיטת נאנג'ינג נערכו קורסים אינטנסיביים בני שבוע, ובשלושתם יחד השתתפו למעלה מ-100 מורים באוניברסיטאות. הקורסים נחלו הצלחה גדולה ועוררו עניין גם באוניברסיטאות אחרות. הם כבר הובילו לשינויים בספרי היסטוריה על-ידי מחבריהם שהשתתפו בקורסים וכתוצאה מהשתתפותם השמיטו הערות שגויות ובלתי ידידותיות כלפי יהודים או שהוסיפו לספריהם קטעים או פרקים חדשים על ההיסטוריה היהודית.

מרבית הסינים ואת המדינה הסינית יישארו כלכליות עוד זמן רב: הסינים מודאגים מן העוני ורוצים לשפר את המצב הכלכלי. הציבור הסיני נפעם מהסטראוטיפ של היהודי העשיר אבל אינו מבין את הבסיס לעושר היהודי. יש סינים החוזרים על קלישאות מערביות מוכרות ובלויות בדבר השליטה היהודית בבורסה, בבנקים וכו' (פרק 7.4). אינטלקטואלים לא בהכרח מבינים את הנושא טוב מאחרים.

הצלחה כלכלית יהודית בהיסטוריה הייתה ועודנה מבוססת בעיקר על שילובים של קשרים בינלאומיים, נטילת סיכונים, ידע ומיומנויות טכנולוגיות-מדעיות. התפקיד המרכזי של יהודים במגזרי ההיי-טק של כמה מדינות ידוע היטב. מנהיגים סיניים שוב הביעו באחרונה את הערכתם ליכולתה של ישראל בתחומי ההיי-טק. במהלך ביקור רשמי של שר התעשייה, המסחר והעבודה הישראלי ביוני 2004 אמר שר המדע והטכנולוגיה של סין, סו גואנחואה (Xu Guanhua), כי ארצו "מחויבת לבנות יחסים ארוכי טווח של שיתוף-פעולה עם ישראל, לתועלתן ההדדית של שתי המדינות, כדי שסין תגביר את כושר התחרות הבינלאומית שלה ואת יכולתה בניהול סיכונים"⁽¹⁾. אף-על-פי ששיתוף-פעולה בין-מדינתי בתחום הטכנולוגיה וההשקעות איננו נושאו של דו"ח זה, לדעתנו הניסיון הגלובלי והייעוץ של יזמים, מנהלים בכירים וממציאים יהודיים בתחומי ההיי-טק יכולים לתרום תרומה משמעותית לפיתוח הכלכלי ארוך הטווח של סין, וסין עשויה לגלות עניין בניסיון ובעצות אלו. לא יהיה קשה לגייס את העניין ואת שיתוף-הפעולה של מספר יזמים יהודיים חשובים מחוץ לישראל. עם זאת, הצעה זו איננה סופית, ויש לדון בפרטיה ביתר עומק.

דרכים ואמצעים

- אחת הדרכים לבדוק האם וכיצד תפיק סין תועלת מהניסיון הבינלאומי של יזמים יהודיים, במיוחד בבניית כלכלה מבוססת על ידע, היא לארגן סימפוזיון פומבי למנהלי עסקים בכירים, פקידים רשמיים ועיתונאים כלכליים סיניים, תוך

המלצה 6. תמיכה בחוקרים, בסטודנטים ובסמינרים אקדמיים משותפים

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

מלגות, חילופי סטודנטים, סיורים לימודיים וסמינרים משותפים הם הבסיס החיוני לשיתוף-פעולה תרבותי ואקדמי. נוסף כאן אך מעט מפני שכל ארבעת תחומי המדיניות הללו נתמכים זה שנים רבות במעורבות של סין, ישראל ומדינות אחרות המעוניינות ביחסי סינים-יהודים (סמינרים בינלאומיים על סינים ויהודים נערכו גם בארצות-הברית ובגרמניה). מעצבי מדיניות מודעים לחשיבותם של תחומי מדיניות אלו. עם זאת, ישנם כמה צרכים ספציפיים והזדמנויות מסוימות שעליהם יש לתת את הדעת.

ראשון הוא הצורך להכשיר את הדור הבא של מדעני יהדות סיניים. רק לחוקרים סיניים בודדים, ובכללם כמרים נוצריים, יש ידע מתקדם בעברית, בין עתיקה ובין מודרנית. ספק אם יש כיום בסין יותר מאדם אחד או שניים השולטים בשפת התנ"ך ברמה המצופה מחוקרי יהדות במערב. עם זאת, מספר קטן של תלמידים לתארים מתקדמים בסין, בישראל או במדינות מערביות אחרות מסוגלים להגיע לרמה זו, אם יינתנו להם עוד זמן ותמיכה.

שנית, יש שיטות חדשות למשוך סטודנטים סיניים לתואר ראשון לנושאים יהודיים. מעניינות במיוחד תחרויות מאמרים שנערכות בקרב סטודנטים בנושאי היסטוריה ותרבות יהודית. המכון ללימודי יהדות של אוניברסיטת חנאן (Henan) בקאיפנג ארגן עד כה שתי תחרויות מאמרים בנושא ההיסטוריה והתרבות היהודית, בקיץ 2003 ובאביב 2004, במטרה לעודד סטודנטים סיניים להירשם ללימודי יהדות. פרסים צנועים (סכום קטן או ספר) הוצעו לכותבי חיבורים טובים, ושמותיהם פורסמו בכתב העת של האוניברסיטה יחד עם שמות חיבוריהם. בשנת 2003 הוגשו 40 חיבורים מכל רחבי הקמפוס, לא רק מן המכון ללימודי יהדות, ול-30 ממחבריהם הוענקו פרסים.

דרכים ואמצעים

- למצוא מקורות מימון רב-שנתיים אמינים.
- לארגן ולהוסיף קורסים בכמה אוניברסיטאות.

המלצה 5. מרכז אקדמי ללימוד יהדות בבייג'ינג

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

סין ייחודית בכך שהמרכזים העיקריים שלה ללימודי יהדות נמצאים כולם במחוזות המרוחקים, ולא בעיר הבירה. הצורך במרכז לימוד יהדות בבייג'ינג מורגש בעליל מאחר שהקרבה הגאוגרפית והאישית למרכזי הכוח הפוליטי וקבלת ההחלטות גורמת תכופות להגברת השפעתם של אנשי אקדמיה ויועצים. הקמת מרכז כזה תחייב שותף סיני רשמי. המכון לדתות העולם של CASS (האקדמיה הסינית למדעי החברה) מגלה עניין בבניית המרכז ומחפש שותפות יהודית, וגם מוסדות אקדמיים אחרים גילו עניין בכך.

דרכים ואמצעים

יעדה של מדיניות יהודית צריך להיות הקמת מרכז אקדמי ליהדות במוסד סיני בעיר הבירה ומוסד אקדמי מארצות-הברית, אירופה או ישראל (או קונסורציום של אחדים מהם) יפעל כעמית של המוסד הסיני וישתתף בפעילותו. נציגים יהודיים ידונו עם ממשלת סין במקום המתאים ביותר. אחד היעדים הראשוניים צריך להיות הקמת ספרייה יהודית מקיפה בבייג'ינג.

צורה נוספת, קבועה יותר, של שיתוף-פעולה אקדמי יכולה להיות מושגת על-ידי הקמת קרן דו-לאומית או דו-תרבותית, שיממנו אותה באופן שווה ארגונים סיניים ויהודיים, עם השתתפות אקדמית ישראלית. היא תוכל להיקרא "הקרן היהודית-סינית" ולתפקד באופן דומה לקרנות דו-לאומיות שהקימו מדינות כמו ארצות-הברית וישראל. קיימים מודלים אחרים שיוכלו להיבחן באשר להתאמתם לתנאים שבסין.

המלצה 7. פרסומים, ספרים, תרגומים

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

זוהי המלצה חשובה ביותר. היא פונה לאליטות הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות של סין בעתיד. סין היא עדיין מדינת קוראי ספרים, כפי שהייתה במאות השנים האחרונות. מאות ספרים ומאמרים על יהודים וישראל הופיעו בסין במהלך עשרים השנים האחרונות, אבל הדרישה למידע מעולם לא סופקה במלואה מאחר שהמהדורות היו קטנות מדי או שהציבור לא ידע על קיומם של ספרים אלו והיכן אפשר להשיגם (פרקים 8.3, 9.2). תרגומים משפות זרות חשובים במיוחד, אלא שלאיש אין תוכנית תרגום מקיפה או רשימת עדיפויות המתאימה לסין. חשוב מאוד להוציא ספרים נוספים לציבור הסיני במספרים גדולים ולדאוג לכך שזמינותם תתפרסם ברבים.

יש צורך מיוחד בספרי לימוד אובייקטיביים על מקורות הנצרות והאסלאם, זיקתם הראשונית ליהדות ויריבותם עמה לאחר מכן. ההיסטוריה של היהודים תחת האסלאם, מקורותיו של העימות הערבי-ישראלי וההיסטוריה של האנטישמיות המערבית קשורים לאירועי ההווה, והם מעניינים קוראים סיניים רבים. נושא נצחי אחר הוא תפקידם של היהודים בהיסטוריה הכלכלית של המערב. סוגיה חדשה יותר שיש בה עניין רב במיוחד בקרב סטודנטיות, שהן הרוב באוניברסיטאות של סין, היא מעמדן של נשים ביהדות ובהיסטוריה היהודית. ההיסטוריה העתיקה והחדשה של היהודים בסין מעוררת אף היא סקרנות, וכדאי שתהיה מוכרת יותר בסין. ספרים רבים בשפות מערביות עוסקים בנושאים אלו, אך רק מעטים תורגמו לסינית.

דרכים ואמצעים

יש לשקול את היוזמות הבאות:

בשנת 2004 עלה מספר המשתתפים ל-98 (פרטים ראה בנספח 2). נראה כי זה משקף את הפופולריות המתמשכת של נושאים יהודיים בקרב סטודנטים סיניים.

שלישי הוא הצורך לתת תמיכה מועדפת לנושאי מחקר שהתעוררו בעקבות אירועים עכשוויים, כגון מחקר על ההיסטוריה של יחסי יהודים-מוסלמים או על המקורות וההיסטוריה של האנטישמיות. מלבד מלגות אינדיבידואליות, גם סמינרים אקדמיים משותפים יכולים לדון בסוגיות אלה ואחרות. אחת מהסוגיות היא האופן שבו ניתן לחדש ציביליזציה עתיקה. אם היא לא תאומץ על-ידי מעצבי מדיניות ויועצים (ראה המלצה 2) היא צריכה לפחות להיות נושא למחקר אקדמי משותף. סוגיה אחרת היא היחסים שבין סינים שמתגוררים בסין לבין אלה שבארצות אחרות. אפשר להשוות אותם ליחסים שבין ישראל ליהודי התפוצות. יש מקבילים מעניינים – אך גם הבדלים – בין ניסיונם של הסינים לבין הניסיון של היהודים.

דרכים ואמצעים

- יש להמשיך ולהגדיל את התמיכה בחוקרים, בסטודנטים ובסמינרים אקדמיים משותפים, תוך מתן עדיפות למחקרים שיוכלו להוביל להבנה היסטורית טובה יותר של אירועים עכשוויים.
- יש לסייע למספר מוגבל של סטודנטים לתארים מתקדמים בודדים ולמורים סיניים להגיע לרמת ידע בינלאומית בעברית ובלמודי יהדות. הללו יוכלו להיות הגרעין לדור הבא של חוקרי היהדות בסין.
- תחרות המאמרים המצליחה בקאיפנג בנושאי היסטוריה ותרבות יהודית צריכה להימשך ואת הקונפציה יש להציג גם באוניברסיטאות אחרות. במוסדות השכלה גבוהה אחרים בסין אפשר למצוא עניין דומה מצד סטודנטים.

כבר כיום המקור החשוב ביותר. יש בסין כ-80 מיליון משתמשי אינטרנט (נכון לאמצע 2004), והמספר עולה ב-30% לפחות מדי שנה בשנה. בכל יום מבקרים 10 עד 20 מיליון משתמשים באתרי האינטרנט הסיניים העיקריים. קיימים אתרים אחדים בנושאי יהודים או ישראל, אך הם מוגבלים – בדרך כלל מקומיים או ידועים אך מעט. הקמת אתר אינטרנט סיני כלל-ארצי בנושאי היסטוריה ותרבות יהודית תהיה דבר בעתו ותזכה לפופולריות: בדיונים עם סטודנטים סיניים התקבלה הצעה זו בהתלהבות רבה יותר מכל הצעה אחרת. יועצי מדיניות ומומחים סיניים מחפשים אף הם באינטרנט מידע על יהודים ועל המזרח התיכון.

דרכים ואמצעים

השָׂרָת (server) המאחסן את החומר על נושאים יהודיים צריך להיות בסין. לא יהיה קשה למצוא חומר הולם על נושאים יהודיים בפרסומים סיניים קיימים או למצוא סטודנטים וחוקרים סיניים שיסכימו לכתוב ולתרגם מאמרים בהתרעה קצרה. יש לנקוט את הצעדים הבאים:

- למצוא שותף סיני, רצוי אחד משלושת מנועי החיפוש הסיניים החשובים: *sina.com*, *sohu.com*, *china.com*. שותף זה צריך לפרסם את הנושא "היסטוריה ותרבות יהודית" באופן מתמיד בדף האינדקס שלו, שאם לא כן קיומו של האתר החדש יישאר בלתי ידוע.
- לדון בתנאים הכספיים והפוליטיים עם מנהלי מנוע החיפוש (אם העניין הציבורי יהיה גדול דיו, אחסון האתר יוכל להיעשות בלי תשלום). למנהלים יימסר דיווח מפורט על מגבלות אפשריות.
- למצוא מתנדבים סיניים להקמת אתר האינטרנט החדש, אחזקתו ועדכונו.
- למצוא חוקרים או מוסדות סיניים אחדים שיתרמו לאתר באופן קבוע ולסרוק ספרים ומאמרים שיוצגו באתר.
- לספק בהתחלה 20 עד 30 עמודי אינטרנט, ובכללם

- לדאוג לכך שקבוצה קטנה של חוקרים יהודיים וסיניים תפרסם רשימה של 500 טקסטים יהודיים בסיסיים שיתורגמו לסינית או יודפסו מחדש. די ברשימה זו לבדה כדי להשפיע על חוקרים ומו"לים סיניים. צעד ראשון לקראת רשימה זו יהיה עריכת מצאי של ספרים ומאמרים בסינית על נושאים יהודיים, ובכלל זה תרגומים שהופיעו משנת 1970 והלאה. חוקרים שונים הוציאו רשימות מצאי חלקיות שלא פורסמו, ויש להשוות ביניהן, לשלבן ולעדכן. זאת תהיה משימה גדולה, אולי לטווח הארוך, שחשיבותה גדלה והולכת.
- לכתוב או לתרגם הקדמות קצרות ופופולריות בנושאי הדת היהודית, התרבות, ההיסטוריה וכו'. יש צורך רב ובלתי מסופק לספרי קריאה קלים ופשוטים, במקביל לעבודות מחקר.
- לתת מענקים קטנים לעידוד מחברי ספרים בנושאי יהדות ומענקים טרם-פרסום למו"לים המהססים תכופות להוציא ספרים חדשים בלי ערבות כספית מקדמית.
- להודיע על פרסומם של ספרים חדשים ולספק מידע באתר אינטרנט שעיסוקו היסטוריה ותרבות יהודית היכן אפשר לרוכשם (ראה המלצה 8).
- קשה או אף בלתי אפשרי להחדיר לעיתונות היומית הסינית מאמרים על נושאים יהודיים. עם זאת, יש כמה כתבי עת פופולריים המעוניינים בסיפורים קצרים על אירועי חוץ, תרבויות וכו'. ייתכן שאפשר לפרסם מאמרים אינפורמטיביים על יהודים והיבטים שונים של היסטוריה ותרבות יהודית בכתבי עת מסוג זה.

המלצה 8. אתר אינטרנט על היסטוריה ותרבות יהודית

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

חשיבות האינטרנט גדלה והולכת ממש מדי יום ביומו. האינטרנט יהיה אחד ממקורות המידע החשובים ביותר, ובשביל צעירים סיניים רבים, בעיקר סטודנטים, הוא

אחד המציג ספרים חדשים בסינית על נושאים יהודיים ומדריך כיצד להשיגם (ראה המלצה 7).

- להוסיף עמוד ובו מידע על יהודים צעירים המחפשים רעים-לעט בסין. סטודנטים סיניים, במיוחד אלה הלומדים במרכזי לימודי יהדות, היו שמחים להתכתב עם רעים-לעט אבל אינם יודעים כיצד לאתר אותם.

המלצה 9. סרטי תעודה בטלוויזיה

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

סרטי טלוויזיה דוקומנטריים פופולריים מאוד, ומאות מיליוני סינים צופים בהם. באפריל 2004 היו שלושה עשר ערוצים ממלכתיים מרכזיים, נוסף על מאות ערוצים מקומיים, והמספר ממשיך לעלות. לערוץ 1 של הטלוויזיה המרכזית של סין (CCTV) טווח השידור הרחב ביותר וצופים בו בכל רחבי סין. CCTV-10 משדר תכניות מדע וחינוך, CCTV-7 הוא ערוץ של הצבא, ובאחרונה הוקם ערוץ חדש לילדים. ערוץ "ניישונל ג'אוגרפיק" וסרטים תיעודיים אמריקניים על מלחמת העולם השנייה פופולריים ביותר. סינים רבים למדו על אודות השואה באמצעות הטלוויזיה. ל-CCTV סרטים תיעודיים יהודיים מעניינים בסינית או עם כתוביות בסינית.

תלמידי מכללות רבים צופים בסרטי די-וי-די באמצעות המחשבים שלהם. בעיניהם, סרטי די-וי-די חשובים יותר מהטלוויזיה.

דרכים ואמצעים

יש לעשות מאמץ גדול יותר כדי להציג לעם הסיני יותר סרטי תעודה על היסטוריה ותרבות יהודית, אבל גם על תרומות היהודים לסין. CCTV עשויה להסכים לקבל סיוע בזהוי ובשיבוץ תכניות דוקומנטריות יהודיות שמעובדות לקהל הסיני. נושא בעל עניין אדיר למנהיגי סין ולרוב הגדול של האוכלוסייה הוא חידושים והמצאות של יהודים, כפי שהדבר בא לידי

ביטוי בטכנולוגיות חקלאיות ישראליות, ובכלל זה השקיה באמצעות טפטפות, אנרגיית השמש ועוד. איכרים סיניים רבים יודעים על ישראל, מעריכים את ההמצאות הישראליות הללו, שסייעו לשפר את חייהם, והיו רוצים לשמוע עוד על נושא זה. מנהיגים בסין מודעים לפוטנציאל הכוח הפוליטי של שמונה מאות מיליוני האיכרים שלהם, והם קשובים למשאלותיהם. שוב, כמו באשר לאתר האינטרנט המוצע, יש לדון עם מנהלי CCTV בתנאים הכספיים והפוליטיים של הקרנת הסרטים התיעודיים.

תקליטורי די-וי-די המכילים סרטים על נושאים יהודיים צריכים להיות זמינים הרבה יותר לסטודנטים, נוסף על סרטי הטלוויזיה התיעודיים.

המלצה 10. פסטיבל סרטים יהודי

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

המרכז הקהילתי היהודי של הונג קונג, שכמעט איננו ידוע בסין עצמה, ארגן עד כה חמישה פסטיבלים של סרטים יהודיים, אחד בכל שנה מאז שנת 2000⁽²⁾. האחרון נערך בחודש נובמבר 2004. לכל הפסטיבלים התלוו פרסים מטעם הצופים, הודעות לעיתונות וראיונות ברדיו, והם זכו להצלחה אדירה בציבור שמחוץ לקהילה היהודית. בין נותני החסויות היו תורמים פרטיים, חברות תעשייה והקונסוליות של המדינות שבהן הופקו סרטים יהודיים אלו: אוסטרליה, קנדה, צרפת, גרמניה, ישראל, איטליה, פולין וארצות-הברית.

דרכים ואמצעים

פסטיבל הסרטים היהודי בהונג קונג ראוי לתמיכה ולפרסום. כדאי לחקות את הצלחתו במקומות אחרים בסין, במיוחד בבייג'ינג. שם יהיה צורך להתאים את הפסטיבל לתנאים פוליטיים ומעשיים שונים מאלה שבהונג קונג, לדוגמה השגת אישור משרד התרבות או מראש עיריית בייג'ינג.

המלצה 11. תערוכות פומביות

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

בפנייה התרבותית היהודית אל סין נועד מקום חשוב לתערוכות. הוצגו תערוכות בנושאי השואה, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, עיצוב ישראלי, ציירים ישראליים, יהודי קאיפנג ועוד. כמעט כל התערוכות הללו היו מקומיות ומוגבלות בזמן. בודדות מהן – אם בכלל – זכו להד תקשורתי לאומי. זו הסיבה לכך שיש מומחים סיניים המפקקים ביעילות של תערוכות מקומיות, שארגונן דורש בדרך כלל מאמץ רב בזמן ובהוצאות כספיות. תערוכות ניידות יכולות לחפות על חיסרון זה, אבל הן גם יקרות יותר. תערוכות פומביות יכולות להביא את ההיסטוריה והתרבות היהודית בצורה טובה לחלקים באוכלוסייה הסינית ולשמש חלופות לסרטים, אתרי אינטרנט וספרים.

דרכים ואמצעים

- באביב 2004 הציע מוסד סיני לארח תערוכה בנושא תרבות יהודית, עם השתתפות ישראלית. הואיל והתערוכה הייתה אמורה להיערך באחד המוזיאונים הלאומיים החשובים ביותר של סין בבייג'ינג היה לה פוטנציאל להפוך לאירוע חשוב, ברמה גבוהה ועם כוח השפעה גדול מזה של תערוכות קודמות, שהיו מוגבלות יותר.
- כדי לשפר את פרסומה של תערוכה כזאת, או של תערוכות אחרות, חיוני שהתקשורת הסינית המקומית והארצית, ובמיוחד הטלוויזיה, תדווח על האירוע. בעבר, התקשורת התעלמה תכופות מתערוכות.

המלצה 12. תרומות של יהודים

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

חוקרים בבייג'ינג ובשאנגחאי הציעו כי יהודים יעשו

מחוות צדקה בסין, כהכרת טובה על כך שיהודים רבים מצאו בה מקלט לפני מלחמת העולם השנייה ובמהלכה. לדבריהם, מחווה כזו תרשים את הציבור הסיני ותיזכר. הטענה שיהודים מעולם לא תרמו למטרות צדקה בסין איננה נכונה, והאכזבה הסינית איננה מוצדקת. היו תרומות של יהודים בהונג קונג, בשאנגחאי ובאזור הכפרי של מחוז גואנגדונג (Guangdong), שבו יהודי ממדינה אחרת בנה מעונות ומתקנים שונים כדי לסייע לילדים מקומיים עניים לקבל חינוך, מזון וטיפול רפואי. ייתכן שהיו עוד מקרים שאינם ידועים. יש תורמים שאינם מעוניינים לפרסם את נדיבותם ומעדיפים להישאר עלומי שם.

דרכים ואמצעים

יהיה מועיל לערוך סקירה של תרומות ומחוות צדקה של יהודים שנעשו למען העם הסיני במאה העשרים. את התוצאות אפשר לפרסם בחוברת, ובה יצוין גם היכן יתקבלו בברכה מיוחדת מחוות צדקה חדשות. ידוע כי יהודים במדינות מערביות מסוימות, כמו ארצות-הברית, נותנים צדקה למטרות לא יהודיות יותר מאשר למטרות יהודיות.

המלצה 13. שיפור הבנת סין בעם היהודי

ההיגיון שמאחורי ההמלצה

חיזוק הקשרים בין העם היהודי לבין סין צריך להיות דו-סטרי. דו"ח זה דן בכיוון אחד בלבד – האמצעים לשיפור ההבנה של הסינים את היהודים. האופן שבו אפשר לשפר את ההבנה של היהודים את סין הוא עניין חשוב באותה מידה, המחייב עבודה נוספת. כאן יכולים אנו רק להדגיש את חשיבותו. הנספח ההיסטורי של דו"ח זה מראה כי ליהודים היו מפגשי תרבות חטופים עם סין במהלך מאות השנים, דבר שהוביל במאה העשרים לאהדה ולעניין יהודי רב בהיסטוריה

החינוך הישראלי, ההיסטוריה של אסיה עדיין ממלאת תפקיד שולי, ואת זה יש לתקן. כמו כן, יש לעודד את העניין הכללי בסין על-ידי תרגומים נוספים לעברית של ספרים בסינית, הרצאות לציבור, תערוכות ופסטיבלים של סרטים סיניים.

קשה להעריך את העניין היהודי בסין במדינות אחרות: קרוב לוודאי שהוא גבוה הרבה יותר בארצות-הברית ובאוסטרליה מבאירופה, הן בקרב מנהיגים ואינטלקטואלים יהודיים והן בציבור הכללי. חוקרים וסופרים יהודים-אמריקניים כתבו ספרות מקצועית רבה על סין. עדיין חסרה בקרב היהודים מודעות כללית גדולה יותר לצרכים ולהזדמנויות לקשרים הדוקים בין סין לבין העם היהודי.

ובתרבות המודרנית של סין, הן מצד חוקרים הן מצד הציבור היהודי הרחב.

דרכים ואמצעים

קל יותר להציע הצעות של מדיניות לישראל מאשר לחלקים אחרים של העם היהודי. בשנת 2004 למדו כ-500-600 סטודנטים את השפה הסינית או את ההיסטוריה של סין באוניברסיטה העברית בירושלים, באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטת חיפה – מספר מרשים בהתחשב בגודלה של ישראל. עניינו של הציבור הכללי בסין השתקף, בין היתר, בהצלחה האדירה של תערוכת אמנות סינית במוזיאון ישראל בשנת 2001, הגדולה ביותר מסוגה עד כה בישראל. אבל במערכת

רקע ומטרות

של העולם השלישי, והם ידרשו את הזכות "לחלוק באחריות הגלובלית", כדברי פקידים סיניים רשמיים⁽⁴⁾. מאז שנת 2000 יודעים מעצבי מדיניות יהודיים להעריך עד כמה היהודים תלויים בתמיכתה של מעצמת-על יחידה. בראייה אסטרטגית של העתיד, המעצמות העולות החדשות, ובמיוחד סין, יבלטו במלוא גודלן. תנודה גאופוליטית לעבר אסיה עשויה להיות נקודת מפנה בהיסטוריה היהודית. היא תעניק הזדמנויות לשיפור עתידו של העם היהודי. בהשוואה להזדמנויות אלו, הסיכונים יהיו מעטים. כדאי לחקור את התנאים הגאופוליטיים החדשים ולנצלם. יהיה זה בלתי אחראי שלא לעשות זאת.

לא תמיד היו מעצבי מדיניות יהודיים ערים במידה מספקת לסין. יהודים רבים יודעים כי במהלך מלחמת העולם השנייה הייתה שאנגחאי מקלט ליותר מ-20,000 פליטים יהודיים מאירופה. רק מעטים יודעים כי רבים עוד יותר יכלו להינצל שם, אילו רק ידעו כי מקלט זה קיים, ואילו היו המנהיגים היהודיים עושים כל שביכולתם להביאם לשאנגחאי. למרבה הטרגדיה, אחדים ממנהיגים אלו עשו את ההפך הגמור, ולא בשל העדר חמלה או רצון לעזור אלא פשוט מפני שסין הייתה מחוץ לעולם המנטלי שלהם ולא השתייכה למה שהם חשבו "העולם המתורבת". מצער כיום לגלות את מאמציהם – ביוזעין ובמכוון – לעצירת ההגירה של יהודים ממרכז אירופה לשאנגחאי, כשהצלתם עדיין הייתה אפשרית, ולקרוא את דבריו של חבר מועצה בכיר ב-Reichsvertretung der Juden in Deutschland ("נציגות היהודים ברייך הגרמני") אשר בין שנת 1938

1. מקורו ומטרותו של דו"ח זה

מדוע יש לעתידה של סין השפעה על עתידו של העם היהודי? הגורל היהודי במאתיים השנים האחרונות נשלט על-ידי העובדה שעד שנת 1939 כ-90% מכלל היהודים התגוררו באירופה ובאמריקה, שתי היבשות ששלטו על ההיסטוריה העכשווית והיהודית. בעקבות השמדתם של מרבית יהודי אירופה והקמתה של מדינת ישראל צומצם שיעור זה לפחות מ-60%, אבל מלבד ישראל, עיניו של העם היהודי נותרו נשואות לאירופה ולאמריקה, לתרבותן ולמדיניותן. עם זאת, יש כיום צורך דחוף להכיר בעובדה שמתרחשת "תזוזת עוצמה גלובלית בעיצומה":

מעבר העוצמה מהמערב אל המזרח צובר תאוצה ובמהרה ישנה באופן דרמטי את ההקשר להתמודדות עם אתגרים בינלאומיים – ואת האתגרים עצמם. רבים במערב מודעים זה מכבר לכוחה הגדל והולך של אסיה [...] עוצמתה הכלכלית הגדלה של אסיה הולכת ומיתרגמת לעוצמה פוליטית וצבאית⁽³⁾.

מאחר שסין, המדינה האסיאנית הראשונה, נמצאת בדרכה להפוך שוב למעצמה גדולה, היהודים יצטרכו לתת את הדעת ביתר שאת ליחסיהם אתה. מדיניות החוץ של סין תהיה תקיפה יותר, לא רק בסביבתה הקרובה אלא בזירה העולמית כולה. אסטרטגים סיניים רואים את האינטרסים שלהם באופן ההולך ודומה יותר ויותר לאלה של המעצמות הגדולות מאשר לאלה

ל-1939 עדיין התנגד ללחץ להעביר עוד יהודים נרדפים לסיין, אף-על-פי שלא היה להם מקום אחר ללכת אליו:

מכובד יותר [כך!] לסבול מות קדושים במרכז אירופה מאשר להיכחד בשאנגחאי⁽⁵⁾.

מעצבי מדיניות יהודיים והציבור היהודי חייבים להבין עכשיו, לא בעוד עשרים שנה, את האתגרים וההזדמנויות החדשים שמתעוררים עם עלייתה של סיין. לשם כך, סינים ויהודים צריכים להיות מודעים אלה לאלה ולדעת יותר איש על רעהו.

2. יעדי מדיניות של העם היהודי

את יעדיה של מדיניות יהודית ביחס לסיין אפשר לסכם כדלהלן:

א. היעד העיקרי הוא לחזק את הזיקות שבין סיין לעם היהודי, לשפר את מעמדו של העם היהודי ואת הרצון הטוב כלפיו ולהרחיב את הידע על ההיסטוריה והתרבות שלו כדי שלסינים תהיה הבנה טובה יותר של האירועים הנוכחיים. הדבר עשוי גם לאפשר הבנה טובה יותר של ישראל כמדינתו של העם היהודי, של התנאים שבהם נאלצת ישראל לפעול ושל יעדיה. לצורך זה תידרש אפשרות גישה נוחה למידע על אודות ההיסטוריה והתרבות היהודית באמצעות הוראה ומחקר, ספרים, סרטי קולנוע וטלוויזיה, אתרי אינטרנט ותערוכות – מענה לעניין שהציבור הסיני מגלה לעתים קרובות.

ב. חלק מיעד זה הוא להפיץ את המידע שהיחסים בין הסינים לבין היהודים עתיקים מאוד, שיהודים הגיעו לסיין בשלום ובידידות מתקופת שושלת טאנג ואילך (618-907 לספירה) ושקהילה יהודית בקאיפנג שבמחוז חנאן מילאה תפקיד קטן אך ראוי לציון במהלך שמונה מאות שנים של היסטוריה סינית. כמו כן, יש להוסיף ולעודד את העניין שסיין מגלה בהיסטוריה של הקהילות היהודיות בשאנגחאי ובחארבין במאה ה-20.

ג. בסיין, כמו במדינות אחרות, יש דימויים סטראוטיפיים של היהודים, חלקם שגויים וחלקם עוינים. כולם הובאו מהמערב, מהעולם המוסלמי או מיפאן. תיקונם של סטראוטיפים אלו, אם הדבר אפשרי, ומחיקת סטראוטיפים שליליים, הם יעד נוסף של מדיניות יהודית.

ד. לטווח הארוך, כשסיין תחלוק יותר אחריות גלובלית, ייתוסף יעד להביא את סיין להכרה באתגרים הגלובליים והסכנות האזוריות העומדים בפני העם היהודי ולהיות ערה לכך שסיין והיהודים עשויים להיות שותפים לדאגות גאופוליטיות חשובות, ברמה הבינלאומית והאזורית כאחת. לעצם הביטוי של מודעות זו מצד סיין עשוי להיות השפעה גאופוליטית.

3. מדיניות תרבותית כאמצעי לחיזוק קשרים

דו"ח זה קובע כהנחת יסוד כי מדיניות תרבותית יכולה להיות כלי חשוב ביותר לחיזוק הקשרים בעתיד, כמכלול. הסינים תמיד רחשו כבוד רב לתרבות, ופירושו של המונח בסינית רחב ביותר. "תרבות" (ונחואה wenhua) תופסת מקום מרכזי בחשיבה הסינית, ויש לה ממדים רבים מהמקבילה שלה באנגלית. היא כוללת לא רק את האמנות והספרות, אלא גם את השפה, הסמלים המהותיים של החיים, דפוסי ההתנהגות ואת המסורת הכתובה והמשתפת לכול. הסינים, באופן מסורתי, מייחסים כוח רב לתרבות, במיוחד ל"יכולת להשפיע על אחרים על-ידי אמצעים שאינם צבאיים"⁽⁶⁾. במילים אחרות, המונח "ונחואה" מכיל את כל המשמעויות של "עוצמה רכה" – המינוח המקובל במדע המדינה המודרני. שושלות השלטון של סיין אהבו להדגיש את תפקידן כמגנות המסורת התרבותית של המדינה. אפילו במאה העשרים, שמה של המהפכה הטראומטית ביותר של סיין היה "המהפכה התרבותית" (1966-1976), אף-על-פי שמקורו ומטרתו של אירוע זה היו פוליטיים.

הצגת העם היהודי מתוך ביטויי התרבותיים

פירושה הכרה במרכזיותם של המאמצים התרבותיים והאינטלקטואליים בהיסטוריה ובחשיבה של סין. "מדיניות תרבותית" עשויה לפתוח דלתות בשביל סינים ויהודים, להאיץ את זרימת המידע, לחזק את ההבנה ההדדית של ההיסטוריה של שני העמים וליצור מודעות של עניינים ודאגות משותפים. האם מדיניות תרבותית יכולה לעקוף קשיים פוליטיים קצרי טווח ולהניח יסוד לקשרים ארוכי טווח משופרים, לרבות יחסים בתחומים מדיניים? האם הנחה זו תקפה בסין? הסינים אכן מבחינים בין תחומי התרבות לפוליטיקה, ולמרות סובלנותם לביטויי תרבות ודת הם עלולים להיות חשדנים כשהדת נראית מעורבת בפוליטיקה. זאת הסיבה לכך שמומחים יהודיים מסוימים מטיילים ספקות: תרבות היא מכשיר של המדיניות הממשלתית הסינית, ולבדה היא לא תוכל לשנות יחסים בין עמים. סינים מעטים הביעו ספקות דומים ואף עוינות כלפי מאמצים לשפר את היחסים באופן כללי. עם זאת, רוב המומחים הסיניים תמכו בהנחה הבסיסית שקשרי תרבות הם גורם מפתח בבניית יחסים בעתיד, וסטודנטים רבים, שהאינטרסים שלהם בלימודי יהדות אולי פחותים מאלה של מוריהם, הסכימו להנחה זו בהתלהבות. אבל סין איננה עשויה מקשה אחת. חשוב יהיה להפגיש בדיונים נוספים את התומכים ואת המתנגדים האפשריים לקשרים המתהדקים.

קבוצות היעד העיקריות למדיניות תרבותית, במובן הרחב ביותר, הן כמובן ה"אליטות" – אינטלקטואלים, מעצבי דעת קהל, מקבלי החלטות, מורים וסטודנטים. אין פירושו של דבר שצריך להתעלם מהציבור הרחב. רבים מהאנשים הפחות משכילים בסין שמעו על היהודים או על ישראל. דרכים ואמצעים מסוימים להעברת ידע נוסף נגישים לכול, לא רק לאליטות. ישנם כלים רבים להפצת מידע, ולא פחות חשוב – להפצת תחושות, בין של אהדה ובין של סלידה. יש הרצאות

וסמינרים, עיתונים, ספרים, סרטי קולנוע וטלוויזיה, די-וי-די, רדיו, אינטרנט, תערוכות, קריקטורות ושירים פופולריים של זמרי פופ ולהקות רוק. יש דרשות במסגדים, בכנסיות ובמקדשים. יש נאומים פומביים שנישאים בפני קהל באמצעות רמקולים, ואפשר להמשיך את הרשימה עוד ועוד. בכל מקרה, אמצעי הפצת המידע משתנים במהירות. נראה כי הרדיו, שמילא תפקיד חיוני בשנות החמישים והשישים, הולך ונעלם גם בסין – למעט בשביל אלה שרוצים להאזין לתחנות זרות. עיתונים חשובים פחות מבעבר – רק סטודנטים מעטים קוראים את העיתונים היומיים הסיניים. להקות רוק היו בלתי מתקבלות על הדעת בסין שלפני שלושים שנה, כשמידע ותחושות הועברו לרבים על-ידי רמקולים במצעדי אחד במאי. כיום, מצעדים ונאומים אלו נעשו נדירים. לכן הדרכים למגע תרבותי צריכות להיות מותאמות כל העת למציאות המשתנה.

דו"ח זה מסתמך במידה רבה על חוקרים, מומחים ואוניברסיטאות כמקורות למידע. חוקרים יוצרים כמות גדולה של ידע ומעבירים אותו, במיוחד לאליטות העצמה. פקידים מלומדים שלטו בסין במשך למעלה מאלפיים שנה – אינטלקטואלים שנאלצו לעבור מבחנים אקדמיים מתישים, שבאמצעותם בחרה סין הקיסרית את פקידי השלטון שלה. אחרי הפסקה של עשורים אחדים נראה כי המלומדים חוזרים ומופיעים, הפעם בצורה של יועצי מדיניות למקבלי החלטות. הגישה אל מורים אקדמיים לצורך פרויקט זה הייתה קלה יחסית, וכך גם אל מקורות רבים אחרים (רשימה מפורטת של המקורות נמצאת בנספח 4). הדו"ח, במיוחד המלצות המדיניות שלו, מרחיק לכת מעבר להוראה אקדמית וספרים, והמדיניות התרבותית המומלצת נעוצה בהקשרי מדיניות רחבים יותר ופועלת בקשרי גומלין עם.

ההקשר החדש: עלייתה מחדש של סין כמעצמה גדולה

שלה באותה ארץ. הבדל אחר הוא עלייתה ונפילתה במחזורים תקופתיים. השושלות העיקריות של אלפיים השנים האחרונות – שושלות חאן, טאנג, סונג, יואן, מינג וצ'ינג (Han, Tang, Song, Yuan, Ming, Qing) – חזו בעליית עוצמתה של סין, הגעתה לשיא למשך מאה או מאתיים שנה, לאחר מכן נסיגה, פגיעה מצד צבאות זרים או מרידות פנימיות, ושוב עלייה לאחר תקופה של חולשה והתפוררות. עוד הבדל, העשוי גם להסביר את השניים האחרים, נוגע ליסודות התרבותיים, הלא-חומריים, של עוצמה. אריכות החיים של סין לא הייתה תלויה במדינה הסינית, אשר סבלה תכופות מאי-יציבות, ואף לא בשושלות השולטות, שלא הצליחו בדרך כלל להשיג אחדות ושליטה טריטוריאלית מלאה אלא רק לתקופות מוגבלות ובלא בסיס כוח מקומי מוצק. סין גם לא יכלה להישען על עוצמה צבאית בלבד, מפני ששום צבא לא היה מסוגל להחזיק בקביעות ארץ כה גדולה. סינולוגים מובילים הסבירו את המשכיותה של הציביליזציה הסינית באופנים שונים, המשלימים זה את זה. פיירבנק וגולדמן מדברים על ה"מוסדות החברתיים" של סין ועל "דפוסי התנהגות" שהם "בין התופעות החברתיות העתיקות והמתמשכות ביותר בעולם"⁽⁷⁾. מוסדות חברתיים ודפוסי התנהגות אלו הם חלקים אינטגרליים של "תרבות" כפי שהסינים מבינים מונח זה. הם היו חיוניים לאמנות המדינאות שאפשרה לסין לנהל אוכלוסייה ומדינה בגודל שלא היה כמותו בהיסטוריה האנושית. ריקמנס מסביר מדוע "סין היא הציביליזציה החיה העתיקה ביותר על פני כדור הארץ": "ההמשכיות הייחודית" שלה מבוססת על

1. כוחה של התרבות בהיסטוריה הארוכה של סין

סין הייתה ועודנה מעצמה גדולה – מבחינה תרבותית, מדינית וכלכלית – במשך זמן רב מכל ציביליזציה קיימת אחרת. היא התנסתה בהשפעה מתמשכת על מדינות, קרובות ורחוקות, במהלך חלק גדול מאלפיים השנים האחרונות. עד המאה ה-18 עדיין הייתה סין מעצמה גדולה, המשתווה לכל מדינה מערבית. הייתה זו אימפריה שאננה, בעלת שלטון מרכזי, בת כ-300 מיליון תושבים, בעוד שבצרפת, באנגליה ובצפון-אמריקה חיו 10, 20 ו-6 מיליון תושבים, בהתאמה. צבאה שלט על חלקים גדולים של מזרח-אסיה, כלכלת הפנים שלה הייתה יציבה ומשגשגת, האמנות האדירה שלה חדשנית, הפילוסופים הנאו-קונפוציאניים שלה כתבו פרשנות לטקסטים הקלאסיים, והמשי, החרסיה, מוצרי הלכה והתה שלה הגיעו לכל פינה בעולם. ולמרות הישגיה המדעיים והטכנולוגיים האדירים במאות הקודמות לא הצליחה סין לפתח מדעים מודרניים וטכנולוגיות מודרניות במאות ה-18 וה-19. הדבר החיש את תבוסתה והתמוטטותה של סין הקיסרית. היסטוריונים דנו מאז בסיבות התרבותיות, הכלכליות והפוליטיות לכישלון מונומנטלי זה. אבל במונחי ההיסטוריה הארוכה של סין, פסק הזמן שבין התקופה האחרונה של תהילתה ועצמתה של האימפריה לבין התקופה הנוכחית קצר מאוד.

מה מבדיל את סין ממעצמות גדולות אחרות? אחד ההבדלים הוא ההמשכיות הבולטת של ההיסטוריה

"פולחן של העבר בחשיבה הסינית" ועל תחושה של היסטוריה שמבוססת כולה על הזיכרון הרוחני, השפה והמילה הכתובה, לא על מונומנטים חומריים שרובם ככולם נהרסו ונבנו מחדש פעמים רבות. מה שמייחד את סין הוא "הנוכחות הרוחנית וההעדר הפיזי של העבר". ריקמנס מוסיף התבוננות הרלוונטית במיוחד לדור זה:

אולי רק המסורת היהודית עשויה להציג מקבילה משמעותית לתופעה של המשכיות רוחנית, שאותה אני מנסה לחקור כאן⁽⁸⁾.

חוקרים מערביים אחרים הבחינו במקבילה זו של "המשכיות רוחנית", אבל גם כמה אינטלקטואלים סיניים ראו אותה. זה מסביר משהו מהעניין שלהם בעם היהודי (פרקים 4.2, 6.2).

בעוד סין ממשיכה בתהליך המודרניזציה, קשה לצפות את ההתפתחות העתידית של מסורתה התרבותית ואת דפוסי ההתנהגות אשר עד לאחרונה עזרו לשמר את המשכיותה של סין. מתחת ל"התמערבות" (Westernization) המתמשכת של כל תחומי החיים, דפוסי התנהגות ודפוסי חשיבה סיניים רבים נותרו מעוצבים על-ידי המסורת הקונפוציאנית ומסורות חשובות אחרות. עם זאת, אלה אינן משולבות עוד בתוך מערכת ערכים מקיפה ושולטת, שסין יכולה לקרוא בשמה או לפעול להפצתה, כמו היהדות או האסלאם המסורתיות. קרוב לוודאי שגאוותה המוצדקת של סין על תרבותה העתיקה והגדולה לא תשחזר את מערכת הערכים הישנה, והיא טרם יצרה מערכת ערכים חדשה.

2. תנאים ארוכי טווח למעמד של מעצמה גדולה: "כלכלה המבוססת על ידע"

סין עולה מחדש למעמד של מעצמה גדולה, שאותו איבדה לפני קרוב ל-200 שנה. עלייה זו מתרחשת בנסיבות שמעולם לא נתקיימו קודם לכן. גלובליזציה כלכלית הופכת את סין למרכז הייצור העיקרי בעולם

ולשותפה מסחרית הכרחית של יותר ויותר חברות ומדינות. תרומת התעשייה לתמ"ג (תוצר מקומי גולמי) של סין עלתה בשנים 1990-2002 מ-42% ל-52%, נתון המייצג מגמה ייחודית⁽⁹⁾. בארצות המפותחות יותר תרומת התעשייה לתמ"ג פוחתת והולכת במהירות. מומחים מסכימים כי הפיתוח הכלכלי של סין מראשית שנות השמונים ואילך היה מרשים מהצפי. במאי 2003 חזה מכון מחקר צרפתי כי עד שנת 2050 לערך חלקה של אירופה בכלכלה העולמית עשוי לצנוח מ-22% ל-12%, בעוד חלקה של סין יעלה ל-25%⁽¹⁰⁾, שיעור שהוא עדיין פחות מחלקה של סין בסחר הבינלאומי במאה ה-18, שהוערך ב-38%. עם זאת, מומחים בינלאומיים וסיניים גם יחד מסכימים כי השתלבותה המוצלחת של המדינה בכלכלה העולמית תיצור אתגרים פנימיים אדירים ועלולה לחייב קבלת החלטות פוליטיות קשות⁽¹¹⁾.

מאז שנות השמונים של המאה העשרים אין מתחרה לסין בקצב ובהיקף של צמיחתה כמעצמה כלכלית. תהליך זה יפתח שוק פוטנציאלי אדיר אבל גם יכפה תהליכי הסתגלות מכאיבים על מדינות ומגזרים רבים, והגלים שייווצרו מכך בכלכלה העולמית ימשכו תקופה ארוכה. האינטרס של סין הוא לשלב אלפי חברות זרות בהתפתחות שלה. אומנם זה יקל על חבלי ההסתגלות, אבל לא ימנע אותם לחלוטין, וקרוב לוודאי שהם יובילו לתקופה של תגובות פוליטיות פנימיות במערב שיהיו עוינות את סין. פוליטיקאים יצטרכו להתמודד עם תגובות מסוג זה. הסימנים הראשונים כבר הופיעו באירופה ובארצות-הברית, שם הפכה סין שותפת הסחר השנייה בגודלה. ב-2003 תפסה סין את מקומה של מכסיקו, סיפקה 11.4% מהיבוא של ארצות-הברית, והעודף במאזן המסחרי שלה עם של ארצות-הברית העפיל ל-124 מיליארד דולר. תהליכי הסתגלות מכאיבים אפיינו את מאה וחמישים השנים האחרונות בהיסטוריה הכלכלית העולמית, אבל הם תמיד נכפו על-ידי מדינות מתועשות על כלכלות חקלאיות, בלתי מפותחות, לעתים קולוניאליות, או שהתרחשו בין מדינות מתועשות לבין עצמן. מלחמות האופיום נגד סין (1839-1842, 1858-1860) הן דוגמה

מזעזעת להסתגלות שנכפתה על מדינה חלשה, בעוד ההתרחבות התעשייתית של גרמניה לפני מלחמת העולם הראשונה ושל יפאן אחרי מלחמת העולם השנייה הן דוגמאות להסתגלויות בקנה מידה גדול בתוך העולם המתועש. סין היא המקרה הראשון של מדינה ענייה יחסית שכופה הסתגלויות בקנה מידה גדול על העולם המתועש ועל העולם הנמצא בתהליך תיעוש, ותוך כדי כך הופכת לאחת מגדולות יבואניות חומרי הגלם. התמונה נעשית מורכבת אף יותר אם מביאים בחשבון כי התפתחות זו היא תוצאה מכוחות שוק גלובליים ולא מפוליטיקה של כוח וכי מרביתה של התפתחות זו מנווטת על-ידי חברות רב-לאומיות זרות. ב-2003, עסקים במימון זר הפיקו וביצעו 55% מכלל היצוא של סין! אין לנו שום מודל היסטורי שיסייע לנו לחזות כיצד יבואו לידי ביטוי ההסתגלויות הגלובליות ההכרחיות.

כוחה הכלכלי הנוכחי של סין טמון ביכולתה, המנוצלת על-ידי חברות רב-לאומיות, לייצר את כל מה שהשוק העולמי רוצה לקנות, ולעשות זאת באופן תחרותי יותר מכל גורם אחר. אבל זה לא יוכל להישאר לנצח הבסיס היחיד לכוחה. המדע, הטכנולוגיה והתעשייה בסין חייבים, בטווח הארוך, להיות חדשניים יותר, אם סין תחפוץ לסגור פערים ולהתחרות עם הקיזמה בכל מקום אחר. בטווח הארוך, גם סין חייבת להפוך ל"כלכלה המבוססת על ידע". מנהיגיה של סין יודעים זאת; הם משוכנעים כי מדע וטכנולוגיה הם מנועי העתיד. דבר זה מסביר את הצמיחה המרשימה בהוצאות המו"פ (מחקר ופיתוח) בסין, שעלו בשנים 1991-2002 ב-15.2% לשנה במונחים ריאליים. מבחינת מספר החוקרים, סין עולה כיום על יפאן (811,000 אנשי סגל מו"פ לעומת 676,000), אם כי יש הבדלי הגדרות בין שתי המדינות. עם זאת, למאמץ ראוי לציון זה לא התלוותה עלייה מקבילה בפיריון המדעי והטכנולוגי. אם מסתכלים על מדד הפטנטים, שהוא הטוב ביותר למדידת חדשנות טכנולוגית, הרי סין מפגרת בהרבה. ביצועיה בחדשנות או בתפוקת המחקר והפיתוח אינם מצליחים להשתוות להוצאות או לתשומה של המו"פ. ב-1999 הפיקה סין פחות מ-0.2% מהפטנטים

בעולם (ומחציתם היו בבעלות או בבעלות משותפת של חברות או אזרחים זרים), בעוד ארצות-הברית, האיחוד האירופי ויפאן יחד הפיקו למעלה מ-90% מסך הפטנטים הכלל-עולמי⁽¹²⁾.

יש מספר סיבות לפיגור המדעי והטכנולוגי של סין. ראשית, טרם היה די זמן לקצור את פירות הרווחים של המחקר והפיתוח שנעשו בשנים האחרונות. סיבות נוספות: הגנה גרועה על קניין רוחני, הירושה הקשה של מערכת תכנון כלכלי – שנשענה על עסקים בבעלות המדינה ומנהלים שמונו משיקולים פוליטיים – והעדר חוליות קישור בין התעשייה, האוניברסיטאות והמעבדות הממשלתיות.

מדענים סיניים או מדענים שנולדו בסין החלו לבקר את "הפרופיל המדעי הנמוך של סין בזירה העולמית", שאותו ייחס אחד מהם ל"מסורת הקונפוציאנית של כיבוד מנהלים והיררכיה", "שמרנות פוליטית" ו"מתן כבוד לסמכות ולפרדיגמות קיימות [אשר] מהווה מחיצה עיקרית בפני פריצות דרך מדעיות"⁽¹³⁾. למדענים אלו ניסיון במחקר בארצות-הברית, והם יודעים כי במערב חדשנות מדעית וטכנולוגית מחייבת חברה פתוחה, המאפשרת חשיבה עצמאית והחלפת דעות חופשית. עם זאת, נותרת השאלה אם מאפיינים מערביים אלו יכולים להיות מועברים בקלות לסין בלי לסכן את היציבות והלכידות של מדינה ענקית זו. נהוג לומר כי לסין "המסורת הארוכה ביותר בעולם של שלטון יחיד מוצלח"⁽¹⁴⁾ וכי בדרך כלל היא גילתה חשדנות כלפי חדשנות. מסוף המאה ה-19 ואילך, זה יותר משלושה דורות, נאבקים האינטלקטואלים הסיניים בשאלה אם "מודרניזציה" משמעה בהכרח "התמערבות". רבים מהצעירים העירוניים מאמינים שהתשובה לשאלה זו חיובית, וזאת הסיבה לכך שהמודלים התרבותיים המודעים שלהם הם מערביים. אינטלקטואלים סיניים מחפשים מודלים של מודרניזציה בכיוונים שונים, מזרח ומערב. בדומה לסין, יפאן, קוריאה וסינגפור הן חברות מבוקרות, החולקות עם סין כמה מאפיינים פוסט-קונפוציאניים. בשלושים השנים האחרונות הן פיתחו יכולת משמעותית יותר של חדשנות. אבל סין איננה תלויה רק במודלים זרים. בזכות הוויכוח הפנימי

פרויד ואחרים הסבירו את תרומתם יוצאת הדופן של היהודים למהפכה המדעית של המאה ה-20 במסורת היהודית של "ספקנות יצירתית". זהו היפוכו של "הכבוד לסמכות ולפרדיגמות קיימות", שאותו מבקרים כיום מדענים סיניים.

אבל הביקורת הזאת כשלעצמה עשויה להצביע על התקדמות לעבר צורה סינית חדשה של "ספקנות יצירתית", והיא עשויה להיות אות לרפורמות שיבואו.

המתמשך שלה בנושא המודרניזציה "סין יכולה לחפש בעברה רעיונות, אם לא תשובות"⁽¹⁵⁾.

ויכוח זה בסין על המודרניזציה דומה לוויכוח שהחל בקרב יהודי אירופה מאה שנה קודם, בעקבות תנועת ההשכלה. יהודים נחשפו לאותם לחצים של חשיבה ותרבות מערביות. במאה ה-20 התוצאות של ויכוחים אלו אצל הסינים היו שונות מאלה שאצל היהודים, לרבות בתחומי המדע והטכנולוגיה. זיגמונד

אתגרים המשפיעים על העם היהודי במדיניות הסינית של המאה ה-21

והאסטרטגית בין סין לארצות-הברית וההשפעה היהודית האפשרית עליה, וגם הסכנה של מתחים מסחריים וצבאיים בעתיד.

- ההתפתחות העתידית של היחסים המדיניים, הכלכליים, הצבאיים והתרבותיים עם ישראל. אלה יהיו תלויים, במידה מסוימת, בשלושת הגורמים שצוינו לעיל, אבל גם בישראל המגלה יזמות ובמאמצי מידע ומדיניות יהודית כלפי סין.

1. הבטחת צורכי האנרגיה של סין והנפט המזרח-תיכוני⁽¹⁶⁾

הנפט הופך להיות הגורם הקובע והחשוב ביותר במדיניותה של סין כלפי המזרח התיכון. המשך הצמיחה הכלכלית של סין תלוי בגידול מהיר בייבוא נפט. בשנת 2003 תפסה סין את מקומה של יפן כצרכנית הנפט השנייה בגודלה בעולם: כמעט 5.5 מיליון חביות ליום (6 מיליון בתחילת 2004), לעומת יותר מ-20 מיליון בארצות-הברית. משנות התשעים הראשונות של המאה העשרים ממשיך הביקוש של סין לצמוח במהירות רבה יותר מזה של מדינה אחרת כלשהי. למרות זאת, סין עדיין נחשבת למשתמשת נפט צנועה (7% מצריכת הנפט הכלל-עולמית) מפני שהצריכה שלה לנפש קטנה מאוד (לדוגמה, רק עשירית מזו של דרום קוריאה). אבל הצמא של כלכלת-ענק זו לנפט יהיה אדיר, ובטווח הארוך צפוי הביקוש לנפט לעלות בתלילות כדי לענות על הגידול המהיר של התחבורה, הפקת החשמל והמוצרים הפטרו-כימיים, ואין זה

ההתרחבות הכלכלית המהירה בסין והגידול במשקלה הגאופוליטי הובילו לכמה אתגרי מדיניות, אחדים מהם חדשים לחלוטין. מעצבי מדיניות יהודיים צריכים לתת את דעתם על אתגרים אלו. המדיניות של העם היהודי אינה יכולה לשנות את ההקשר הגאופוליטי הבסיסי של סין, ואל לה לעמוד בסתירה לאינטרסים הלאומיים החיוניים של סין. התפתחותה של סין בעשרים השנים הבאות תעמוד בפני אתגרים שאינם תלויים בעם היהודי ואינם קשורים אליו, אבל תגובות המדיניות הסינית עשויות להשפיע עמוקות על אינטרסים יהודיים. הכרחי להבין אתגרים אלו ולנתח האם מדיניות יהודית יכולה להשפיע עליהם לפחות בעקיפין, או על תגובות מצד סין, והאם יוכלו יהודים להסתגל אל האתגרים הללו. הדבר יחייב חשיבה אסטרטגית ארוכת טווח מצד מעצבי מדיניות יהודיים ושילוב קווי מדיניות יהודיים לתוך מסגרת של אסטרטגיה רבת.

ארבעה גורמים חשובים יקבעו את מדיניות סין בתחומים הרלוונטיים ביותר ליהודים:

- התלות הגוברת והולכת – ולעשרים השנים הבאות, כנראה בלתי הפיכה – של סין בנפט המזרח-תיכוני, שעד שנת 2010 תתחיל להפוך על פיהן את המשוואות האסטרטגיות הגלובליות הנוכחיות, המבוססות על נפט.
- מגמה אפשרית לקראת תוקפנות אסלאמית גוברת ואלימות בין מוסלמים לבין סינים חאניים במרכז סין.
- תלות הגומלין הכלכלית, המדעית-טכנולוגית

משנה אם תהיה האטה זמנית בכלכלתה של סין. מתוך הצריכה הסינית של 5.5 מיליון חביות ליום ב-2003, 2 מיליון חביות היו מיבוא. הואיל וההפקה המקומית לא צפויה לעלות, הרי העלייה המהירה בצריכה תצטרך להיות מכוסה כולה על-ידי ייבוא: הביקוש לנפט בסין בפברואר 2004 היה גדול ב-33% מזה שבמרץ 2003, וייבוא הנפט הגולמי גדל ב-60%. מכאן שסין נמצאת בדרכה להיות כבר בעתיד הלא-רחוק יבואנית הנפט השנייה בגודלה בעולם אחרי ארצות-הברית. אם המגמות יימשכו, הרי אחרי שנת 2020 עשוי הייבוא הסיני להתקרב לזה של ארצות-הברית. ההערכה היא כי עד שנת 2020 75% מצורכי הנפט של סין יכוסו על-ידי ייבוא, ומקור 90% מכמות היבוא יהיה המזרח התיכון⁽¹⁷⁾. שינויים בהרכב מקורות האנרגיה ושיפור יעילות האנרגיה יוכלו להשפיע אך במעט על התמונה הכוללת, מאחר שנפט מספק לא יותר מ-7% מתפוקת החשמל של סין ו-19.5% (נכון ל-2002) מתמהיל האנרגיה כולו, בעוד שפחם מספק 69% מתפוקת החשמל ו-58% מסך כל אספקת האנרגיה העיקרית⁽¹⁸⁾. כדי לשנות מהותית את מאזן האנרגיה תוך עשרים השנים הבאות יהיה צורך לפתח טכנולוגיות אנרגיה חדשות ולהופכן במהירות לתחרותיות. הדבר יחייב מאמץ מחקר ופיתוח בינלאומי עצום, אשר למרבה הצער עדיין איננו נראה באופק. ספקית הנפט הגדולה ביותר של סין היא סעודיה, ואחריה איראן ומדינות מערב-אפריקה. סין אינה יכולה להימנע מתלות גדלה והולכת בנפט הסעודי, מאחר שרק סעודיה נחשבת כבעלת הרזרבות והיכולת לספק את צורכי הנפט של סין. מומחי נפט מסכימים כי מאמציה הקדחתניים של סין לגוון את מקורות האספקה שלה יובילו לכל היותר להפחתה בלתי משמעותית בתלות⁽¹⁹⁾.

בשביל מפיקות הנפט המזרח-תיכוניות, התמורה הגאופוליטית שבתהליך התהוות היא הפוכה, אך לא פחות דרמטית: מדינות מזרח-אסיה, ובמיוחד סין, יהיו לא רק השווקים הגדולים והרווחיים ביותר שלהן (חברות מוכרות נפט באסיה במחירים גבוהים יותר מבכל מקום אחר) אלא הן עשויות להיות המדינות

התלויות ביותר ביציבות הפוליטית והחברתית של מפיקות הנפט. סביר להניח כי סין תישאר שוק הנפט בעל שיעור הגידול השנתי הגדול ביותר בעשרים השנים הבאות. סעודיה זקוקה לשוק זה, והיא מתייחסת אל סין בזהירות רבה, תוך השקעת מאמצים גדולים להבטיח לעצמה את נתח השוק הסיני הגדול ביותר האפשרי. תלותה החדשה של סין בנפט שונה מאוד מן הפגיעות והתלות המסורתית של אירופה, שבלטה במיוחד בשנות השבעים והשמונים של המאה ה-20. הפעם, מפיקות הנפט מתחרות זו בזו ומבינות היטב עד כמה הן זקוקות לצרכניות שלהן בשביל השקעות, שווקים בטוחים לטווח ארוך והגנה מדינית ואחרת, לפחות כפי שצרכניות הנפט זקוקות למפיקות. סין יודעת כי היא מתמודדת מעמדת כוח וכי המפיקות נזהרות שלא להרגיז את הלקוחה החשובה ביותר שלהן. זאת הסיבה לכך שסין יכולה להרשות לעצמה, למשל, לא להיענות לרוב הבקשות של סעודיה או של איראן לפתיחת קונסוליות נוספות או לארגון "שבועות תרבות" בסין. אם יימשך הלחץ האמריקני לדמוקרטיזציה של המזרח התיכון סביר להניח כי תואץ "בריחתן" של המדינות המזרח-תיכוניות שמשטרן רודני למציאת שווקים בטוחים והגנה בסין. עם זאת, עמדה זו של כוח יחסי אינה יכולה להסתיר את העובדה שביטחון של נפט, הן מבחינת ביטחון האספקה הן מבחינת ביטחון נתיבי האספקה, הוא מקור לדאגה שטרודת את מנוחת הסינים זה מכבר.

כמה מהמשוואות הגאופוליטיות של העולם יחלפו במשוואות חדשות, שעדיין אין לראותן בהירות. למשל, רמת התלות ההדדית בין המזרח התיכון למזרח-אסיה עשויה להיות גדולה יותר מזו שבין המזרח התיכון למדינות המערב המתועשות. משקיפים סיניים כבר הצביעו על העובדה שמאזן האנרגיה החדש של סין עלול להשפיע יותר ויותר על הדינמיקות המדיניות והכלכליות של המזרח התיכון, וגם על יחסי המזרח התיכון עם שאר העולם. ייתכן שזאת רק שאלה של זמן עד שסין, ואולי גם יפאן וקוריאה, יתחילו לערער על טענת מדינות המערב, במיוחד האירופיות, בדבר

הזיקה ההיסטורית המועדפת וה"נהנית מפריבילגיות" שכביכול יש להן עם המזרח התיכון.

בקרב מומחים, הנתונים הבסיסיים אינם שנויים במחלוקת, אבל השינויים היו מהירים מכדי שהציבור והפוליטיקאים ברוב המדינות יכלו לעקוב אחריהם. מתכננים מרכזיים חשובים ובכירי המפלגה בסין יודעים זה זמן כי היעד האידיאלי של עצמאות מוחלטת באנגריה לא יוכל להיות מושג אם סין תרצה לשמור על שיעורי צמיחה גבוהים. עם זאת, הם לא חזו שתלותם תצמח במהירות כה רבה ותהיה כה גדולה, מפני שכוחות השוק, ולא מדיניות ממשלתית, הם שהשפיעו על מהירות השינוי ועל גודלו. אומרים כי המצב החדש, שכמעט אינו נדון בפומבי, יצר תחושת אי-נוחות ניכרת בחוגים ממשלתיים. לתלות הגדלה והולכת יש השלכות מדיניות חשובות המחלחלות לאיטן; גופי ייעוץ ומכוני חשיבה סיניים דנים כעת באופציות המדיניות ארוכת הטווח בתחומי הכלכלה, הסביבה, האזור, הטכנולוגיה, הביטחון ומדיניות החוץ. שני התחומים האחרונים הם המעניינים במיוחד בהקשר שלנו.

הבעיה המיידית של סין היא כיצד להגן על ביטחון האנגריה שלה. לסין יהיו אופציות אחדות, שאף אחת מהן לא קלה ואין הצלחתה מובטחת. הראשונה היא לפעול לבדה ולנסות לקבל יחס מועדף מהמדינות העשירות בנפט על-ידי תמיכה במטרותיהן המדיניות והצבאיות, כולל חידוש מכירות הנשק כפי שהיה בשנים קודמות. זאת האופציה המושכת פחות, ומבחינת סין, בנסיבות הנוכחיות, גם הסבירה פחות. היא אינה יכולה להבטיח ביטחון ויציבות, בעוד שהיא תבטיח עלייה חדה במתחים עם ארצות-הברית ותגרור את סין למבוך של תככים ויריבויות בין מפיקות הנפט המזרח-תיכוניות. אולם אם המתחים עם ארצות-הברית יגדלו מסיבות אחרות, אזי האסטרטגיה של ההליכה לבד עשויה לחזור ולהיות אטרקטיבית. אופציה שנייה תהיה היפוכה של קודמתה: לפעול בצמוד למדיניות החוץ והביטחון של ארצות-הברית, בניסיון לייצב את המזרח התיכון. כרגע, זה שינוי בעמדתה הרשמית של סין וקשה להעלותו על הדעת. עם זאת, סין אינה יכולה להתעלם מהעובדה שהצי האמריקני ערב כבר

כיום לביטחון התובלה הימית של הנפט מהמזרח התיכון למזרח הרחוק, ולערבות זו לא יהיה תחליף למשך שנים רבות. בטווח הבינוני והארוך, אם לא יהיה אפשר להגן על האינטרסים החיוניים של סין בצורה טובה על-ידי שיתוף-פעולה רב-לאומי אזי האופציה האמריקנית עשויה להיות בלתי נמנעת. בינתיים, האופציה של שיתוף-פעולה רב-לאומי נראית מקובלת יותר בסין. מומחה אנרגיה סיני חשוב המשמש יועץ לממשלה הציע לא מכבר גרסה חדשנית ומפתיעה של פעולה רב-לאומית. הצעתו הייתה כי סין תנוע לקראת "שיתוף-פעולה ביטחוני בנושא האנגריה במזרח-אסיה", שיכלול את קוריאה ויפאן. אזור מזרח-אסיה (סין, יפאן, קוריאה) הוא כיום אזור צריכת הנפט הגדול ביותר בעולם, עם קרוב ל-30% מהצריכה הכלל-עולמית. בהנהגת סין, קבוצה זו תייצג בקרוב עצמה כלכלית ומדינית אדירה:

מדינות מזרח-אסיה, אשר להן אינטרס משותף גדל והולך בייצוב שוקי הנפט והפוליטיקה במזרח התיכון, צריכות לגבש אסטרטגיה משותפת כלפי האזור, כולל בסוגיות כמו הסכסוך הישראלי-פלסטיני, עיראק, קיצוניות דתית וטרור⁽²⁰⁾.

בנובמבר 2003 הוכרז בבייג'ינג כי סין, קוריאה ויפאן מתכננות לייסד "שוק אנרגיה מאוחד", שעשוי להיות הצעד הראשון לקראת שיתוף-פעולה לביטחון האנגריה. ואולם עד כה השתבש שיתוף-הפעולה בשל יריבות חריפה בין סין ליפאן על גישה מועדפת לצינור הנפט הרוסי הגדול הנמצא עתה בבנייה⁽²¹⁾.

אי-יציבות מתמדת במזרח התיכון הופכת במהירות לאיום על הצלחתן הכלכלית של סין ומדינות מזרח-אסיה, ויום אחד היא אף עלולה להפוך ל-casus belli (עילה למלחמה). מאז החל האסלאם לחדור לסין, מהמאה ה-8 ואילך, שום אירוע במזרח התיכון, ושום יצוא משם, לא נגע מעולם באופן דומה באינטרסים החיוניים של סין. כיום המצב שונה בצורה קיצונית. עד לאחרונה, הסינים יכלו להחליט על תמהיל המדיניות שלהם במזרח התיכון בלי לסכן את האינטרסים החיוניים שלהם עצמם. תמהיל זה מורכב מתמיכה

2. מגמות של התחזקות התוקפנות האסלאמית בסין

ההיסטוריה של האסלאם בסין היא היסטוריה גאה, עשירה מבחינה תרבותית וסבוכה מבחינה פוליטית. הערבים נכנסו לערי החוף, וככל הנראה גם לערים הצפוניות של סין, כסוחרים רודפי שלום במאה השמינית, אם לא לפני כן. בשנת 751 הם נכנסו למרכז-אסיה כלוחמים, כאשר ברית צבאית ערבית-מוסלמית הביסה את צבאו של הקיסר סואנדזונג (Xuanzong) ממשלת טאנג (Tang 907-618) בקרב על נהר טאלס (Talas). התבוסה הסינית הייתה נקודת מפנה בהיסטוריה של אסיה ותרמה לחורבן הבודהיזם במרכז-אסיה, אפגניסטן ופקיסטן של היום, ולתפיסת מקומו על-ידי האסלאם. סין גירתה את סקרנותם של חוקרים ערביים ופרסיים קדמונים ושל תיירים. המידע המפורט הראשון שיש לנו על אודות יהודים בסין הוא מהיסטוריונים ערביים מהמאות התשיעית והעשירית⁽²³⁾.

במהלך מאות שנים ידעו היחסים בין סין לאסלאם תקופות של שלום ושל איבה. בתקופת שושלת יואן המונגולית התיישבו בסין רבים מהמוסלמים של מרכז-אסיה ומילאו תפקידים פוליטיים, כלכליים וצבאיים בכירים. הם שמרו על כוחם הפוליטי ועל השפעתם גם במהלך שלטון שושלת מינג (Ming 1644-1368) ונהנו מהתרחבות ומתחייה מחודשת במאה ה-17, ולאחר מכן מקשרים הדוקים אף יותר עם שאר העולם המוסלמי. מוסלמים רבים השתלבו בתרבות הסינית, עד כד כן שאימצו את הארכיטקטורה הסינית המסורתית של המקדשים בחלק מן המסגדים שלהם, אבל לא נטשו יסודות מהותיים ממורשתם הדתית-תרבותית. לעומת זאת, במאה ה-19 פרצו מרידות מוסלמיות עקובות מדם בחלקים אחדים של סין; הן דוכאו באכזריות. לדוגמה, במחוז יונ'נאן (Yunnan) הכריז מלומד סיני מוסלמי על מרד והקים ב-1856 מדינה אסלאמית עצמאית ששרדה קרוב ל-16 שנים. מאז הקמתה השתדלה הרפובליקה העממית של סין לקיים יחסי שלום עם המיעוטים הסיניים, ובמיוחד לספק את השאיפות הכלכליות-

קולנית (ומעט חומרית, כולל צבאית) במטרות ערביות ומיחסים הדוקים ורווחיים לשני הצדדים עם ישראל בכמה תחומים. המצב החדש של סין חייב, במרוצת הזמן, הערכה מחדש מהותית של המדיניות. סין תוצב בפני שאלות שאינן עוד אידיאולוגיות ודיפלומטיות, כי אם קיומיות. שאלות אלו העסיקו את אנשי המערב עוד קודם: האם אפשר ליישב את הסכסוך הערבי-ישראלי עכשיו, "אחת ולתמיד" לפי ראש ממשלה ישראלי לשעבר, ובכך לפתוח תקופה ארוכה של שלום ושגשוג, או שכל מה שאפשר לעשות הוא לנהל סכסוך זה בצורה טובה יותר? מה יהיה סוג היחסים בין ישראל לפלסטינים? איזה סוג של מדינת פלסטין ישרה יציבות? כיצד ישפיע פוטנציאל ההתפתחות של מדינה פלסטינית על שכנותיה, במיוחד סעודיה? עד כמה מציאותית היא ההנחה שמניחים מומחי מדיניות סיניים שסעודיה תישאר יצואנית נפט יציבה ואמינה במשך עשרים השנים הבאות או אף למעלה מכך, תוך שמירה על יחסים נורמליים עם ארצות-הברית? ואם לא, מה האופציות שיהיו בידי סין?

ההשלכות של תלות הנפט של סין על העם היהודי אינן בהכרח שליליות, במיוחד אם ישראל תיראה תורמת ליציבות במזרח התיכון ולא מסכנת אותה. סין טרם גיבשה עמדות קבועות אשר למזרח התיכון, והאליטות שלה עדיין לומדות את הנושא. אומנם יכולתה האנליטית של סין לבחון בצורה מקיפה שאלות אלו ואחרות גדלה, אך היא עדיין מוגבלת. כמה פרסומים מערביים חשובים על האסלאם, המזרח התיכון או על סעודיה, בלתי אפשרי או קשה להשיגם בסין, ולעתים הם כלל אינם מוכרים לחלק מהמומחים הסיניים למזרח התיכון. אבל יש חוקרים סיניים המביטים בסוגיות האלה מתוך תחושה היסטורית חזקה, העשויה לאפשר להם ראייה רחבה יותר של ההווה ושל העתיד. אחד המומחים ציין כי על הסינים ללמוד היסטוריה ותרבות יהודית ביתר עומק מבעבר, וזאת בשל סיבה פוליטית חשובה ביותר:

עלינו להשתמש בנקודות ההשקפה שלנו, שאם לא כן לעולם לא נוכל לפתח מדיניות מקורית במזרח התיכון – לא לנצח תוכל לשאול מאחרים⁽²²⁾.

דאגות באשר לעתיד. מוסלמית אמריקנית התלוננה כי לדעתה המוסלמים הסיניים מופלים לרעה, ממורמרים וסובלים מדעות קדומות של הסינים. היא ציטטה את מה שהגדירה כסטראוטיפ סיני שכיח על המוסלמים: "אנשים אלימים מטבעם"⁽²⁵⁾. כמו מאשר את דבריה, פקיד בכיר לשעבר במשרד לביטחון פנים הסיני צוטט ב-25 בדצמבר 2001 באומרו למומחה מדיניות אמריקני ממוצא סעודי:

אפשר לטעון שהאסלאם הוא כיום האיום החריף ביותר על הביטחון הלאומי של סין ועל לכידותה הלאומית הפנימית [...] לכן מה שיבוא מסעודיה יהיה בשבילנו אחת הדילמות העיקריות של העתיד [...] יש לנו גם חשש עמוק מצמיחתם המתמדת ומהשפעתם האדירה בעולם האסלאמי⁽²⁶⁾.

הצהרה מיוחדת זו הושפעה, בלא ספק, מאירועי 11 בספטמבר 2001. אבל זמן לא רב לאחר מכן צפה ברנארד לואיס שאם העולם האסלאמי יאמץ רעיונות פונדמנטליסטיים קיצוניים, הוא יתחיל להתנגש לא רק עם המערב אלא גם עם שכניו האחרים, למשל סין⁽²⁷⁾. מי שנסע ברחבי סין ב-2003 יכול היה לראות כי תקריות שגבו מחיר דמים בין מוסלמים לבין סינים חאניים אירעו במחוזות שונים של סין (לא כולל האזור האוטונומי של סינג'יאנג). תקריות אלו לא דווחו בכלי התקשורת. ישנם סינים חאניים המבטאים את עוינותם כלפי המוסלמים במונחים דומים לסטראוטיפים שצוטטו לעיל, ואף גרוע מכך. זאת בעיה, אשר בעיניהם של סינים לא מעטים הולכת ומחריפה. יש סיבות רבות לבעיה זו. האחת היא שמוסלמים רבים מתגוררים באזורים העניים, המערביים של סין, שבהם האבטלה גבוהה ורמת החינוך נמוכה. סיבה אחרת היא שמוסלמים רבים מרגישים זיקה גוברת והולכת לעולם המוסלמי הרחב. שלא במכוון, סין עודדה מגמה זו והאיצה אותה כאשר אפשרה לטלוויזיה הממלכתית לשדר בהבלטה מראות מן האינתיפאדה הפלסטינית ומן המלחמה בעיראק ולהציג את שתיהן באור פרו-ערבי. יתר על כן, סין איפשרה לצופי הטלוויזיה שלה גישה לחדשות

חברתיות וחלק מן השאיפות הדתיות של האוכלוסייה המוסלמית. עם זאת, היא הגבילה, ככל הנראה, חלק מן החירויות הדתיות ודיכאה שאיפות להשתחררות מעולו של השלטון המרכזי. שליטי סין, בדומה למדי לקיסרי העבר, השתמשו בדרכים סלקטיביות בהיסטוריה הכתובה, במגמה לחזק את השלום והיציבות. ספרי לימוד סיניים לא הזכירו את הקרב בטאלאס או שניסו לייפות את תוצאתו האמתית. ביישור קו עם היסטוריוגרפיה מוסלמית-סינית מודרנית, המרידות המוסלמיות של המאה ה-19, הזכורות עדיין בחלק מן המחוזות, מוצגות רשמית כמהפכות קדם-קומוניסטיות נגד ה"פיאודליזם" וה"ניצול". אף שאין להכחיש כי למרידות היו מרכיבים חברתיים-כלכליים, היו אלה גם מרידות נגד השלטון והתרבות הסיניים. במשך מאות שנים, המדינה הסינית מעולם לא הצליחה לבדוד לתקופת זמן ממשית את אוכלוסייתה המוסלמית מהמגמות הרוחניות והמדיניות של העולם המוסלמי הרחב.

מוסלמים מתגוררים ונוסעים על פני כל השטח של הרפובליקה העממית של סין. לשום אדם מבחוץ אין שדה ראייה כולל על המצב הנוכחי של היחסים הסינו-אסלאמיים בארץ העצומה הזאת. מאחר שהנושא כה רגיש והדיווח עליו דל למדי, ייתכן שאפילו לרשויות הסיניות לא תמיד יש תמונה מקיפה ומלאה. רשמית, מתוך אוכלוסייה בת מיליארד ו-340 מיליון סינים, למעלה מ-20 מיליון הם מוסלמים, שמתוכם 11 מיליון חיים במחוז סינג'יאנג (Xinjiang). נתונים בלתי רשמיים שלא ניתנים לאימות מדברים על 35 מיליון מוסלמים ואף יותר. מכל מקום, שיעור האוכלוסייה המוסלמית בסין מכלל האוכלוסייה (פחות מ-3%) קטן משיעורה בכמעט כל מקום אחר באסיה, אפריקה או אירופה. ודאי שישנם מוסלמים סיניים מאושרים, מצליחים מבחינה מקצועית ואמידים, עובדה שכותבים סיניים אוהבים להדגישה, לפעמים תוך הגזמת-מה⁽²⁴⁾. אולם אין זה סוד שהיחסים של הסינים החאנים עם המוסלמים, בין אם הם דוברי אויגור (Uighur, במחוז סינג'יאנג) ובין אם הם דוברי סינית (המיעוט החואי Hui), הורעו באחרונה. מתעוררות

אל-ג'זירה באמצעות סיכומים של הטלוויזיה הסינית, בעקבות פתיחת משרד אל-ג'זירה בבייג'ינג בנובמבר 2002. מדיניות דומה של כלי תקשורת תחת השפעת הממשלה, שבוצעה בצרפת משנת 2000 עד 2003, לא הצליחה להפיס את דעתם של צרפתים מוסלמיים, אלא רק הסעירה והקצינה אותה. תופעת לוואי בלתי צפויה הייתה גל חסר תקדים של אנטישמיות, ואף אנטי-צרפתיות, בצרפת עצמה, בעיקר מצד צעירים מוסלמיים. יש סימנים רבים לכך שסינים מוסלמיים זועמים כיום באותה מידה. מומחים זרים החלו לדווח על שינוי פונדמנטליסטי ועל הקצנה ביחס המוסלמים הסיניים לאירועים בעולם המוסלמי. בעוד שמלחמת המפרץ הראשונה ב-1991 וההתנגשויות הקודמות בין ערבים לישראלים לא הסעירו במיוחד את הרוחות, הרי מלחמת עיראק ב-2003 והאינתיפאדה הפלסטינית נצפות היטב ומתקבלות ברגשות זעם, כמלחמות נגד האסלאם עצמו⁽²⁸⁾.

חיזוק הקשרים האישיים והדתיים בין הסינים המוסלמיים לבין המזרח התיכון משפיע על שינוי זה. על-פי נתונים מוסלמיים רשמיים, יש כיום 45,000 אימאמים, 35,000 מסגדים ו-26,000 תלמידי קוראן בכל רחבי סין, רובם במחוז סינג'יאנג. מעטות הדתות בסין, אם בכלל, היכולות להתגאות בנתונים כאלה. כמו כן, מספר לא ידוע של מוסלמים סיניים לומדים בעידודן של הרשויות המוסלמיות בסין ב"מדרסים" (בתי ספר אסלאמיים – Medress) של איראן, סעודיה, מצרים, פקיסטן וסוריה, ומספר גדל והולך של מוסלמים עולים לרגל (חאג') למכה. גם אם סין מטילה מגבלות על המוסלמים בארצה, אין שום קהילה דתית אחרת הנהנית מחירויות דומות לאלה. סגן נשיא של האגודה האסלאמית-סינית, שהזכיר את המדינות הנ"ל, הוסיף כי צעירים אלו יהיו "מנהיגי העתיד" של האסלאם הסיני. האם מדיניות זו הייתה בלתי נמנעת, לנוכח לחצים חיצוניים או פנימיים? העלון הרשמי של האגודה האסלאמית-סינית, "המוקדש למלאות 1,350 שנה לכניסת האסלאם לסין", מדגיש את החשיבות העליונה של חינוך אסלאמי אבל גם מראה, במילים ובתמונות, את הסולידריות שבין מנהיגי האסלאם

הסיני לבין מנהיגים אורחים מאיראן, סעודיה, לוב, אש"ף ואחרים⁽²⁹⁾. לאור האירועים המתרחשים מדי יום ביומו במקומות רבים בעולם, אין זה בלתי מציאותי לחשוש מפני עליית התוקפנות והאלימות האסלאמיות בסין בשנים הבאות. מומחים סיניים מודעים לבעיה אך משוכנעים כי סין תדע להתמודד אתה. ההנהגה והאליטות של סין רוצות דו-קיום בשלום עם העולם המוסלמי, במיוחד עם המוסלמים של סין. הרשויות המוסלמיות הרשמיות של סין מקדמות בברכה שאיפה זו. ייתכן שסין עדיין איננה מוכנה למהפך האפשרי בגישות המוסלמיות, המתרחק מדו-קיום ומתקרב אל מיליטנטיות דתית ופוליטית.

מתחים בין סינים למוסלמים עלולים להשפיע על המדיניות של סין כלפי המזרח התיכון והעם היהודי. הסינים עשויים להגדיל את תמיכתם – בדיבורים או בצורה אחרת – במטרה הפלסטינית, מאותה סיבה שרבים במערב עושים זאת. ובלשונו הצינית של ברנארד לואיס:

אנשי המערב [...] נוטים לייחס חשיבות אדירה לתלונות [של המוסלמים], והם מקווים כי יוכלו להשביע את רצונם על חשבון מישהו אחר⁽³⁰⁾.

אבל על יחסי סין עם האסלאם אין מוטל אותו עול של היסטוריה ארוכה של סכסוכים והאשמות, כמו בין המערב לאסלאם. סין העתיקה הייתה סובלנית – או אדישה – כלפי שונות דתית. ההתנגשויות שהתרחשו מפעם לפעם בין סין לבין האסלאם לא הונעו מיריבות דתית, ומוסלמים בסין יכלו לקיים את דתם ולהשתתף בחיים הציבוריים. נכון שהבעות של תיעוב תרבותי כלפי מוסלמים הופיעו לפעמים בסין העתיקה, אבל אין להשוות בינן לבין העוינות החריפה והמוצהרת של אירופה. סין, שלא כמונגולים או המערביים, מעולם לא איימה על לב העולם האסלאמי – המזרח התיכון (אם כי שושלת צ'ינג חזרה וכבשה חלקים ממרכז-אסיה המוסלמית באמצע המאה ה-18). האסלאם הוא שחדר אל סין וניסה לשכנע סינים להתאסלם, לעתים בהצלחה.

לכן, סין עשויה לחוש נאלצת פחות מן המערב

לפייס את "התלונות המוסלמיות". סין עשויה אף להכיר בכך שהיא חולקת בעיות גאו-אסטרטגיות עם היהודים. שני הצדדים יוכלו, אולי, לצאת נשכרים מניסיונם ההדדי. אין זה לגמרי בלתי מתקבל על הדעת שהדבר יאפשר לסין בעתיד תפקיד תומך בשלום במזרח התיכון (פרק 3.4). מעצבי מדיניות ומומחים סיניים עוקבים אחר יחסיה של ישראל עם מדינות חשובות אחרות הרלוונטיות לעולם המוסלמי. הם עדיין מחשיבים את הודו ליריבה פוטנציאלית, והופתעו לרעה ב-2003 מן ההצגה הפומבית של יחסים הדוקים, במיוחד בתחום הצבאי, בין ישראל לבין הודו. הודו חיזקה את יחסיה עם ישראל חרף אוכלוסייתה המוסלמית, המונה 150-200 מיליון נפש, פי כמה וכמה מזו של סין. קרוב לוודאי שסין תעניק תשומת לב מרובה להתפתחות קשרי ישראל-הודו, במיוחד לאחר הבחירות בהודו באביב 2004, שהעלו לשלטון ממשלה חדשה בראשות מפלגת הקונגרס.

3. התגברות התלות ההדדית בין סין לבין ארצות-הברית

סוגיית המדיניות השלישית שהיא בעלת חשיבות חיונית לסין סבוכה למדי, והתפתחותה העתידית קשה לצפייה אף יותר משל השתיים הקודמות. אולם דווקא בסוגיה זו יוכלו היהודים להפעיל השפעה של ממש ולבנות אופציות ספציפיות ומחייבות של מדיניות יהודית. תלות הגומלין רבת המרכיבים בין סין לארצות-הברית גדולה מכפי ששתי המדינות מוכנות להודות. סין זקוקה לארצות-הברית בגלל השוק שלה (30% מייצוא הסחורות של סין מיועדים לארצות-הברית, השוק הגדול ביותר של סין), בגלל הגישה למדע ולטכנולוגיה שלה (42% מכלל הסטודנטים הסיניים בחו"ל לומדים בארצות-הברית) ולצורך פתרונות של שיתוף-פעולה לבעיות של צפון-קוריאה, טייוואן, מרכז-אסיה, המזרח התיכון ועוד. ארצות-הברית, מצידה, זקוקה לסין בשל סיבות כלכליות, מסחריות ופיננסיות ולצורך שיתוף-פעולה בטיפול בבעיות הנ"ל, כגון עם צפון-קוריאה. בשל שוק הייצוא הגדל

של סין היא נהייתה חיונית לרמת החיים האמריקנית, אם כי הציבור האמריקני עדיין איננו מכיר בעובדה זו במלואה. שום מדינה אחרת, או קבוצת מדינות, אינה מסוגלת לייצר כיום במחירים כה נמוכים את המגוון הרחב ואת הכמות הענקית של סחורות שסין שולחת לארצות-הברית – ממוצרי צריכה יום-יומיים ועד רכיבי מחשב מתוחכמים. התלות הכלכלית ההדדית, הבטחת אספקת הנפט מהמזרח התיכון, התוקפנות האסלאמית ואיום הטרור יאלצו את סין ואת ארצות-הברית להמשיך ולחפש מכנים משותפים, כפי שנהגו מאז 11 בספטמבר 2001. עם זאת, מגמה זו עלולה להשתבש קשות בשל אירועים פתאומיים בטייוואן, בקוריאה או בסין עצמה.

פוליטיקאים ומומחים אמריקניים מנהלים דיון ציבורי ער על עתיד היחסים בין סין לארצות ברית, והתחזיות מגוונות ביותר. יש שעדיין רואים בסין בעיקר דיקטטורה קומוניסטית המציבה איומים אסטרטגיים וכלכליים ארוכי-טווח על ארצות-הברית. בהשתמשם במודלים מסורתיים של פוליטיקה של כוח, הם רואים סכסוך צבאי גדול בין שתי המדינות כבלתי נמנע בסופו של דבר. תמונת ראי של תחזית פסימית זו אפשר למצוא גם בסין (פרק 9.1), ושתי הדעות המקבילות בוודאי מחזקות זו את זו. אחרים, לעומת זאת, טוענים כי סוג זה של חשיבה גאופוליטית מסורתית מיושן בעולם של היום. לדעתם, הגלובליזציה שינתה את כללי המשחק הישנים בפוליטיקה של הכוח והסבירות ליחסי שיתוף-פעולה שילכו ויתפתחו בהדרגה גבוהה מהאפשרות המנוגדת. מומחה לסין במכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס (M.I.T) מגן על טיעון זה:

התועלת האסטרטגית שארצות-הברית קוצרת מן הדרך המיוחדת שבה סין הצטרפה לכלכלה הגלובלית [...] ארצות-הברית וסין מפתחות בדיוק את הסוג של יחסים כלכליים שאותם חתרה לבנות האסטרטגיה של ארצות-הברית זה מכבר [...] כמשק פתוח וכיבואנית בקנה מידה גדול, סין עשויה להיות בעלת בריתה של ארצות-הברית בתחומים גלובליים רבים של סחר וכספים⁽³¹⁾.

- המודעות הסינית הרחבה להשפעתה ולכוחה של הקהילה היהודית-אמריקנית.
- העניין שמנהיגי ארגונים יהודיים מגלים בסין ואהדתם כלפיה. הוועד היהודי-אמריקני (AJC) מנהל דו-שיח מתמשך עם מנהיגי סין, וחבריו מבקרים בסין בקביעות.
- סינולוגים יהודים-אמריקניים. הסינים יודעים כי יהודים נמנים עם הפרשנים המשפיעים על ההיסטוריה והתרבות הסינית במערב (ראה נספח היסטורי סעיף 4).
- ארגון אקדמי-מקצועי המתמסר לחיזוק הקשרים בין סינים ליהודים, ה-Sino-Judaic Institute, שבמנלו פארק, קליפורניה⁽³²⁾.

מה, אפוא, יכולים וצריכים יהודי ארצות-הברית לעשות בנוגע לסין? מאחר שהקהילה היהודית-אמריקנית היא אחד משני עמודי התווך של מדיניות העם היהודי כלפי סין, האופציות והתרומות שלה נדונות בפרקים 8.4 ("ציפיותיה של סין") ו-9 ("אתגרי מדיניות יהודית"). עם זאת, יש סוגיות שבהן רצוי כי יהודי ארצות-הברית יפעלו לבדם, בתוך ארצות-הברית. ראשית, הם חייבים לתת תשומת-לב מרובה יותר למשולש היחסים ארצות-הברית-סין-ישראל. דבר זה אינו סותר ואינו אמור לסתור אינטרסים לאומיים ברורים וחשובים של ארצות-הברית. שנית, סין והקהילה הסינית-אמריקנית חוששות כי התפיסות האמריקניות בעניין סין מסולפות ולוקות בדעות קדומות. הן מעריכות כי ל-80%, אם לא יותר, מחברי הקונגרס האמריקני יש דעות שליליות על סין, המשקפות את דעת הקהל. מחקר שנערך ב-2001 הראה כי יש זיקה חזקה בין דעות קדומות כלפי סין לדעות קדומות כלפי אזרחים סינים-אמריקניים וכי "אנטי-סיניות" תכופות באה לידי ביטוי במונחים כמעט זהים ל"אנטי-יהודיות", זו הנוכחית וזו של העבר⁽³³⁾. שני שלישים מכלל האמריקנים מחזיקים בהשקפות גאופוליטיות שליליות כלפי סין ורואים בה איום עתידי על ארצות-הברית (מחקר זה נערך לפני אירועי 11 בספטמבר 2001, והתוצאות היום עשויות להיות שונות). שלישי אחד מאמין

פוליטיקאים ומומחים יהודים-אמריקניים משתתפים בדיונים אלו כאמריקנים, לא כתומכים אפשריים במטרות יהודיות. באופן כללי, הגישות הפוליטיות המסורתיות של רוב יהודי ארצות-הברית היו בינלאומיות ולא בדלניות, מכוונות לשיתוף-פעולה בין מדינות ולא לעימות מולן. מנהיגים יהודיים רבים מכירים בחשיבות האסטרטגית ארוכת-הטווח של סין, אבל אינם נותנים את דעתם ליחסים המורכבים, לעתים המתוחים, בתוך המשולש וושינגטון-בייג'ינג-ירושלים. לאינטרס היהודי-אמריקני בסין כמה מקורות. אחד מהם הוא הדאגה לישראל והעניין בעמדתה של סין כלפי המזרח התיכון. לכך אפשר להוסיף עניין בהיסטוריה של היהודים בסין בתקופה העתיקה ובשאנגחאי בשנות העשרים של המאה ה-20, אהדה למאבקה של סין, במיוחד במהלך מלחמת העולם השנייה, והערכה כלפי העובדה שבסין מעולם לא שררה עוינות כלפי יהודים.

ליהודים צריך להיות תמריץ רציני לפעול בעד יחסים טובים יותר בין ארצות-הברית לסין ונגד התעוררות מתחים חדשים. עם זאת, תמריץ זה חייב להישאר כפוף לדאגתם לאינטרסים של המדינה שבה הם אזרחים. אין להתעלם מהסוגיה של ישראל בהקשר זה. פעמיים קרה בעבר שמתרחשו בין סין לארצות-הברית תבעו מחיר כבד מישראל. מלחמת קוריאה בשנים 1950-1953 קטעה באיבם את מאמציה של ישראל לכוון יחסים נורמליים עם סין החדשה, שטרם הייתה עוינת, ותרמה ליצירת תקופה של עוינות כלפי המדינה היהודית ותמיכה בקיצוניות הערבית שנמשכה דור שלם. ב-2000, כאשר אילצה ממשלת ארצות-הברית את ישראל לבטל חוזה מחייב משפטית לבניית שני מטוסי ביון בשביל סין ("פרשת מטוסי הפאלקון"), היא חיבלה מאוד באמון ההדדי החדש ששתי המדינות בנו בסבלנות במשך למעלה מעשרים שנה, מאז החלה סין לנטוש את עוינותה הפעילה. סין וישראל הסכימו ב-2003 "לפתוח דף חדש" ביחסיהן, אבל הצלחות נותרו וה"פרשה" ממשיכה להדהד.

ליהודים-אמריקניים יש כמה נכסים בקשריהם עם סין:

כי הסינים-האמריקניים נאמנים יותר לסיין מאשר לארצות-הברית. סטראוטיפים אמריקניים בולטים הם שהסינים-האמריקניים נהנים מכוח ומהשפעה רבים מדי, שהם פועלים בצורה "חמולתית" ושאינם הגונים בעסקים. יהודים-אמריקניים היו ועודם קורבנות של סטראוטיפים דומים. עמותות אמריקניות-סיניות יצרו מגעים עם עמותות אמריקניות-יהודיות כדי לחקור ניסיונות וגישות משותפים. על היהודים-האמריקניים מוטל, אפוא, לסייע לסינים-האמריקניים במאבק נגד אותו סוג של דעה קדומה שממנה סבלו הם עצמם במשך זמן כה רב ושבאופן עקיף עלול להגביר את המתחים ביחסים שבין סיין לארצות-הברית.

הקהילה היהודית-אמריקנית היא בלא ספק החזקה והמשפיעה ביותר מכל הקהילות היהודיות שמחוץ לישראל. איין פירושו של דבר שקהילות יהודיות אחרות אינן יכולות או אינן צריכות למלא תפקיד גדול יותר בחיזוק הקשרים בין סיין לעם היהודי. מוסדות יהודיים בבריטניה כבר גילו עניין גובר והולך בלימודים ובקשרים סינו-יהודיים, וראוי שיהודי רוסיה, שכנתה הגדולה של סיין, יגלו אף הם עניין רב יותר בסיין. באירופה ובאוסטרליה יש קהילות יהודיות דינמיות. השפעתן אינה מגיעה בעוצמתה להשפעה של יהדות ארצות-הברית, אבל יש להן קשרים אקדמיים ועסקיים רבים עם סיין, היכולים לתרום להעשרת היחסים בין סינים ליהודים.

4. התפתחות יחסי סיין עם ישראל

יחסי המדינות סיין-ישראל אינם נושאו של דו"ח זה, אבל יש להם קשר הדוק לנושא המרכזי, בהתחשב בעובדה שקרוב למחציתו של העם היהודי חי בישראל. הדיון הקודם על שלושת אתגרי המדיניות הסיניים הרלוונטיים לעם היהודי הראה כי כל אחד מהם קשור, או עשוי להיות קשור, לגורם הישראלי. הדבר חל במיוחד על היחסים בין יהדות ארצות-הברית לסיין, אבל ישראל, בין במישרין בין בעקיפין, ברצונה או שלא ברצונה, נמצאת גם היא בדאגותיה של סיין באשר לאספקת הדלק שלה ובאשר למוסלמים שבה.

יחסיה של סיין עם ישראל אינם חדשים, והם החלו למעלה מעשר שנים לפני כינון היחסים הדיפלומטיים הרשמיים (1991). כבר פורסמו דיווחים נרחבים על כך שהיחסים הראשונים בין שתי המדינות היו בתחומי הצבא והחקלאות וסיין רחשה הערכה רבה ליתרון הטכנולוגיה הישראלית בשני התחומים. היחסים נמשכים בתחומים שונים של טכנולוגיה, כמו בתחומי האקדמיה והתרבות, למרות הנסיגה החמורה שנגרמה בשל פרשת ה"פאלקון". ישראל יכולה לסמוך על ידידים בממסד הביטחוני, החקלאי והאקדמי של סיין. מעניין שתרומותיה הטכנולוגיות של ישראל לסיין בתחום הביטחוני והחקלאי ידועות ואהודות מאוד בחוגי המנהיגות. תרומות אלו עשויות לעלות בשיחות עם סטודנטים בערים או עם איכרים פשוטים בכפרים, אשר יודעים, מסתבר, על אודות ההישגים הטכנו-חקלאיים של ישראל יותר מאיכרים במערב. במישור הפוליטי והדיפלומטי, היחסים היו טובים עד פרשת ה"פאלקון" וראשיתה של האינתיפאדה. הם הידרדרו מאוד מאז, אבל עכשיו נראה כי הם מתחילים להשתפר, כפי שהומחש בביקורו הממלכתי של נשיא המדינה, משה קצב, בסיין בדצמבר 2003.

חוגי ממשל אינם בהכרח שותפים לדעה אחת ויחידה על ישראל; נראה כי קיימות מגמות חיוביות ושליליות כאחד. ארץ ענקית ומורכבת זו אינה מדברת תמיד בקול אחד, וקיימים פערים בין מה שפקידים רשמיים אומרים בפומבי לבין אמירות בחוגים פרטיים. הודעות פומביות על הסכסוך הישראלי-ערבי תמיד העניקו תמיכה נדיבה לצד הערבי, ובמיוחד הפלסטיני, וכך גם הצבעותיה של סיין באו"ם, בלי להזיק ליחסים הפרגמטיים עם ישראל. עם זאת, הצגה בולטת וחד-צדדית של האינתיפאדה על-ידי התקשורת הסינית הזיקה למוניטין של ישראל, ואם הדבר יימשך היא עלולה להשפיע על גם על המוניטין של העם היהודי כולו. פרק 7.3 דן באתגר שמצב זה יוצר למדיניות עם יהודי.

לא קל לתת עצה למעצבי המדיניות היהודית במצב מורכב זה. כמובן, העובדה שסינים רבים סקרנים ומוכנים ללמוד על אודות ישראל והיהודים (פרקים

4, 5, 6) מדגישה שוב את הצורך, בין היתר, במדיניות תרבותית ארוכת-טווח, כמומלץ בדו"ח זה. אבל ייתכן גם כי יש הכרח להגדיר ביתר בהירות את ההבדלים והזיקות שבין מדינת ישראל לבין מדיניות העם היהודי בנוגע לסין. מדיניות המדינה הישראלית ומדיניות העם היהודי אינן זהות, ומבחינות רבות הן יישארו בלתי תלויות זו בזו. מרכיבים מסוימים ביחסי סין-ישראל אינם יכולים להיות נושא לדאגותיו של העם היהודי. ואולם מבחינות אחרות, במיוחד כאשר קיימת סכנה ממשית ליהודים באשר הם בעולם או כאשר מדובר בעניין המשפיע על מעמדו של העם היהודי כמכלול, חייבת להיות זיקה איתנה בין מדינת ישראל לבין מדיניות העם היהודי, גם אם לא זהות מוחלטת.

בחינת היחסים שבין סין לישראל והאופן שבו הם קשורים לגורמים אחרים – נפט, העולם המוסלמי וקווי מדיניות של ארצות-הברית – מחייבת שתי הערות נוספות. ראשית, ליחסים בין סין לישראל יכולות להיות השפעות חוצות מדינות, מאחר שמדינות רבות עוקבות אחר משקלה הכלכלי והגאופוליטי הגדל והולך של סין, והן רוצות למצב את עצמן ביחס למערכים המשתנים של מערכי העצמה הגלובליים. גם ההפך נכון: סין תעקוב אחר יחסי החוץ של ישראל. העניין שלה בהתפתחות יחסי הודו-ישראל הוזכר לעיל.

כמובן, סביר להניח כי הודו תעקוב אחר ההתפתחות של קשרי ישראל-סין בתשומת-לב דומה. והדבר יוכח כנכון לגבי מדינות רבות אחרות אשר להן יחסים משמעותיים עם סין, עם ישראל או עם שתיהן: יפאן, קוריאה, מדינות דרום-מזרח-אסיה, רוסיה, טורקיה ומדינות אירופיות. ליחסי ישראל-סין עשויות להיות השלכות בלתי ישירות, מעבר לאינטרסים ההדדיים הישירים של שתי המדינות.

שנית, דאגתה של סין באשר ליציבות במזרח התיכון הוזכרה לעיל (פרק 3.1). מעצבי מדיניות ויועצים סיניים בוחנים כיצד תוכל סין לתרום ליציבות. התקיימו דיונים בין מומחים סיניים בשאלה אם סין צריכה להצטרף ל"קווארטט" השלום במזרח התיכון כשחקנית עצמאית (ובכך להפוך את ההרכב ל"קווינטט"). יש שהמליצו לממשלת סין על צעד זה, אחרים התנגדו לו. ישראל תרצה אולי להרהר באופן שבו תוכל סין להיות מעורבת בהבאת שלום למזרח התיכון. השפעותיו החיוביות או השליליות של כל צעד וצעד חייבות להישקל בקפדנות לפני הגשת הצעה ספציפית, אבל אין זה מוקדם מדי לישראל להתחיל לחשוב על אופציות אפשריות בעתיד. בכל מקרה, מומחי מדיניות סיניים כבר חושבים עליהן.

ראשיתה של המודעות הסינית לעם היהודי

הסביבות התרבותיות הרחוקות ביותר. מכאן בסיס היסטורי טוב לשיפור היחסים בין הסינים ליהודים, מעבר לתכתיבי ה"ריאל-פוליטיק". "האב המייסד" של ישראל וראש הממשלה הראשון שלה, דוד בן גוריון, היה משוכנע בכל לבו שלסינים וליהודים יש מה לומר אלה לאלה. במהלך שנות החמישים המוקדמות עשה בן גוריון מאמצים שקדניים לכוון קשרים דיפלומטיים עם הרפובליקה העממית של סין. עניינו חרג מעבר לריאל-פוליטיק. בכמה הזדמנויות הוא הפציר בישראל וביהודים לפנות לסין (וגם להודו); היה חשוב לעם היהודי לחפש קשרים תרבותיים ורוחניים עם התרבויות העתיקות הגדולות של אסיה. האזנה לקריאתו זו הייתה – ונותרה – אתגר למעצבי המדיניות היהודית של המאה ה-21.

2. מודעות לעם היהודי בסין של המאה ה-19 ושל ראשית המאה ה-20

ראשית המודעות הסינית ליהודים בעידן החדש החלה בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-19, בעקבות ההוראה המיסיונרית הפרוטסטנטית ותרגומי התנ"ך. ה"יהודי", תהא הגדרתו אשר תהא, הפך להיות נושא לוויכוח אינטלקטואלי ופוליטי. תוצאות אינטלקטואליות ופוליטיות מסוימות של ה"יבוא" הפרוטסטנטי מהמערב התבררו עד מהרה: מנהיגי התקוממות טאיפינג (Taiping), שגרמה להרס רב בסין בשנים 1851-1864 וניסתה לסלק את השושלת

1. מפגשים של יהודים עם סין: תמצית

לפני שנדון בתחילתו של הידע הסיני על היהודים נחוצה הערה קצרה בנוגע לידע היהודי על אודות סין, אף-על-פי שדו"ח זה מדגיש בעיקר את הנושא הראשון ופחות את השני. נהוג במסורת היהודית, כמו בסינית, להיזכר בהיסטוריה העתיקה, להתייחס לתקדימים מן המאות הקודמות כדי לבנות "גשר על פני פערי זמן"⁽³⁴⁾. מעצבי מדיניות יהודית צריכים לזכור כי קיימת היסטוריה של מפגשי עבר בין סינים ליהודים, שאך מעט ידוע עליה, או נכון יותר, היסטוריה של מפגשים בין שתי התרבויות, היסטוריה של מודעות הדדית. מפגשים בין סינים ליהודים היו מקריים והופרעו תכופות בשל מרחקים ואסונות היסטוריים, אך מעולם לא בשל עוינות. עד המאה ה-20 לא הייתה למפגשים אלו השפעה על גורלם של שני העמים גם יחד. העניין היהודי המודרני בסין צמח בסוף המאה ה-19 ונמשך לאורך המאה ה-20. התחום הזה טרם נחקר כראוי. העניין היהודי הצביע תכופות על אהדה לסין, לעמה ולסבלותיו, על כבוד לפילוסופיה, לתרבות ולאמנות שלה וכן על הכרה בעובדה שבסין היהודים מעולם לא סבלו מיחס רע. (סיכום היסטורי מקיף יותר ראה בנספח ההיסטורי).

עניין יהודי בסין מצביע על מודעות בהקשר רחב יותר, שבו יהודים ויהדות יכולים להתקיים הרחק מעבר לעולם העתיק המוכר, בסביבתו הנוצרית או המוסלמית. יהודים היו מוכנים להביט מעבר לעצמם ולקשר את עצמם – בהיותם יהודים – לאחת מן

השלטת, תקפו את ה"יהודים" משום שדחו את המושיע הנוצרי – זכר לקשרים מיסיונריים קודמים בטאיפינג. במחצית השנייה של המאה ה-19 חדרו יהודים "אמיתיים", בשר ודם, אל התודעה הסינית. תיאור ראשון של היסטוריה יהודית, שנראה עדיין כפרק בהיסטוריה הנוצרית, הופיע בשנת 1850 (סו ג'יו Xu Jiyu). נוסעים מלומדים סיניים ראשונים ביקרו במערב והזכירו את היהודים. באותם ימים החלו להיווצר חלק מן הסטראוטיפים הסיניים הבולטים עד היום: יהודים הם עשירים ומוכשרים, במיוחד בעסקים, וחלקם אינם הגונים (טענה שנשמעה מפי מורדי טאיפינג). הם הוצגו (כבר ב-1903!) כבעלי עוצמה אדירה – פיננסית ואחרת – באמריקה.

רק לקראת סוף המאה ה-19 ושני העשורים הראשונים של המאה ה-20 גילו היסטוריונים סיניים את יהודי קאיפנג. במקור הם נחשבו לאחת הפתות האקזוטיות הרבות בסין. שום קשר לא נעשה בינם לבין הכתבים הסיניים הראשונים על אודות יהודי העולם וגורלם. עד היום נותר חוסר רצון מסוים לקשור בין השניים, חלקית משום שהעניין ביהודי קאיפנג אינו זוכה לעידוד מטעם השלטונות הסיניים (פרק 8.2)⁽³⁵⁾. הנוסעים הסיניים המופתעים של המאה ה-19 דיווחו גם כי יהודים סבלו תכופות מאפליה במערב ונרדפו בפוגרומים ברוסיה. היהודי כקורבן של "האיש הלבן" נותר כדימוי בר-קיימא בתודעה הסינית וחוזק במיוחד אחרי השואה. באופן זה דימויו של היהודי קושר גם למאבקים ולפחדים סיניים פנימיים. אמירות העלולות להישמע אנטי-יהודיות באוזניים מערביות קשורות לעתים קרובות למאבקים אלו. מכל מחזותיו של שייקספיר, אין אחד שתורגם לסינית יותר מ"הסוחר מוונציה". מחזה זה סייע לבסס את הדימוי של היהודי העושק, אבל גם את זה של היהודי המורד נגד הרדיפה וההשפלה של המערב. דימוי שני זה הציג את היהודי כ"אח לצרה" של הסינים הסובלים והמנוצלים. דימוי זה של שילוק הוא שהופץ על-ידי סינים לאומניים ואינטלקטואלים מן השמאל.

בעיני אותם סינים שראו הקבלה בין גורל היהודים לבין גורלם שלהם, המאזן בין סטראוטיפים שליליים

לחיוביים החל לנוע לעבר החיוביים. עיתונים בסין נזפו בזעם ברוסיה הצארית על הפוגרום הנודע לשמצה בקישינב ב-1903, שבו נהרגו ונפצעו יהודים רבים. הם הישוו טבח זה למעשי אכזריות קודמים של רוסיה, שבהם נטבחו סינים רבים. הטרגדיה של העם היהודי חסר המדינה הפכה לאזהרה מטאפורית לסינים, אשר בראשית המאה ראו את ארצם מתמוטטת. "העבר של היהודים הוא זה של סין כיום, ההווה של היהודים יהיה עתידה של סין"⁽³⁶⁾, הביע את חששו כותב סיני פטריוטי. המשורר צ'ן טיאנחואה (Chen Tianhua) קונן ב-1903: "לבי ליהודי הנע ונד שאין לו בית לחזור אליו". הרפורמיסט החשוב קאנג יואו-וויי (Kang Youwei), אשר הטיח ב-1898 בפני הקיסר הצעיר גואנג סו (Guang Xu) כי המערכת המשפטית, הפוליטית והחברתית של סין חייבת להשתנות באופן קיצוני, כתב ב-1909 על היהודים: "יש להם משפחה אך לא מולדת, בכל מקום הם מנודים לגורל של השפלה וקשיים"⁽³⁷⁾. אין זה מפתיע, אפוא, שכמה אינטלקטואלים סיניים תמכו בציונות כפתרון הטוב ביותר ליהודים חסרי הבית. לתמיכתו של אחד מהם היו תוצאות מדיניות כבדות משקל. מדובר בסון יאט-סון, מייסדה המכובד מאוד של הרפובליקה הסינית ונשיאה הראשון. בעיניו, הקשר שבין ההיסטוריה היהודית העתיקה, לטרגדיה היהודית המודרנית ולתוכנית הציונית מרשים ביותר, וכמוהו גם הדמיון בין גורל היהודים לגורל הסינים. הוא הישווה בין שני העמים במונחים דומים מאוד לאלה שבהם השתמש שפינוזה כ-250 שנה לפניו⁽³⁸⁾:

לאומיות סינית נעלמה כאשר נכבשה סין בידי זרים [מאנצ'ו]. אבל סין לא הייתה האומה היחידה שנכבשה. גם העם היהודי איבד את ארצו. אף-על-פי שארצו נחרבה, העם היהודי התקיים עד עצם היום הזה [...] [ציונות] היא אחת התנועות הגדולות ביותר של הזמן החדש. כל אוהבי הדמוקרטיה אינם יכולים להימנע מתמיכה נלהבת בציונות [...] התנועה לשיקום עמך הנפלא וההיסטורי, אשר תרמה כה רבות לתרבות העולם ואשר ראויה בצדק למקום של כבוד במשפחת העמים⁽³⁹⁾.

הוויכוחים בנושא העם היהודי נמשכו משנות העשרים עד שנות הארבעים של המאה ה-20 ונקשרו שוב למאבקה הפנימיים של סין. לא הכול תמכו בציונות – היו שתקפו אותה כאימפריאליסטית וקפיטליסטית. יהודים עניינו את הרפורמטורים ואת האליטות שדגלו במודרניזציה, אבל חלק מהם, שהשתייכו לתנועת הרפורמה של הארבעה במאי שקמה אחרי 1918, דחו את היהדות כמיושנת וספוגת אמונות טפלות, שיש להיפטר ממנה ממש כמו מן הדת הקונפוציאנית. בסוף שנות העשרים החלה אנטישמיות אירופית לחלחל לסין. "הפרוטוקולים של זקני ציון" הופיעו אז בסינית. אחרי פרוץ מלחמת סין-יפן ב-1937 החלו עיתונים בסין לתרגם ולפרסם מאמרים אנטישמיים מובהקים מאת מחברים יפאניים, שהדגישו את הסכנה כביכול מן העוצמה הפיננסית היהודית⁽⁴⁰⁾. ושוב, יבוא זר זה מצא את דרכו אל השיח הפוליטי, כפי שקרה בתקופת טאיפינג. אחדים ממקורביו של ג'יאנג קאי-שק (Jiang Kai-shek), כולל אשתו (שרצתה להתחנף לחבריה האנטישמיים בחוגי החברה הגבוהה האמריקנית), הביעו דעות אנטישמיות. כיום נראה כי לא נותרו כמעט הדים לוויכוחים עתיקים אלו.

במהלך אותם עשורים השפיעה התרבות היהודית במישורין על התרבות הסינית, אולי לראשונה באופנים משמעותיים. קבלתם של סופרי יידיש בסין – למעלה מארבעים סיפורים קצרים ביידיש תורגמו לסינית משנת 1920 ואילך – עוררה ביתר-שאת דיונים לוהטים בעניין הצורך ברפורמה בשפה. המצדדים ברפורמה הציגו את היידיש, שפה של אנשים פשוטים שנהפכה גם לשפה של ספרות גדולה, כדוגמה שיש לחקותה בסין. היה זה קונצפט מושך, משום שהעם הפשוט כבר לא היה מסוגל לדבר, לקרוא או לכתוב את השפה הסינית הקלאסית.

חשובה לא פחות הייתה ההשפעה האדירה של ספר התנ"ך היהודי על הספרות הסינית – הדמיונית והריאליסטית כאחד – משנות העשרים עד שנות הארבעים של המאה ה-20. אינטלקטואלים סיניים קראו את התנ"ך כשירה, השוו אותו לטקסטים סיניים עתיקים, היללו את ערכו הספרותי ומצאו מקבילות בין

חורבן של שתי האומות. כאשר מאו דון (Mao Dun), מגדולי הסופרים של סין במאה ה-20, נמלט מפני הפולשים היפניים הוא ציטט את נבואות הזעם של הנביא ישעיהו לעם ישראל כחלות גם על סין. באחד מספריו הידועים, "נקמת שמשון" (1942), הגיבור העברי אשר הפיל את המקדש על מעניו הופך להיות סמלה של סין הנאנקת תחת הכיבוש הזר. התנ"ך מצא את דרכו אל סיפוריהם של סופרים סיניים רבים אחרים, ולטקסט התנ"כי הסיני הייתה השפעה ברורה על השפה הסינית ועל הלשון המדוברת המשמשת בכתובה ספרותית.

אבל העניין בתנ"ך של היהודים לא הצטמצם רק לערכו הספרותי. כבר במאה ה-19, מלומד בשם ליו צ'אנגסינג (Liu Changxing) חיפש ב-1876 זיקה בין עשרת הדברות לבין תורת המוסר של קונפוציוס. לין יוטאנג (Lin Yutang), הסופר הסיני המהולל, הרחיק לכת עוד יותר. ב-1938, בהקדמתו למהדורה החדשה של ספר ה"מאמרות", המיוחס לקונפוציוס, הוא כתב:

גוף המחשבה הקונפוציאנית דומה יותר מכול לחוקיו של משה, וקל יותר להשוות את קונפוציוס למשה, מבחינת היקף תורתו, מלפילוסוף אחר כלשהו. ה"לי" [הטקסים] של קונפוציוס, כמו החוקים של משה, מקיפים את חוקי הדת של שתי הדתות ואת חוקי החיים האזרחיים [...] דת ה-"לי", כמו היהדות, יש בה פולחן דתי וחיי יום-יום כאחד, עד לפרטי האכילה והשתייה⁽⁴¹⁾.

הדברים נשמעים כמו הד המתגלגל והולך לאורך מאות שנים, תגובה סינית מאוחרת למילים שיהודי קאיפינג חרתו על מונומנט האבן שלהם ב-1489: "הדת הקונפוציאנית והדת הזאת [...] מסכימות בנקודות מהותיות וחלוקות בנקודות משניות". אלא שעכשיו התהפכה הקערה על פיה. ב-1489, רמת התרבות הגבוהה ביותר בעיניים סיניות הייתה הקונפוציאניות, שאותה ביקשו היהודים לאמץ. ואילו ב-1938, הביטחון הסיני העתיק בעליונות התרבותית התמוטט. הסטנדרד נקבע כעת על-ידי המערב, ולין יוטאנג, שרצה לשפר את מעמד התרבות הסינית בעיניים מערביות בעת

שסין הייתה בתהליך משברי, השתמש (בשנת 1938!) ביהדות כסטנדרד גבוה, משום שחינוכו הנוצרי לימד אותו לראות כבסיס לתרבות המערב.

אחרי כינונה של הרפובליקה העממית של סין ב-1949 איבד התנ"ך למשך 20 השנים הבאות את מקומו המכובד בספרות הסינית ובדיון הפוליטי, ומסוף שנות החמישים לא היה אפשר לעסוק בלימודי יהדות או אפילו להזכירם בפומבי. אבל השפעת הכתבים העבריים חזרה וצמחה, תחילה עם תרגומיהם של סופרים יהודים-אמריקניים גדולים מהתקופה שאחרי מלחמת העולם השנייה (סול בלו, יצחק בשביס-זינגר), שהתאפשרו לאחר המהפכה התרבותית ועוד לפני שהיה אפשר להוציא לאור ספרים ישראליים. כינון היחסים הדיפלומטיים עם ישראל ב-1991 הביא להופעת מספר גדל והולך של תרגומי שירה וספרות עברית.

פרק מיוחד בהתפתחות המודרנית של מודעות סינית לעם היהודי הוא ההיסטוריה של קהילות הפליטים היהודיים בחארבין ובשאנגחאי, לפני מלחמת העולם השנייה ובמהלכה. שתי הקהילות הטביעו את חותמן על עריהן, ותרומותיהן התרבותיות לחיי המוזיקה, למשל, נחקרו ותועדו. סינים רבים ילידי שאנגחאי, שמאוחר יותר הגיעו לעמדות בכירות

בארצם, שמעו על יהודים לראשונה בעיר מוצאם ואף פגשו בהם שם. במהלך השנים האחרונות נשמעו יותר ויותר קולות של סינים הקוראים להגנה על המורשת התרבותית של ארצם מפני תוכניות הפיתוח האורבני המואץ, המנסות לעשות את ערי סין להעתקים זהים של מודלים מערביים מודרניים. דאגה תרבותית כללית זו פוגשת עתה את העניין המחודש של סין ושל היהודים בעבר היהודי של שאנגחאי וחארבין. אקדמיות למדעי החברה בשתי הערים ורשויות מחוזיות ועירוניות החלו לתת את דעתן לערך התרבותי והתיירותי של הבניינים היהודיים לשעבר ושל אתרים אחרים. הן מעודדות את השיקום והשימור לא רק של הבניינים עצמם אלא גם של הזיכרון ההיסטורי הקשור בהם. ספרים, סמינרים, פרויקטים של מחקר ואירועי הנצחה משרתים כולם מטרה זו. יהודים זרים, במיוחד תושבים לשעבר של שאנגחאי וחארבין, נוטלים חלק במאמצים אלו ומסייעים בגיוס כספים⁽⁴²⁾. אתרי הנצחה בולטים וקבועים הם בלי ספק דרך יעילה ביותר לשימור הזיכרון של הזיקות ההיסטוריות בין סין לבין היהודים. יש לקוות כי עניין זה לא יגרע מהפעלת שיטות ומהגשמת יעדים אחרים, חשובים לא פחות, של יצירת קשרים תרבותיים.

לימודי יהדות בתקופה הנוכחית והשפעתם

הנראה הגדולה ביותר ביבשת אסיה מחוץ לישראל, נמצאת באוניברסיטת נאנג'ינג ומכילה כ-7,000 ספרים. במוסדות אקדמיים אחרים יש ספריות קטנות יותר, שלעתים הגישה אליהן קשה, ויש ספרייה קטנה וחדר עיון בשגרירות ישראל.

אוניברסיטת בייג'ינג מקיימת קורס בלשון העברית המודרנית (במחלקת שפות מערביות, בית הספר לשפות זרות), ומשתתפים בו 12 תלמידים הלומדים במשך 4 שנים. עד שנת 2003 סיימו כ-30 סטודנטים סיניים את לימודיהם בקורס זה. בשאנגחאי ובאוניברסיטאות אחרות מתקיימים קורסים קצרים יותר לעברית בסיסית. מספר גדול בהרבה של סינים לומדים עברית תנ"כית (כ-100); אלה לומדים בסמינר התאולוגי המאוחד של נאנג'ינג – מכללה להכשרת מורים המתעתדים להיות כמרים פרוטסטנטיים. בסין כולה יש שניים-שלושה סינים בעלי בקיאות ממשית בעברית תנ"כית, וכמה נוספים – בישראל.

את תפוקתם של חוקרים אלו ניתן למדוד בהשוואה למספר השנתי של פרסומים סיניים. בסין יוצאים לאור 30-40 אלף ספרים חדשים מדי שנה בשנה, כולל תרגומים (להשוואה – בצרפת, בשנת 2002, המספר היה 43,000). הרוב המכריע משתייך לסוגי הספרות המקצועית, הבדייונית או "ספרות פנאי", ורק 1,000-1,500 הם ספרים רציניים על היסטוריה, מדינות או תרבויות זרות. מאלה, 10-20 ספרים – והמספר עולה בהדרגה – עוסקים בנושאים יהודיים או ישראליים, כולל תרגומים. במרבית המקרים מודפסים 3,000-5,000 עותקים; במקרים יוצאי דופן מודפסים 10,000 עותקים

1. בסיס אקדמי צר עם טווח פעולה רחב

מספר המומחים והחוקרים הסיניים המתמחים בהיסטוריה ובתרבות יהודית וישראלית או בשפה העברית עדיין קטן יחסית למעצמה ענקית בת למעלה מ-1,340 מיליון תושבים. עם זאת, לדעת רבים, לעבודתם של מומחים וחוקרים אלו במהלך 20 השנים האחרונות הייתה השפעה רחבה וחיובית בסין.

לסין יש כיום שמונה עד עשרה מרכזים אקדמיים ידועים ופעילים יחסית ללימודי יהדות וישראל, בהיקפים שונים ומגוונים. יש גם כמה מרכזים שגילו עניין מסוים, אך כרגע הם פעילים פחות. פחות מ-20 חוקרים סיניים (אולי 15) מתמסרים במשרה מלאה ללימודי יהדות, ולצדם כ-30 עד 40 סטודנטים לתואר שני ושלישי. ישנם אולי עד 200 חוקרים העוסקים בלימודי יהדות על בסיס חלקי, ומספר גדול יותר של תלמידים לתואר ראשון. שלוש אוניברסיטאות (שאנגחאי, נאנג'ינג וקאיפנג) רשאיות להעניק תארים בהיסטוריה ובתרבות יהודית, אחת (ג'ינאן) בפילוסופיה יהודית. האוניברסיטה הצפון-מערבית בסיאן (Xi'an) והאוניברסיטה ללימודים זרים בשאנגחאי רשאיות להעניק תארים בלימודי המזרח התיכון. יצירתן של קבוצות לימוד במוסדות מחקר ובאוניברסיטאות היא התפתחות מבורכת של עשרים וחמש השנים האחרונות. היא החליפה את חוקרי היהדות האינדיבידואליים, המבודדים, של התקופות הקודמות. ספריית היהדות הגדולה ביותר בסין, וככל

או שמודפסת מהדורה שנייה. נתונים אלו אופייניים לרוב הספרים המחקריים בסין המתמקדים בנושא מסוים. מאז 1980, כשספרים על נושאים יהודיים חזרו להופיע בסין, הודפסו 200-300 כותרים, רבים מהם רציניים, אחרים פופולריים יותר או אף סנסציוניים. חוקרים סיניים רואים מספרים אלו כגבוהים יחסית לתרבויות רבות אחרות. לאחר המהפכה התרבותית (1966-1976), כאשר שוב הותר ללמוד לימודי יהדות, נאלצו החוקרים הסיניים להתחיל הכול מהתחלה. הם התחילו עם תרגומים של ספרים מערביים על ישראל ועל היסטוריה יהודית והמשיכו עם ספרים סיניים חדשים על נושאים דומים ועל המבנה הפוליטי של ישראל, יחסי החוץ שלה ויכולתה הכלכלית והחקלאית. נושא חביב במיוחד מאז ועד היום הוא "המוסד" הישראלי – יותר מעשרה ספרים על עלילות "המוסד" נכתבו או תורגמו ומצאו קוראים נלהבים בסין. בעקבותיהם באו ספרים על תרבות ודת יהודית, מאחר שנושאים אלו היו קשים יותר מבחינה אינטלקטואלית מנושאי ההיסטוריה היהודית לקוראים סיניים, חסרי ניסיון דתי כלשהו. בין הפרסומים שיצאו לאחרונה: ספרים על היסטוריה יהודית, מאברהם אבינו ועד מדינת ישראל, על תקופות ספציפיות, כמו הממלכה היהודית הקדומה, המודרניזציה של היהדות במאה ה-18, השואה, המרדף אחרי הפושעים הנאציים, לידתה וצמיחתה של ישראל והסכסוך הישראלי-ערבי, וגם על פילוסופיה, ספרות ודת יהודית. בשנים שאחרי 1995 גדל מספר התרגומים של טקסטים פילוסופיים ודתיים יהודיים, הן עתיקים, הן מודרניים, וביניהם "מורה נבוכים" של הרמב"ם, וטקסטים רבניים ותלמודיים, כמו "פרקי אבות" ו"דרך ארץ זוטא", כולל הנספח "פרק השלום", שפורסם ב-2003. כללית אפשר לומר כי יש תזוזה מספרי ההקדמות הכלליות של פעם אל חיבורים הנושאים אופי יותר מונוגרפי.

עם זאת, מעטים הם המחברים הסיניים המגבילים עצמם רק לתקופה אחת או להיבט יחיד של היסטוריה יהודית. מרבית המחברים העיקריים כתבו, לדוגמה, על היסטוריה או תרבות יהודית עתיקה וגם על היסטוריה או תרבות ישראלית חדשה, על הדת היהודית ועל

הכלכלה הישראלית, על הסכסוך הישראלי-ערבי ועל ההיסטוריה של מוסלמים ויהודים בסין תחת שושלות סונג (Song) ויואן (Yuan) לפני מאות שנים. בגיוון זה טמון חוזק, אך הוא גם עלול לסמן חולשה. חוזק – כשהוא משקף מסורת סינית של הסברת אירועים עכשוויים דרך מבט בהיסטוריה; חולשה – כשהוא נובע מהעדר עומק ומקוריות. ייתכן שהדבר נובע מאי-יכולת לקרוא את המקורות בלשונם המקורית או מהיעדר עניין של המו"לים ושל קהל הקוראים, אשר אינם שואפים לניתוחים מעמיקים כי אם למידע מהיר וקל או למילוי מטלות אוניברסיטאיות, הכופות מגבלות על התמחויות מחקריות. בסקירת רשימת המחברים שכתבו על נושאים יהודיים וישראלים מאז 1980 ועד היום אפשר למצוא מחברים שכתבו בשנים 1980-1990, ומאז נעלמו. למעט בודדים, אין עדיין קהילה חזקה ויציבה של חוקרי יהדות עם מחויבות ארוכת-טווח (ועם העסקה אקדמית לטווח ארוך, וזו אולי בעיה מרכזית).

בשנים שמאז 2000 יצרה האינתיפאדה בעיות נוספות לחקר היהדות. דומה שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא עול כבד על גבם של אותם אינטלקטואלים שבחרו ביהודים ובישראל כנושאי מחקר לפני עשר או חמש-עשרה שנה, כשאלה היו פופולריים. אפשר שעכשיו הם שואלים את עצמם אם אלה עדיין הנושאים המבטיחים ביותר למעמדם ולקריירה שלהם בסין. הדבר עלול להוביל לביטויים של כעס על ישראל או על מדיניותה הנוכחית. חשוב שהעם היהודי יימנע מהישענות-יתר על מעגל מוגבל של ידידים ותיקים, וכדאי להגדילו על-ידי הוספת ידידים חדשים.

בשנת 1992 מתח אחד המומחים הבולטים ביותר ליהדות בסין ביקורת חריפה על המחקר בארצו:

בהשוואה לרמה המתקדמת של לימודים בעולם, ארוכה עוד הדרך שלפנינו בפיתוח הגיוון והעומק של המחקר שלנו [...] המחקר המתמשך של הקהילה היהודית בסין הוא התחום היחיד שבו יכולים חוקרי לימודי היהדות הסיניים להתגאות כי הגיעו לרמה בינלאומית⁽⁴³⁾.

למרות זאת, אל למילים מפוכחות אלה להסתיר את כישוריהם של חוקרי היהדות הסיניים ואף לא לטשטש את העובדה שהם נאבקים בקשיים שרק מעטים מחוקרי היהדות בעולם נאלצו להתמודד מולם במאה ה-20. חוקרים אלו נולדו אל תוך אחת התרבויות העתיקות ביותר החיה עדיין, אשר עד המאה ה-19 לא הושפעה מהתרבות האחרת, היהודית, העתיקה כמעט כמותה. לא היה להם שום רקע משפחתי יהודי, לרוב הם לא הכירו יהודים בנעוריהם, והיו להם רק מעט, אם בכלל, קשרים אישיים עם יהדות, נצרות או אסלאם. הם חיו בתקופה של אחת המהפכות הרדיקליות ביותר בארצם, שבמהלכה אי-אפשר היה כלל לחשוב על לימוד ומחקר של נושאים יהודיים. כשהחלו להופיע בחלקים שונים ומרוחקים של סין, הם "גילו" את היהודים, כל אחד בהזדמנות אחרת ומתוך מניעים שונים. בשביל חלקם, לימודי יהדות היו אופנה חולפת או לכל היותר חידוש העשוי להעשיר את הקריירה האוניברסיטאית שלהם; אצל אחרים, הלימודים נעשו למחויבות אינטלקטואלית אמיתית. לחוקרי יהדות אלו עדיין חסרים כישורי שפה הנדרשים לביצוע מחקר מקורי על-פי הקריטריונים התובעניים הנוכחיים (בדומה לחלק גדול מלימודי היהדות באירופה עד המאה ה-19), אבל הם מביאים עמם יכולת ייחודית להתבונן ביהודים בעיניים שלא הוכשרו – או טושטשו – על-ידי מסורות נוצריות, אסלאמיות, אנטישמיות או קומוניסטיות-אירופיות. לא קל להעריך את ספריהם ומאמריהם בקהילה הבינלאומית, מאחר שחוץ מקטעים בודדים, מאומה לא תורגם מסינית לשפות אחרות. סביר להניח כי רבים מהם ממחזרים חומרים מערביים, אבל ייתכן כי אחדים עשויים לספק תובנות חדשות להיסטוריה היהודית מנקודות השקפה של היסטוריה סינית. יהודים יכולים ללמוד דבר-מה מנקודות המבט הסיניות. יש להם עניין להכיר את הפרספקטיבות הייחודיות והמשוחררות של סין, במיוחד כאשר אלה מהוות חלק ממחקרים השוואתיים המראים הקבלות לספרות, לאגדות ולהיסטוריה הסינית. לפחות הוגה דעות יהודי מכובד אחד הבין זאת: הרב עדין שטיינזלץ מירושלים.

הוא הגיב על העניין המחקרי הגדול ביהודים, שבו נתקל בעת ביקורו בסין:

הבעיה היא שאת מה שהם [הסינים] מצאו ביהדות, מרבית היהודים אינם רואים. עלינו להחזירם אל המסורות שלנו, כדי שיוכלו לשוב ולהיות גאים⁽⁴⁴⁾.

תובנות סיניות אחדות הינן פשוטות אך מהממות. הסופר הדגול מאו דון מתאר את צליבת ישו כ"רצח של אסיר מצפון כתוצאה ממניעים פוליטיים"⁽⁴⁵⁾. זו אמירה לא בלתי סבירה מפיו של סיני שחי במהלך שפיכות הדמים והרציחות הפוליטיות של תקופת הגואומינג-דאנג (Guomindang) והכיבוש היפני וששם לב לדמיון בין סין שהכיר למצבה של יהודה במאה הראשונה לפני הספירה. ואולם, אין לצפות להערה מסוג זה ממחבר מערבי נוצרי.

שיפוטים מקוריים אפשר למצוא בכתביהם של סטודנטים צעירים, המביטים ביהודים בלי דעה קדומה. האמירות שלהלן נכתבו מילה במילה באנגלית על-ידי סטודנטים מהאוניברסיטה ללימודים זרים (BFSU) בבייג'ינג, אשר בסוף 2003 השיבו לשאלון על יהודים ויהדות. נספח 3 מסכם סקר זה⁽⁴⁶⁾. אמירות אלו אינן "מייצגות" במובן הסטטיסטי המובהק של מונח זה, אבל הן ממחישות מגמות של דעות שמשקפים סיניים ויהודיים כבר הצביעו עליהן, והן משתקפות גם בספרים ובמאמרים. הסטודנטים השיבו על השאלה מה הם יודעים על היסטוריה או תרבות יהודית:

א. אני סבור שלעם היהודי דרך חשיבה שונה. אני סבור שליהודים היחסים הכי קרובים עם אלוהים, מאחר שאלוהים הומצא על-ידם [זאת איננה בדיחה].

ב. ליהודים היסטוריה ארוכה של רדיפות. יש להם תחושה חזקה כלפי משפחה וחברים. הם מאמינים שהם נבחרו על-ידי אלוהים ולכן אינם מגיירים אחרים.

ג. לאורך ההיסטוריה דוכא העם היהודי שוב

ושוב, וכתוצאה מכך הוא התפזר בעולם [...] הם מוקירים מאוד ידע, משום שידע הוא הדבר היחיד שהאחרים אינם יכולים לגוזלו מידם.

לא קל להעריך נכונה את ההתפשטות של לימודי יהדות בסין. כמה אנשים באמת קראו את הספרים והמאמרים שהודפסו ונמכרו בעשרים השנים האחרונות? האם ספרים השפיעו על האליטות ועל מקבלי החלטות? מתוך 214 התלמידים של האוניברסיטה ללימודים זרים בבייג'ינג שהשיבו על השאלון, 145 אמרו שקיבלו את הידע שלהם על יהודים מספרים ו-20 אחרים – מהתנ"ך. גם אם נביא בחשבון שסטודנטים נדרשים לקרוא ספרים, המספר 145 בהחלט גבוה, לאור העובדה שלימודי יהדות לא נכללו בתוכנית הלימודים של הסטודנטים. סין היא עדיין ארץ של קוראי ספרים. אבל ספרים שראו אור אינם המדד היחיד לתפוקתם של חוקרי היהדות הסיניים. חוקרים מעטים אלו לימדו במהלך השנים אלפי סינים צעירים, סייעו לארגן תערוכות שמשכו עשרות אלפי מבקרים, חלקם דיברו בטלוויזיה הסינית בפני מיליוני צופים ואחרים יעצו בחשאי למעצבי דעת קהל חשובים ולמנהיגי השלטון. אל לנו לזלזל בהשפעתם.

2. מי מייעץ למנהיגיה של סין?

בכל מדינה באשר היא, מכוני החשיבה ויועצי המדיניות מתחבטים באותן שאלות בסיסיות: האם מעצבי מדיניות רוצים עצות? האם הם קשובים לעצות? עצות של מי? כיצד אדם נעשה יועץ? כיצד להשפיע על מקבלי החלטות? תשובות סיניות לשאלות אלו יסייעו להעריך אם חקר היהדות בסין עשוי להשפיע על מנהיגי המדינה.

התשובה לשאלה בדבר זהותם של היועצים הייתה הקלה ביותר בזמנו של מאו דזה-דונג (Mao Zedong): הוא עצמו היה ה"יועץ" העליון, והוא הרס את כל מעמד האינטלקטואלים, שבמשך מאות שנים "יעצו" ולמעשה שלטו בסין. חלק מהסיבה לרדיפה אחר האינטלקטואלים נבע מן הדעה המסורתית בסין

על האינטלקטואלים כמורי האומה, מנציחי התרבות שהוחלט להכחידה. יורשו של מאו, דנג סיאאופינג (Deng Xiaoping), שעליו ניטל להתמודד עם תוצאות המהפכה התרבותית, הקים ב-1977 את "האקדמיה הסינית למדעי החברה" (CASS – Chinese Academy of Social Sciences) בבייג'ינג. CASS ומכוני הרבים תפקדו כגוף המייעץ העיקרי לממשלה המרכזית של סין ולמפלגה הקומוניסטית, ונשיאה שימש במשך תקופה ארוכה חבר בכיר בממשלה ובמפלגה. תחת נשיאותו של יורשו של דנג, ג'יאנג דזה-מין (Jiang Zemin), דומה שאך מעט השתנה במעמדה ובתפקודה של CASS. למעשה, דנג סיאאופינג וג'יאנג דזה-מין כאחד היו שותפים להשקפה כי אינטלקטואלים חיוניים להפיכתה של סין שוב לעשירה ורבת עוצמה, מפני שהם אוחזים במפתחות המדע, הטכנולוגיה ורוב היסודות האחרים של כלכלה מודרנית. אף-על-פי-כן דומה שהיחסים הישנים, ההדוקים והכנועים שבין האינטלקטואלים הסיניים למדינה השתבשו, או לפחות השתנו באופן רדיקלי⁽⁴⁷⁾.

עם זאת, מאז שנת 2001, כאשר השתלט הנשיא חו ג'ינטאו (Hu Jintao) על רבים מתפקידי של הנשיא ג'יאנג דזה-מין, חשו משקיפים כי יש שינויים באוויר. שינוי אחד, המוסכם על הכול, היה כי הנשיא החדש, בוגר אוניברסיטה (כפי שכבר היה ג'יאנג דזה-מין), יחשוף עצמו לייעוץ מקצועי וטכני מבחוץ ביתר רצון ובתכיפות גדולה מאלה של קודמיו המהפכניים, וזה יהיה נכון כללית גם בעניין ממשלתו. סינים וגם משקיפים זרים הבחינו בלהיטותו של הנשיא חו ג'ינטאו להיפגש עם אינטלקטואלים ודיווחו כי הנהיג התייעצויות סדירות עם אחדים מהוגי הדעות המובילים בארצו במגוון רחב של סוגיות סיניות וגלובליות⁽⁴⁸⁾. ככל הנראה בלי קשר לזה, ב-2002 התרחש בהנהגת סין שינוי שקט אך משמעותי, לפחות פוטנציאלית. חמישה משבעת חברי הפוליטביורו של המפלגה הקומוניסטית ולמעלה ממחציתם של מאתיים חברי הוועד המרכזי פרשו, וכולם הוחלפו בבוגרי אוניברסיטאות⁽⁴⁹⁾. אלה הם שינויים דרסטיים, בהשוואה לשנות ה-70 האחרונות,

שאז הרוב המוחלט של מנהיגי המפלגה לא היה בעל השכלה אוניברסיטאית.

שינוי שלישי, שבעניינו אין עדיין הסכמה כללית, נוגע לזהותם של גופי הייעוץ העיקריים. הרושם הוא ש-CASS, אף-על-פי שהיא מקורבת לממשלה ועדיין זוכה באמונה, איננה עוד בדיוק מה שהייתה פעם ושכמה אוניברסיטאות עילית, במיוחד האוניברסיטאות BEIDA ו-RENMIN שבבייג'ינג⁵⁰, החלו לקחת על עצמן כמה מתפקידיה של CASS. אפשר להזכיר בהקשר זה גם מרכזים אקדמיים אחרים, במיוחד בשאנגחאי. שתי האוניברסיטאות של בייג'ינג מעוניינות לבנות יכולת בלימודי המזרח התיכון, יחד עם נושאים אחרים, אבל הן סובלות מאילוצים כספיים או מקשיים במציאת מומחים באיכות גבוהה. בה בעת, המכון לדתות העולם של CASS הביע את משאלתו להקים מרכז ללימודי יהדות, הראשון ב-CASS, והוא מחפש שותפים יהודיים. חברי CASS טוענים כי הם ממשיכים להיות "הממשלה" ומכחישים כי הם מאבדים מכוחם. אולם מתחריהם טוענים את ההפך באותה מידת שנוע. ייתכן ש-CASS פגיעה: עקב אכילס שלה הוא בכך שאיננה ממלאת תפקיד כלשהו בחינוך הגבוה. דומה שהטלוויזיה הסינית צופה תנודות מתחת לפני הקרקע בשלטון: תכופות יותר מבעבר, הפרשנים הפוליטיים העיקריים שלה נבחרים מן האוניברסיטאות ופחות מ-CASS.

רבים רואים במרכז החקר של משרד החוץ את מקור המידע העיקרי של הממשלה לסוגיות גלובליות. בדרך כלל הוא נחשב למקור המקצועי והמנוסה ביותר. עד כמה הוא מקושר לאקדמיה הסינית? מומחים אקדמיים מתלוננים בסין, כפי שהם מתלוננים בכל המדינות, שהממשלה אינה נותנת את דעתה לעצותיהם במידה מספקת. במטרה להגביר את השפעתן על מדיניות הממשלה הסכימו קבוצות המתמחות בסוגיות המזרח התיכון, היהדות ונושאים נלווים לאלה לשתף פעולה על-ידי ארגון כנסים סגורים שאליהם מוזמנת הממשלה. הנושאים כוללים את הסכסוך הערבי-ישראלי, יהדות העולם, המלחמה בעיראק וכיצד לערב את סין במזרח התיכון. נציגי הממשלה באים

ממחלקת מערב-אסיה במשרד החוץ ומהמרכז למחקר של מועצת המדינה הסינית (הקבינט). איש אינו יכול לדעת בביטחון אם מעצבי מדיניות בכירים קוראים את הסיכומים הנרשמים אחרי כנסים אלו ואם יש להם השפעה כלשהי. עם זאת, מנהיגי הבכירים של סין קוראים לפחות מדי פעם בפעם מאמרי מחקר בסוגיות המזרח התיכון הנוגעות ישירות לאינטרסים של מדינתם. אחד הרמזים לכך הוא שמחבר מאמר כזה, מאוניברסיטה חשובה באחד המחוזות, קיבל ברכות אישיות מאחד מחברי הקבינט הסיני. מעצבי מדיניות יהודיים יצטרכו לבקש את עצתה של ממשלת סין כדי להבין את התמורות המתרחשות ולמצוא את השותפים הנאותים לדיון ולשיתוף-פעולה.

סין מציגה בפני היהודים בעיה שאיננה קיימת בשום מדינה בלתי עוינת חשובה אחרת: מרבית מומחי היהדות הסיניים מתגוררים ומלמדים הרחק מעיר הבירה, שהיא מרכז הכוח. בייג'ינג היא "החוליה החלשה" שזקוקה לחיזוק. הדילמה תהיה כיצד לזהות את המרכז הנאות לשיתוף-פעולה בזמן שבו ייראה כי העוצמה עוברת ממקום למקום, ולעשות זאת בלי להעליב את המרכזים האקדמיים החשובים בשאנגחאי, שגם הם מתחרים במרץ על שמירת מקומם כגופי ייעוץ אקדמיים לממשלה בבייג'ינג.

האם ספרים הם כלים חשובים להשפעה על מנהיגי דעה ומעצבי מדיניות? גם כאן הדעות חלוקות. אלה שבעצמם כתבו ספרים רבים מאמינים בחשיבותם. לאחרים יש ספקות אשר לשאלה אם ועד כמה מעצבי מדיניות סיניים אכן קוראים ספרים, ויש כאלה שתוהים אף עד כמה קוראים יועצי המדיניות שלהם.

יש המציעים דרכים ישירות יותר להגיע אל אוזניהם של מעצבי המדיניות, כגון סמינרים המיועדים לדרג הבכיר בלבד. סמינרים כאלה בוודאי חשובים מאוד, אך ידוע כי הנשיא ג'יאנג דזה-מין, למשל, קרא על אודות היהודים ספרים שהשפיעו על דעותיו. מכל מקום, חוקרים סיניים בכירים המכירים היטב את ארצות-הברית והמשמשים בתפקידים של יועצי מדיניות בסין משוכנעים כי מעמדם החברתי והשפעתם על מדיניות הממשלה גדולים משמעותית מאלה של עמיתיהם

שמנהיגיה של סין יגבירו את הקשבתם לעצותיהם של המומחים והחוקרים המקומיים.

באמריקה. מעצבי מדיניות יהודיים ייטיבו לעשות אם ייתנו את דעתם למחקר הסיני בנושאי המזרח התיכון והיהדות, פשוט מפני שקיימים די סימנים לכך

דעות בנות זמננו בסין על יהודים ויהדות

1. ה"יהודי" בסניית

למונחים שבהם משתמשת אומה או תרבות אחת בנוגע לבני אומה או תרבות אחרת יש משמעות ותוצאות. המונח "יהודי" בסניית השתנה פעמים אחדות במהלך מאות שנים. חוקרים סיניים חלוקים בדעותיהם אם במונחים מסוימים שהופיעו במסמכים היסטוריים עתיקים, הכוונה היא ליהודים או למישהו אחר. בכל שפות העולם הנוצרי והמוסלמי, המילה "יהודי" נושאת מטען רגשי ופולמוסי כבד, המעוגן בכתבי היסוד של שתי הדתות – הברית החדשה והקוראן. המונחים הסיניים אינם נושאים מטען כזה. ההתייחסויות הראשונות הידועות ליהודים במסמכים סיניים רשמיים, שלגביהן אין חילוקי דעות, הופיעו תחת שושלת יואן, כאשר המונגולים שלטו בסין (בשנים 1279-1368). כיצד כינו יהודי קאיפנג את עצמם? מאז תקופת שושלת יואן ובמשך מאות שנים לאחר מכן הם קראו לעצמם "ישראל", אך לא השתמשו במילה "יהודי", כפי שמבקרים ישועים דיווחו בסקרנות רבה.

המילה הסינית המודרנית ליהודי, "יאוטאי" (Youtai), הוצגה לראשונה בשנות השלושים של המאה ה-18, ככל הנראה בתרגומי התנ"ך הפרוטסטנטיים. ייתכן גם שהיא נבעה מן המונח הזהה כמעט בשפה היפנית – שאלה זו טרם יושבה. לצירוף האותיות הסיני "יואו" יש התייחסות רדיקלית לבעלי חיים. הסינים השתמשו בו לכל הקבוצות האתניות הזרות, קרוב לוודאי לגנאי, אבל הוא התקיים גם כשם משפחה סיני עתיק. יש שטענו כי הכוונה המקורית של "יאוטאי"

הייתה לגנאי, במיוחד בתרגומי הברית החדשה, אבל טענה זו לא הוכחה. אם היה למילה אי פעם הקשר שלילי בסניית, הרי אין הוא קיים עוד. מהו "יהודי" בסניית כיום? המונח "יאוטאי" משמש בצירופים שונים.

"יאוטאי ג'יאו" (Youtai jiao): הדת, הפולחן או

הכת היהודית

"ג'יאו" הוא המונח שהשתמשו בו היסטוריונים סיניים במאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 לתיאור יהודי קאיפנג: הם היו אחת מה"כתות" הרבות של סין. כיום, מרבית הסינים הם אתאיסטים. הדת אינה זוכה לכבוד רב, והחברות ב"ג'יאו", דת או כת, איננה מעניקה יוקרה כלשהי בעיני הציבור. דתות שקוימו על-ידי מספרים משמעותיים של אזרחים במשך תקופות ארוכות זכו לסוג מסוים של הכרה רשמית, וביניהן הנצרות והאסלאם. נוסף על כך, אפשר לקיים בלי קשיים ובלי צורך בהכרה שלטונית רשמית פולחנים רבים שמקורם בסין ומספר חבריהם קטן, במיוחד אם הם חלק מהתרבות של מיעוטים לאומיים מוכרים. המונח "ג'יאו" אינו משמש כיום בהקשר של יהודים סיניים מפני שלא נותרו עוד כאלה על-פי הגדרה דתית-יהודית או מנהלית-סינית.

"יאוטאי מינדזו" (Youtai minzu): הלאומיות או

האתניות היהודית

בסין קיימים 56 לאומים מוכרים, אבל "יהודים" אינם נמנים עמם. מצב זה דומה למצבן של קבוצות אחרות אשר מעמדן כלאום איננו ברור. ב-1953 דחו

הרשויות הסיניות בקשה של רשויות מקומיות במחוז חנאן להעניק לצאצאי היהודים של קאיפנג מעמד של לאום. הסיבות לכך מופיעות בפרק 8.2. באופן רגיל אין משתמשים במונח "מינדזו" בנוגע ליהודים בסין, אבל אפשר להשתמש בו בנוגע למיעוטים יהודיים במדינות אחרות. לעתים הוא תורגם "גזע", מה שנותן למונח קונוטציה מערבית בלתי מוצלחת שאיננה קיימת בסינית המודרנית.

"יאוטאי-רן" (Youtai ren): העם היהודי, היהודים
זה המונח הנפוץ ביותר בשפת היום-יום. מונח נוח שאינו נושא קונוטציה שלילית כלשהי.

"יאוטאי גואו" (Youtai guo): האומה או המדינה היהודית
מונח זה משמש תכופות במשמעות מדינת ישראל, וגם המונח "יי-סה-ליה" (Yiselie).

"יאוטאי ונחואה" (Youtai wenhua): התרבות היהודית
"ונחואה" (תרבות) הוא מונח מכובד, אך פחות כוללני מן המונח "ונמינג" (wenming) – ציביליזציה.

"יאוטאי ונמינג" (Youtai wenming): הציביליזציה היהודית
"ונמינג" הוא המונח היוקרתי מכולם; "מינג" פירושו קרינה, ברק. שושלת מינג (Ming) היא "השושלת הקורנת". המונח "ציביליזציה" מציב את היהודים ברמה אחת עם הסינים, הנהנים להתייחס אל עצמם כ"ג'ונגחואה ונמינג" (Zhonghua wenming) – הציביליזציה של הממלכה המרכזית.

לסינים אין, ומעולם לא הייתה, תשובה ברורה לשאלת "מיהו יהודי?", עוד פחות מלמערב. אין זה מקרה, אפוא, שיש ספרים סיניים כמו "ישראל – הארץ המסתורית" (הוצאת יאנג מנדזו Yang menzu, 1992) או "יהודים – עם המסתורין" (הוצאת סיאאו סיאן (Xiao xian, 2000). גם בשל סיבה זו קשה למקם בסין את חקר היהדות – הדת היהודית, הלאומיות, העם, האומה, התרבות, הציביליזציה וכו' וכו' – אל תוך המבנים האקדמיים הנוכחיים. בנאנג'ינג היה המכון

ללימודי יהדות חלק מהמכון לספרות זרה עד שנת 2003, מפני שמייסדו ומנהלו של המכון התחיל בתור פרופסור לספרות אמריקנית מודרנית. מאז הוא הועבר למכון ללימודי דת. בקאיפנג, לעומת זאת, המכון ללימודי יהדות שייך למכללה להיסטוריה ותרבות, אבל לאותה אוניברסיטה יש גם מרכז לספרות יהודית תנ"כית, שהוא חלק מן המכללה היוקרתית מאוד לספרות סינית. בג'ינאן (Jinan) המכון ללימודי יהדות הוא חלק מבית הספר לפילוסופיה, ובמוסדות אקדמיים או מוסדות מחקר אחרים לימודים הקשורים ליהודים ולישראל ממוקמים במחלקות ליחסים בינלאומיים.

ספרו של מרדכי קפלן, "יהדות כציביליזציה", שפורסם לראשונה ב-1934 בארצות-הברית, טוען כי הייתה זו שגיאה גורלית מצד תנועת ההשכלה להציג את היהדות כאמונה בלבד, ולא כתרבות או כציביליזציה המבטאת את החיים המלאים של העם היהודי. ספר זה תורגם לסינית ב-1995 (אוניברסיטת שאנדונג בג'ינאן) תוך שימוש במונח "ונמינג" (ציביליזציה) בכותרת. עם זאת, מקום מרכזי לימוד היהדות בסין משקף פחות הכרה במושג "ציביליזציה יהודית" ויותר מבוכה מתמשכת בעניין אותו עם "מסתורי" – מבוכה המוכרת גם במערב ואפילו בקרב יהודים עצמם. בסוף שנות התשעים של המאה ה-20 כתב מומחה סיני בולט מזכר לסוכנויות ממשלת סין וטען בעד הכרה ביהדות כדת רשמית. ב-2000 הופיע הטקסט באנגלית. כך נאבק המחבר במילים, בניסיונו להבהיר לפקידות הרשמית של סין את התופעה הזאת, המזרה והמשתנה תכופות, של היהודים:

בשל הייחודיות של ההיסטוריה והתרבות של העם היהודי הניואנסים של המונח יהדות רחבים מאוד. פירושו הבסיסי הוא "כל היהודים", אבל למעשה הוא כולל את מכלול הציביליזציה היהודית. הדת היהודית, אפוא, איננה רק האמונות הדתיות של היהודים, אלא גם הצורה הגלויה לעין של תרבות של העם היהודי, ולכן משתמשים לעתים קרובות במונח כדי לציין באופן כללי תרבות יהודית או את גלעין התרבות היהודית. הדבר דומה למונח

אבל לפחות באופן גלוי הן לא הושפעו מהם. יהיה צורך במחקר רב נוסף כדי להפיק הערכה מדעית יותר על מגמות של דעות. מחקר כזה יוכל להיערך בעזרת גופי מחקר סיניים נאותים או באמצעות משאלים באינטרנט, שבהם משתמשים בסין לעתים קרובות למטרות מסחריות.

מספר הסינים שפגשנו או אלה שמודעים לכך שנפגשו עם יהודי זעיר ביותר בהשוואה לכלל האוכלוסייה של סין. אפילו הסטודנטים הלומדים נושאים יהודיים באוניברסיטאות סיניות, לרוב לא ראו יהודי מעולם, למעט מבקרים זרים נדירים. רק באליטות השולטות של סין ובקרב אינטלקטואלים, חוקרים, אנשי עסקים וטכנאים בעלי ניסיון בחו"ל אפשר למצוא מספר מסוים של אנשים שפגשו יהודי בין ישראלים, אמריקנים או אחרים. התפיסות הכלליות על יהודים בקרב האליטות השליטות ידועות אך מעט; ידוע כי מנהיגים סיניים מסוימים הביעו בעבר הלא רחוק עניין ידידותי כלפי יהודים.

אפשר להניח בבטחה כי לרבות ממגמות הדעות הנוכחיות בנוגע ליהודים יש שורשים היסטוריים בחשיבה הסינית הטרומ-מהפכנית, המתומצתת בפרק 4.2. כיום החוקרים הסיניים מתייחסים תכופות לאמירות משמעותיות מוקדמות יותר, כמו לתמיכתו של הנשיא סון יאט-סן בציונות בראשית שנות העשרים של המאה ה-20. עובדה חשובה שנוטים להתעלם ממנה היא שבסין, המהפכה הקומוניסטית לא התנגדה לדעות ראשוניות אלו ולא ניסתה למוחקן. הגישה האישית של מנהיגי המפלגה הקומוניסטית בסין כלפי העם היהודי הייתה שונה באופן קיצוני מזו של המנהיגים הסובייטיים ושל הכפופים להם באירופה. ליהודים אולי הייתה רק חשיבות מועטה בעיניהם, אבל כמה אמירות ומחוות מתועדות, למשל על-ידי מאו דזה-דונג וז'ו אנלאי (Zhou Enlai)⁽⁵²⁾, מצביעות על מידה של אהדה ליהודים, בהחלט לא סלידה מהם. לא ייפלא, אפוא, שמספר קטן של יהודים זרים הצטרפו למאבק הקומוניסטים נגד הכובשים היפאניים בשנות הארבעים של המאה הקודמת, התיידדו עם מנהיגים מהפכניים והפכו לאזרחי סין, ועד היום הזה הם זוכים

קונפוציאניות, אשר למעשה מצביע אל לבה של התרבות הסינית. יתר על כן, במהלך היסטוריה ארוכה מאוד המחשבה, הרוח, הדת והתרבות היהודית – כל ההיבטים של העם חוברו יחדיו, ויהיה קשה מאוד להפריד ביניהם⁽⁵¹⁾.

משנת 2000 ואילך הוסיפה האינתיפאדה הפלסטינית שאלות חדשות לבעיות ההגדרה הישנות: האם יהודים וישראלים הם היינו הך? האם הישראלים הם יהודים? האם ישראל מייצגת את כל היהודים? ה"מסתורין" של היהודים טרם פוענח.

2. תפיסות סיניות חשובות

מעולם לא נערך סקר דעת קהל המבוסס על מדגם סטטיסטי מייצג של העם הסיני בעניין התפיסות בנוגע ליהודים. אך אין פירושו של דבר שאין מה לומר בנושא זה. תת-פרק זה משתמש באותם ארבעה מקורות מידע שהם הבסיס לכל הדו"ח כולו (ראה נספח 4): ספרות כתובה, ראיונות עם מומחים סיניים ויהודיים, מפגשי שאלה-תשובה עם סטודנטים סיניים (נספח 1) וסקר כתוב על תפיסות של סטודנטים ב-BFSU שכבר הוזכר (נספח 3).

ארבעת המקורות מחזקים זה את זה במידה רבה, עם סטיות קלות פה ושם שעליהן נצביע בהמשך. אומנם ההסכמה היחסית אינה יכולה להוכיח את מסקנותינו והתרשמויותינו, אך לפחות לכאורה היא תומכת בהן. דבר זה מעודד, מאחר ששני המקורות הראשונים עלולים להיראות כסובלים מדעה קדומה במידת-מה: מומחי יהדות סיניים עשויים להעדיף לשמוע ולדווח בעיקר את התגובות החיוביות כלפי היהודים, וחוקרי יהדות סיניים יצפו באופן טבעי למדי לכך שנושא המאמצים האקדמיים שלהם יהיה באופן כללי אטרקטיבי ופופולרי. אבל הסטודנטים הצעירים שהשתתפו בהרצאות על תרבות יהודית ובמפגשי השאלה-תשובה ואלה שהשתתפו בסקר של BFSU אמרו את אשר עם לבם בלא מעצורים ועכבות נראים לעין. תגובותיהם היו תואמות למקורות האחרים,

העיקריות של סין כיום, העניין הסיני ממוקד ביהודי כמודל לתחכום ולהצלחה.

עושר ועוצמה

הדימוי של העושר היהודי קיים בסין זה למעלה ממאה שנה. דימויי הצלחה והעוצמה קשורים אליו. היהודים זוכים להערצה, אבל אולי גם מהווים מושא לקנאה מאחר שהם נתפסים כמי שיש להם מה שכל סיני רוצה שיהיה לעצמו ולא רצו: כסף, הצלחה ועוצמה. מאז הליברליזציה הכלכלית של סין ובעקבות הגידול הכלכלי המהיר, סינים רבים כמעט נאחזו ב"דיבוק" אשר לשאלה כיצד להתעשר, כיצד למצוא משרה טובה וכיצד להצליח בעבודה, באהבה ובכל משימה אחרת. בכל דוכן רחוב אפשר לראות הררי ספרים פופולריים על הצלחה ועושר. סמינרים בנושא "כיצד להצליח" נערכים במלונות ארבעה וחמישה כוכבים בערים הגדולות. היהודים מזוהים עם כל שלושת החלומות הללו. כיצד להסביר את העושר והצלחה היהודיים? כיצד להפוך ל"יהודי" או דומה ליהודי? ההסברים לכסף היהודי ולשליטה המיוחסת ליהודים בעסקים, בבנקים, בבורסה, בכלכלה העולמית מגוונים. נשמע מספר קטן של ביטויי אנטישמיות הדומים לדעות האירופיות העוינות, במיוחד בהתייחסויות לביוגרפיות של כמה מהיהודים העשירים שחיו בעבר בשאנגחאי. אולם באופן כללי, המסורות הסיניות ביחס לכסף ולעושר דומות לאלה של היהודים ושונות מההסתייגות המוסרית שבנצרות⁽⁵³⁾. הסינים, כמו היהודים, מהללים עושר, הצלחה ורווחה בעולם הזה, לא עוני. לכן כשסופרים סיניים מדברים בהערצה על "התודעה המסחרית" של התנ"ך היהודי או על "החוש המיוחד של יהודים לכסף" אין לראות בכך השתקפות של דעה קדומה מערבית, אף כי היא עלולה להישמע כזאת. משמעותה יכולה להיות משהו אחר, שאדם זר לא יבינו מייד: אחת המסכות שסופר סיני עשוי להשתמש בה כדי לבטא את סלידתו מהשווינויות הקומוניסטית. בדומה לכך, העוצמה הפוליטית והכלכלית היהודית במערב מקבלת לעתים קרובות ממדים מוגזמים, כמו

להערכה גבוהה. יש לשים לב לכך שיהודים אלו לא נאלצו לשנות את שמותיהם היהודיים או להסתיר את מוצאם, בניגוד גמור למה שקרה במזרח-אירופה ובברית המועצות הסובייטית. מאוחר יותר, בשנות השישים והשבעים, גונתה הציונות כבעלת בריתו של האימפריאליזם האמריקני וכו', אולם זה מעולם לא קושר לאנטישמיות בנוסח הסובייטי.

מרבית המושגים של הסינים על אודות היהודים המופיעים בארבעת המקורות של דו"ח זה יכולים להיכלל יחד תחת ארבע כותרות:

- עושר, הצלחה ועוצמה יהודיים, לרבות, באחרונה, הצלחה צבאית
- תרומות יהודיות לציביליזציה העולמית, במיוחד בתחומי המדע והטכנולוגיה, וזיקתן למודרניזציה של היהדות
- אריכות ימיו של העם היהודי
- רדיפות היהודים במהלך הדורות, במיוחד בתקופת השואה

בקרב מיעוט, ייתכן שסטראוטיפ חדש, שלילי, נמצא בתהליך בנייה: יהודים כ"תוקפנים" וכ"רוצחים" של חלשים וחפים מפשע. ימים יגידו אם סטראוטיפ חדש זה הוא תופעה חולפת או שמא הוא עלול להיקבע בקרב חלק מהציבור והאליטות בעלי העניין הפוליטי, אלא אם כן תהיה מדיניות יהודית נאותה של הפצת מידע.

מאפיינים אחרים, חשובים יותר, של התרבות והאמונה היהודית אינם זוכים לתשומת-לב בסין. אחד הנושאים שאיננו מושך עניין רב, למעט אצל חוקרי יהדות בודדים, הוא כללי האתיקה היהודיים, אישיים וחברתיים כאחד. מה הם בדיוק הערכים והנורמות שיהודים נאבקו ונהרגו למענם במשך אלפי שנים ואם יש לערכים אלו רלוונטיות כלשהי לסין. ככל הנראה, שום ספר לא נכתב על הנושא הזה, ורק סטודנטים בודדים שאלו שאלות על כמה מהערכים המוסריים העיקריים של היהדות מימי קדם ואילך: קדושת חיי האדם, הדרישות המקודשות של צדק לכול בלא משוא פנים, זכויות העני וחובות העשיר. בדומה להתעסקויות

להבין טוב יותר כמה מדרכי החשיבה הייחודיות של הסינים, אם כי יהיה זה מסוכן לעשות הכללות על בסיס של ספר אחד ויחיד. היהודי הקדום ביותר הכלול בספר זה הוא שפינוזה, ואחריו היינה ומארקס. הקורא שאין לו מידע אחר לא יוכל לשער שהיו יהודים לפני המאה ה-17 או יהודים חשובים רבים לפני המאה ה-20. מה שהקורא ילמד הוא שיהודים מהווים חלק מהותי מההיסטוריה של המאה ה-20. מעניין שהקבוצה הבודדת הגדולה ביותר היא זו של סופרים ומשוררים יהודיים (23), ואחריהם מוזיקאים ויוצרי קולנוע (12) וציירים (5). תופעה זו יוצאת דופן; תלמידי BFSU (שכולם לומדים לימודים הומניסטיים, לא מדע או טכנולוגיה) התייחסו תכופות למדענים, פילוסופים וכלכלנים יהודיים ומעט מאוד לסופרים ולאמנים. מספר המדענים והמתמטיקאים הכלולים בספר זה הוא 17, כלכלנים וחוקרים אחרים בלימודים הומניסטיים – 6. האם יש מדינאים יהודיים הראויים לאזכור? שניים בלבד: לב טרוצקי והנרי קיסינג'ר. ולבסוף (ואת זה אפשר למצוא גם בספרים מערביים), מוגשות לקורא "תוספות" מוטעות אחדות – ביוגרפיות של אישים מפורסמים שאינם יהודים: ריינר מריה רילקה, סמואל בקט, פאבלו פיקאסו.

השאלה מבחינת הסינים היא כיצד יכלו יהודים כה מעטים לתרום כה רבות לעולם, בעוד שהסינים, רבים בהרבה במספרם, לא עשו זאת, לפחות לא בעידן המודרני? מה יש להם, ליהודים? כמובן, העניין הסיני פונה אל החינוך היהודי, משום שסין מאז ומתמיד ייחסה חשיבות גדולה ללמידה. האם היהודים חבים את הישגיהם לחינוך? ואם כן, איזה חינוך? כאשר סטודנטים של אוניברסיטת חנאן בקאיפנג נתבקשו ב-2003 לבחור באופן חופשי נושא כלשהו בהיסטוריה או בתרבות היהודית ולכתוב עליו חיבור קצר, ארבעה מתוך שלושים המשתתפים כתבו חיבורים שכותרתם "חינוך יהודי" או "מדע יהודי", ואחדים מנושאי יתר 26 החיבורים היו קשורים אף הם לחינוך (נספח 2). חינוך יהודי מופיע בתדירות דומה בתגובות הסטודנטים של BFSU (נספח 3). ההתרשמות המשותפת לרוב הסינים היא שהיהודים מייחסים ערך רב לחינוך.

בספרות המערבית האנטישמית. עם זאת, עוצמה זו איננה מוצגת בדרך כלל כאיום אלא כסיבה לכבוד ולקנאה, הישג שהסינים היו רוצים לחקותו. אבל ישנם גם חריגים לכלל זה, שאותם נזכיר בהמשך.

מקרה מיוחד הוא ההערצה הסינית, לעתים קרובות גלויה וישירה, ליכולתיה ולהצלחותיה הצבאיות והמודיעיניות של ישראל. אפשר היה למצוא הערצה כזאת במערב בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20, אבל היא דעכה מאז. בסין היא משתקפת לא רק בספרים אלא גם באתרי אינטרנט סיניים.

בקרב סטודנטים היה הבדל משמעותי בין אלה שהיה להם עניין או ידע קודם כלשהו בנושאים יהודיים (נספחים 1 ו-2) לבין אלה שלא היה להם עניין או ידע כזה (נספח 3). כמעט איש בקבוצה הראשונה לא חזר על הקלישאות הרגילות בדבר עושרם של היהודים והצלחתם בעסקים, בעוד שמספר גדול של סטודנטים בקבוצה האחרונה כן עשו זאת. בעיני אותם סטודנטים שגילו עניין של ממש במסורת ובהיסטוריה היהודית, נראה שהעושר כבר לא היה המאפיין הבולט ביותר של היהודים.

תרומות לציביליזציה ולמודרניזציה של העולם

קלישאה סינית נוספת, הנפוצה כמעט כמו זו בדבר העושר היהודי, היא שהיהודים תרמו רבות וגדולות לציביליזציה המערבית. שוב, הערצה זו מהולה במידת-מה של קנאה, אבל לא עוינות. היהודים מצטיירים כתורמים לרעיונות דתיים, פילוסופיים ופוליטיים ולקדמה הכלכלית והמדעית ששינתה את העולם. איינשטיין הוא השם המוזכר ביותר. כשסינים צעירים נשאלים מיהו הגיבור הגדול ביותר שלהם במאה העשרים, תכופות הם משיבים: "איינשטיין". שמות מוזכרים אחרים הם מרקס, פרויד וישו הנוצרי. ישנם ספרים סיניים אחדים על יהודים מפורסמים. אחד מהם, "תולדות חייהם של האינטלקטואלים היהודיים המפורסמים" (1995), כתוב בסגנון פופולרי ומכיל למעלה מתשעים ביוגרפיות, שכל אחת מהן תופסת שלושה או ארבעה עמודים. ספר זה עשוי לסייע לנו

אין זה מקרי שתנועת ההשכלה היהודית מושכת את עניינם של כמה חוקרי יהדות, השואלים אם המקור הסודי של התרומה היהודית למודרניות מצוי בתקופה זו. תקופת ההשכלה החלה במחצית השנייה של המאה ה-18, אבל המאבק בין ישן לחדש עדיין נמשך, והוויכוח לא הסתיים. לא היה שום פתרון מהפכני מהיר לוויכוח זה כפי שהיה בסין, כאשר ההכרזה על הרפובליקה העממית ב-1949 הובילה להרס קיצוני של ערכים, אמונות ומבנים ישנים. אבל אם כך, כיצד ביצעו היהודים את המודרניזציה שלהם? איך אפשר להשוות בין המודרניזציה שלהם לבין זו של סין? האם המודרניזציה שלהם זהה להתמערבות? אלה הן שאלות מפתח גם בהיסטוריה הסינית בת זמננו. כתב העת האקדמי העיקרי של סין לדתות העולם פרסם ב-2003 מאמר על משה מנדלסון מאת חוקר יהדות, אשר במקביל הוציא לאור ספר על תנועת ההשכלה היהודית⁽⁵⁴⁾. חוקר אחר פירש ותרגם לסינית כמה טקסטים קלאסיים יהודיים מאת מחברים מודרניים שאחרי תקופת ההשכלה, כגון מרטין בובר, ליאו בק, ססיל רות' ומרדכי קפלן⁽⁵⁵⁾. דומה שהשאלות שחוקרים סיניים אלו מעלים על היחסים שבין ישן לחדש בתרבות היהודית חוזרות כהד על השאלות שסינולוגים יהודיים שאלו בשנים קודמות על סין הישנה ועל גורלה המודרני, תקופת ההשכלה הסינית, שרידת הקונפוציאניות (ראה נספח היסטורי)⁽⁵⁶⁾. שאלות אחרות שנשאלות על היהודים קשורות אף הן לסוגיית המודרניות, למשל שאלות על מעמדן של נשים במסורת היהודית. גם בסין זהו נושא "חם". מה היה תפקידן של נשים במודרניזציה של העם היהודי? האם יהודים והדת היהודית יודעים אפליה על בסיס של מין?

אריכות הימים של העם היהודי

הסינולוג האמריקני ג'וזף לבנסון ציין את "החשיבות העליונה של חשיבה היסטורית בתרבות הסינית"⁽⁵⁷⁾. זה ההסבר לכך שאינטלקטואלים סיניים רבים נמשכים אל אריכות הימים וההמשכיות של העם היהודי במשך שלושת אלפי שנים, או אף יותר, ואוהבים להשוות

אותה להיסטוריה הארוכה שלהם. בהפגנה של נימוס סיני מסורתית, יש כאלה האומרים למבקרים יהודיים כי ליהודים חמשת אלפי שנות היסטוריה, ולכן הם רשאים לטעון כי ההיסטוריה שלהם ארוכה אף יותר מזו של הסינים. הדבר עשוי להתבטא בתחושה של קרבה, שאומות מעטות אחרות חולקות עם סין, ואולי גם להשפיע על המדיניות, למשל כאשר משלחות סיניות ניהלו משא ומתן חשאי עם ישראל בשנות השמונים של המאה הקודמת לקראת כינון יחסים דיפלומטיים נורמליים. חברי המשלחות הסיניות ציינו שלהם וליהודים שתי הציביליזציות העתיקות ביותר בעולם, דבר שבעיניהם היה סיבה טובה לכינון היחסים. ברור שהסיבה האמיתית להחלטתה של סין הייתה גאופוליטית ולא רומנטית, ובכל זאת, הדיפלומטים הישראליים שהיו מעורבים במו"מ נדהמו מכך שההתפעלות הסינית מהיהודים שרדה את שנות הזעזועים והמהפכה וחזרה לידי ביטוי באמצעות דיפלומטים שחונכו כבר תחת שלטונו של מאו דזה-דונג⁽⁵⁸⁾.

במסורות הנוצרית והמוסלמית, אריכות הימים של העם היהודי מעולם לא עוררה הערצה אלא תכופות הוכחשה, או הוצגה כעונש משמיים. ההשלכות הפוליטיות הנוכחיות של הכחשות כאלה ברורות. בסוף 2003 פרסם כתב העת הנפוץ "The New York Review of Books" התקפה על ישראל – לא על מדיניותה, כי אם על עצם קיומה. המחבר, אינטלקטואל ידוע יליד אירופה, כינה את המדינה היהודית "אנכרוניזם" שיש לבטלו מפני שהמדינה נולדה, כביכול, מתוך האידיאולוגיות האירופיות של המאה ה-19. שום סיני שמכיר את ההיסטוריה העתיקה שלו ומשווה אותה לזו של היהודים לא יביע דעות כאלה, תהא אשר תהא ביקורתו על המדיניות הישראלית. ספר עברי בשם "ירושלים – 3000 שנים של היסטוריה ואמנות" הופיע בסינית באמצע שנת 2003, והמהדורה הראשונה, בת 5,000 עותקים, אזלה תוך חודשים ספורים. בזמן שבו הכחשת ההיסטוריה היהודית על-ידי אויבי היהודים נמשכת וגוברת יעריכו היהודים נקודת השקפה סינית עצמאית זו על ההיסטוריה שלהם. היא עשויה להיות

נוספת לתשומת הלב הסינית ליחס כלפי היהודים מצד "האדם הלבן" הייתה שהיה בה משום קריאת תיגר על הטענה לעליונות מוסרית שהמערב היהיר הוסיף לעליונותו הצבאית והכלכלית. סיבות אלו שמרו על כוחן בחשיבה הסינית וחוזקו מאוד על-ידי השואה הנאצית. כיום אפשר לומר שהרצח של מרבית יהודי אירופה הוא העובדה הידועה ביותר בהיסטוריה היהודית. מתוך 214 הסטודנטים באוניברסיטת BFSU בבייג'ינג שנשאלו לדעותיהם על יהודים – איש מהם לא היה סטודנט להיסטוריה יהודית או היסטוריה אחרת – 188 ידעו על השואה, וחלקם זכרו עובדות מדויקות מסרטים, ספרים או שיעורים. שום שאלה אחרת לא זכתה לשיעור כה גבוה של תשובות נכונות (נספח 3). אחדים מחוקרי היהדות בסין החלו לראשונה להתעניין ביהודים כששמעו על השואה; חלקם כתבו ספרים על נושאים הקשורים לשואה, חלקם ארגנו או תכננו תערוכות בנושא השואה. סינים רבים ראו את "דשימת שינדלר", "הפסנתרן" וסרטי תעודה בטלוויזיה. הם נוטים להשוות את השואה לסבלם תחת הכיבוש היפני. אתר ההנצחה המרכזי של סין לזכר תקופה טרגית זו, "אולם הזיכרון לטבח נאנג'ינג על-ידי הפולשים היפאניים", מחקה בפרטים אחדים את אתר ההנצחה היהודי המקביל בירושלים, "יד ושם". לכן אין זה מפתיע שכמה סינים הבחינו בהתעוררות הנוכחית של האנטישמיות האירופית, והם מציגים שאלות לאורחיהם היהודיים המגיעים מאירופה. הם פחות מודעים לזיקות שבין אנטישמיות מערבית לאנטי-ציונות, ודומה שאין להם מידע על כך שגל האנטישמיות החדש צבוע בגוון אסלאמי מובהק.

בעלת משקל בזירה הבינלאומית. באופן כללי, לסינים יש עניין רב בהיסטוריה העתיקה שלהם עצמם, ורבות מעלילות אופרות הסבון הפופולריות בסין מתרחשות בעבר הסיני הרחוק. אבל גם ספרים על ציביליזציות עתיקות אחרות נמכרים היטב. העבר עשוי לסייע להבין טוב יותר את ההווה המביך.

הסברת אריכות ימים זו איננה מלאכה קלה. הסינים תוהים כיצד יכלו היהודים לשרוד זמן כה רב בלי ארץ משלהם. השתוממותם נובעת במידה רבה מחוסר הבנה של הכוח שיש לאמונות ולטקסים דתיים. מחבר אקדמי של ספרים על יהודים טען – באופן שיש בו משום סתירה עצמית – כי הסינים אינם מתעניינים בתרבות היהודית, משום שלהם עצמם יש תרבות גדולה, אלא רק בהיסטוריה היהודית. אינטלקטואלים מן התקופה הטרומ-מהפכנית ציינו בהערצה כי היהודים נצמדים בעקשנות ל"שונות" שלהם למרות דיכוי ורדיפות, טיעון המספק הסבר תקף אך לא מספיק לאריכות הימים. עם זאת, התוצאה של מודעות זו לאריכות החיים היהודית היא שרוב הסינים מתייחסים להישרדות היהודית בטווח הארוך, הן כעם הן כמדינה, כאל מובנת מאליה, והם אינם ערים לפחדים הקיומיים של היהודים ולהשלכותיהם בפוליטיקה הישראלית והיהודית.

השואה

כפי שהוזכר בפרק 4.2, כמעט ברגע שבו גילו הסינים את היהודים, בסוף המאה ה-19, הם גילו גם את אפלייתם לרעה ואת הרדיפות מצד המערב ורוסיה הצארית. אינטלקטואלים סיניים הביעו אהדה ליהודים, משום שראו בהם הקבלה להשפלתם שלהם. סיבה נסתרת

תחומי עניין חדשים וסכנות חדשות-ישנות

ה"טאיפינג". אבל לחינוך הנוצרי היו גם השפעות חיוביות בהקשר של העם היהודי. שניים מהידידים הסיניים המפורסמים ביותר של העם היהודי, הנשיא סון יאט-סן והסופר הדגול לין יוטאנג שמעו על אודות היהודים לראשונה באמצעות החינוך הנוצרי שלהם. לנוצרים הסיניים כיום, בסין ובארצות-הברית, יש גישות ידידותיות כלפי העם היהודי ומדינתו.

אולם לא ברור אם כל קוראיו הצעירים של התנ"ך עדיין מבינים את הספר בתור הסיפור (narrative) ההיסטורי של העם היהודי. השאלה הבלתי צפויה ביותר ששואלים אורחים יהודיים בסין היא מדוע אין היהודים מכירים בישו. שאלה זו הועלתה פעמים אחדות במהלך מפגשי שאלה-תשובה עם סטודנטים סיניים (נספח 1). יש הסבורים כי יהודים מאמינים בישו, אחרים פשוט אינם יודעים כי ישו היה יהודי וכי יהודים הם שכתבו את מרבית הטקסטים של הברית החדשה. חלק גדול מן הסטודנטים לתארים מתקדמים בבית הספר ללימודים בינלאומיים של אוניברסיטת בייג'ינג לא ידעו כי ישו היה יהודי כאשר נבחנו על כך⁽⁵⁹⁾. שאלות על ישו אינן מאותתות על עוינות דוגמטית כלפי היהדות, והעניין בישו אינו מביא בהכרח להתנצרות רשמית. עם זאת, קיימים רק מעט ספרות או ידע סיניים בנושא הפרדת הנצרות מן היהדות, העוינות המוקדמת בין נוצרים ליהודים, וההבדלים היסודיים שבין שתי הדתות. אלה נושאים שדומה כי הם מעניינים חלק מהאינטלקטואלים הסיניים.

ההיסטוריה של הגישות הסיניות כלפי היהודים יכולה להיות שונה באופן דרמטי אלמלא נכשלו המיסיונרים

1. מערכת היחסים עם הנצרות והסכנה הטמונה בתפיסות שגויות חדשות

אחד התחומים החדשים, או המחודשים, של עניין סיני הנוגע ליהודים הוא מערכת היחסים של היהדות עם שתי "בנותיה" – הנצרות והאסלאם. אשר לנצרות, אמת היא כי התנ"ך כבר היה ידוע בסין מהמאה ה-19 ואילך וכן גם מקורו ומשמעותו היהודיים. אבל העניין הנוכחי בתנ"ך איננו המשך ישיר של היסטוריה אינטלקטואלית של העבר; נראה שיש לו גם שורשים רוחניים וסוציולוגיים חדשים. הדעות בעניין חשיבותו של התנ"ך בסין של היום חלוקות מאוד. יש מומחים סיניים המאמינים כי התנ"ך מעניין רק מיעוט נוצרי קטן ומלומדים בודדים, ואיש מלבדם. אחרים מצביעים על הפופולריות הברורה של סיפורי התנ"ך המאורים, המצויים בכל חנויות הספרים הגדולות. כמו כן, 30 מיליון ספרי תנ"ך (הברית הישנה והחדשה ביחד) נדפסים ומופצים ברחבי סין, מספר גדול יותר מהנתון הרשמי של 12 מיליון נוצרים סיניים. עם עליית רמת החיים של סינים רבים וחשיפתם הגוברת להשפעות זרות, סביר להניח שתיוחס חשיבות רבה יותר לעניינים ולשאלות שברוח. שמועות מהימנות מספרות על התרחבות מהירה של אמונות נוצריות ועל כנסיות במחותרת.

ההיסטוריה מוכיחה כי השפעת הנצרות על מעמד היהודים בסין עשויה להיות חיובית וגם שלילית. רמז להשפעות שליליות של הפעילות המיסיונרית במאה ה-19 אפשר למצוא בהערות עוינות מפי מנהיגי מרד

וככל שמפחיד לחשוב על כך, כל המרקם הסבוך של חוקי משה עתיד היה לקרוס בפני סיסמתו הנוראה החדשה [של ישו] "ואהבת לרעך כמוך"⁶¹.

2. מערכת היחסים עם האסלאם והעינות המוסלמית החדשה

העניין הסיני במערכת היחסים של האסלאם עם היהודים והיהדות נושא אופי שונה, ונראה שאין לו פרה-היסטוריה אינטלקטואלית בסין שאותו אפשר להשוות לעניין המוקדם יותר ביחסים שבין היהדות לנצרות. לאסלאם נוכחות רבת-עוצמה ובלתי מופסקת בסין מאז המאה ה-8 ואילך. היחסים בין המוסלמים הרבים לבין יהודי קאיפנג שמספרם קטן בהרבה נעשו גרועים ביותר לפחות מהמאה ה-16 ואילך, כפי שאנו יודעים מתיאוריהם של מבקרים חברי מסדר הישועים. אולם באופן כללי, עובדה זו לא הייתה ידועה בסין ולא הייתה רלוונטית לה.

כיום קיים עניין סיני חדש בזיקה שבין היהדות לאסלאם. לעניין זה אין שורשים בדיונים תאולוגיים או היסטוריים שנערכו בסין בעבר. חוקרים סיניים, וחלק מן הציבור, מתעניינים יותר ויותר בגורמי הסכסוך הישראלי-ערבי, התופס מקום רב בחדשות ומהווה מקור לדאגה רבה, גם בשל השפעתו האפשרית על המיליטנטיות של האסלאם בסין (פרק 3.2). עניין זה תופס מקום נכבד אצל ערביסטים וחוקרי אסלאם סיניים, שבדרך כלל אינם הוגים עוינות כלשהי ליהודים או לישראל, בניגוד לאחדים מעמיתיהם במערב. הם מבינים כי הסכסוך לא נסב רק על גבולות והתנחלויות, אלא הוא עמוק הרבה יותר ומקורותיו (המוכחשים תכופות) נטועים עוד בשורשיו היהודיים של האסלאם. ספרים ותזות אקדמיות על השפעת היהדות על הקוראן והאסלאם כבר עומדים לצאת לאור. "למידת האסלאם בלא ידיעת היהדות איננה מספקת", אמר אחד מחוקרי האסלאם במכון לדתות העולם של האקדמיה הסינית למדעי החברה⁶². אחרים, במכוני היחסים הבינלאומיים הקשורים לקהילה הדיפלומטית בסין, תוהים אם "המקור המשותף" של היהדות והאסלאם

הנוצריים הראשונים, אלא היו מגשימים את מטרתם והופכים את סין למדינה נוצרית. הטקסטים הידועים הראשונים בשפה הסינית המתייחסים ליהודים ("שה-חור" Shi hu) הם מגילות נסטוריאניות (נוצריות-סוריות) מהמאות השביעית והשמינית, שנתגלו מחדש במאה ה-20. הן מתארות את חייו ומותו של ישו בסגנון פולמוסי ומביאות בניסוח חדש כמה מהדפים האנטי-יהודיים ביותר של ספרי הבשורה הנוצרית⁶⁰. אבל הכנסייה הנסטוריאנית, סיפוריה על ישו ופעילויותיה המיסיונריות נעלמו בגל הפוליטי האנטי-בודהיסטי של השנים 841-845 ולא הותירו כל חותם בשפה ובחשיבה הסינית.

סין נפתחת כיום להשפעות זרות רבות, כפי שנפתחה בתקופת שושלת טאנג, שהתירה לנסטוריאנים להיכנס למדינה. סביר להניח שיהודים ימשיכו להישאל על ישו שאלות שכוונתן טובה בעיקרן ואינן מיועדות להביא להמרת דת. הבעיה היא שלא לכל היהודים יש מידע מספיק על ההיסטוריה – זו שלהם וזו הנוצרית – על-מנת להשיב על שאלות אלו. בלי ספק, יהודים צריכים להקדיש יותר תשומת-לב למה שהנוצרים מלמדים וכותבים בסין. לא הכול מעודד. לדוגמה, הטקסט התנ"כי העיקרי באנגלית שבו משתמשים כחומר לימוד באוניברסיטה ללימודים זרים בבייג'ינג מתאר את ההיסטוריה של היהודים חלקית מתוך כבוד, אבל חלקית גם במונחים מסולפים ומבזים. אלפים רבים של סטודנטים סיניים צעירים קראו וימשיכו לקרוא, בין היתר, את המשפטים האלה:

אנו מבינים כיצד הם [ההיסטוריונים היהודיים] עיוותו את האמת כדי להעצים את התהילה והזוהר של גזעם [...] מאז הגלות הגדולה הרוב הגדול של העם היהודי מתעקש לחיות מחוץ לארצו. הם היו מאושרים הרבה יותר בערי מצרים ויוון [...] שם פרח המסחר, והכסף זרם בחופשיות [...] הסופרים המלומדים אשר אהבו להסתיר את המשמעות של כל דבר מתחת לגיבוב שופע של משפטים בעברית שיצרו רושם של למדנות. לא [...] ישו אמר: "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך..."

ירחיק את השתיים זו מזו או דווקא יקרב אותן. מה שחשוב הוא רצונם של כמה חוקרים סיניים להתקדם אל מקום שחלק מעמיתיהם במערב חוששים ממנו. כל מאמץ מחקרי של ממש בתחום זה ראוי לתמיכה רצינית. במשך הזמן הוא יוכל להעניק לסין מבט עצמאי על האופן שבו החל הסכסוך, ואולי גם אם וכיצד אפשר יהיה ליישבו.

סוגיה שונה, אך חשובה ביותר בפני עצמה, היא הגישה הנוכחית של מוסלמים סיניים ליהודים. חלק מן המוסלמים הסיניים הוגים עיונות ישנה או חדשה כלפי הציונות או העם היהודי, אך אין לכך שום קשר ליהודים הספורים, שבקושי ניתן להבחין בהם, המתגוררים בסין. העיונות הגיעה מבחוץ. התנגדות המוסלמים הסיניים להקמת מדינה יהודית הייתה כנראה הסיבה העיקרית להימנעותה של סין בהצבעת עצרת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל בנובמבר 1947⁽⁶³⁾. במילים אחרות, לעיונות מוסלמית סינית הייתה בעבר, ויכולה להיות שוב בעתיד, השפעה על מדיניות החוץ של סין. רגישויות מוסלמיות עלולות להשפיע אפילו על מחקר כלל לא פוליטי, כשהוא נוגע לדת היהודית. אפשר היה לראות זאת ב-1993, כאשר דומה היה שתהליך השלום בין ישראל לפלסטינים נע במלוא התנופה. ההוצאה לאור העממית (People's Publishing House) בשאנגחאי פרסמה מהדורה סינית מקוצרת של האנציקלופדיה "יודאיקה", שהיא עד היום ספר העזר הסיני הרציני ביותר על היסטוריה ותרבות יהודית. בהקדמה לאנציקלופדיה כתב סגן נשיא CASS כי היהדות הייתה "דת האם" של הנצרות והאסלאם. המהדורה הראשונה אזלה ותוכנה מהדורה שנייה, אבל שגריר סעודיה הגיש מחאה רשמית, ובעקבותיו מחו (ביתר יעילות) עמותות אסלאמיות של סין עצמה: הן טענו כי האסלאם היא דת חדשה בלא שום קשר ליהודים. התגובה הסינית הרשמית הראשונה הייתה לאסור את הדפסת המהדורה השנייה. לבסוף נסוגו הרשויות והתירו להוציא את המהדורה השנייה, אך בתנאי שהעורך הראשי ישמיט את ההקדמה של CASS, שפגעה לא באמת ההיסטורית כי אם בדוקטרינה הוואהאבית.

כיום קיימים אתרי אינטרנט מוסלמיים-סיניים העונים לא רק את ישראל אלא את היהודים בכלל. מוסלמים סיניים מביעים בפומבי את התנגדותם לקשרים הידידותיים בין סין לישראל, למשל בדיונים המשודרים בטלוויזיה. בסקר שערכה BFSU על תפיסות סטודנטים בנוגע ליהודים (נספח 3), אחד משני משיבים מוסלמיים-סיניים תמצת כך את תחושותיו כלפי היהודים: "למה שלא ימותו?" אין להוציא מכלל אפשרות את הפוטנציאל לעיונות בתוך סין.

ביטאון מוסלמי דיווח ב-22 במאי 2002 כי האימאם של מסגד בטיאנג'ין (Tianjin) מבקש לגייס "צבא של קדושים" להילחם נגד ישראל – דבר שעד אז היה אירוע שלא יעלה על הדעת בסין⁽⁶⁴⁾. טיאנג'ין איננה עיר ענייה במחוז מוסלמי מרוחק, אלא עיר תעשייה בת למעלה מ-10 מיליון תושבים התומכת באחת מאוניברסיטאות העילית של סין (נאנקאי Nankai), מרחק שעה בלבד ברכבת מבייג'ינג. מעצבי מדיניות סיניים ויהודיים חייבים לתת את הדעת להתפתחויות מעין אלה.

3. הציבור הסיני וצילה הגדל והולך של האינתיפאדה

האינתיפאדה הפלסטינית הטילה צל כבד על האהדה המסורתית של סין כלפי יהודים. זו היא המלחמה הערבית-ישראלית הראשונה שסין ראתה מאז כינון היחסים הדיפלומטיים עם ישראל ב-1991. אז, בזמן ועידת מדריד, נראה השלום בהישג-יד. בעת מלחמות קודמות במזרח התיכון הייתה ישראל מרוחקת, חלק קטן מעולם מערבי יריב, אבל כיום היא נראית קרובה הרבה יותר. ההכרזות הרשמיות על המדיניות הסינית הן פרו-פלסטיניות. עם זאת, סביר להניח שלהכרזות אלה כשלעצמן, או להצבעות הפרו-ערביות של סין באו"ם, שבקושי שמים לב אליהן, אין השפעה גדולה על דעת הקהל בסין. מה שמשפיע ביותר על הציבור הוא הדיווחים התכופות חד-צדדיים של אמצעי התקשורת שבשליטה ממלכתית, ובמיוחד תמונות האלימות היום-יומית המוצגות בערוצי הטלוויזיה המרכזית (CCTV) הסינית.

במילה) מאפיינות את השאלות שרבים אחרים שואלים כיום בסין:

- א. לא, שמעתי שרוב הישראלים הם יהודים.
- ב. כן, הם שונים למדי. העם היהודי שקט וידידותי. אבל פוליטיקה היא פוליטיקה, ולכן "ישראלי" איננו כינוי נעים לאוזן.

חוקרי יהדות רבים ותלמידיהם מנסים להרגיע את אורחיהם היהודיים וטוענים כי אהדתו של העם הסיני ליהודים לא נפגעה, אבל הראיות לא תמיד תומכות באופטימיות שלהם. אומנם האינתיפאדה לא גרמה נזק גדול למעמד היהודים בסין, אבל היא כבר החלה לפגוע בו. נכון כי ביקורת של סטודנטים מושמעת על-ידי מיעוט, אבל היא מושמעת בטון צורם שכמותו לא נשמע מאז סוף המהפכה התרבותית לפני דור, אשר אז, כמו היום, לונְּה על-ידי הצהרות רשמיות. עם זאת, התמונה איננה צבועה רק בשחור ולבן. מומחים סיניים למזרח התיכון יכולים לפרסם ניתוחים מחקרניים על הסכסוך⁽⁶⁵⁾ ולהשמיע את דעותיהם בדיונים טלוויזיוניים פומביים, הנושאים אופי מלומד ולא עוין כלפי ישראל. על פיגועי התאבדות פלסטיניים ניתנו דיווחים נרחבים, והם נתקלו בגינוי רשמי חריף, בין היתר מפני שאזרחים סיניים המתגוררים בישראל היו בין ההרוגים והפצועים. משמעותית אף יותר היא התרבותם לאחרונה של פורומים פרטיים מקוונים באינטרנט הסיני. מאז 2000-2001 דנים פורומים או "קבוצות שיח" כאלה בישראל ובסכסוך הישראלי-ערבי. חוקרים סיניים עוקבים מקרוב אחר פורומים אלה מאחר שהם מספקים תובנה נדירה באשר לאמונותיהם האמיתיות של צעירים סיניים רבים. קבוצות השיח נחשבות למספקות רמזים על מה שעשויה להיות דעת הקהל בקרב צעירים ואינטלקטואלים אילו שרר חופש ביטוי מוחלט. בקרב כל החוקרים שעיימם התייעצו הייתה הסכמה כי הדעות המובעות באמצעות פורומים אלו באינטרנט אוהדות מאוד את ישראל, ותכופות הן ביקורתיות כלפי העולם הערבי. זה איננו תואם את העמדה ביחס לסכסוך הישראלי-ערבי המובעת באמצעי התקשורת הרשמיים.

בעיות המזרח התיכון, כולל אלה שבעיראק, תופסות לעתים קרובות את המקום הראשון בחדשות הבינלאומיות בטלוויזיה ובעיתונים היומיים בסין. אחת לכמה לילות האינתיפאדה מגיעה לסלונים ולמסעדות של מאות מיליוני סינים. חוקרים סיניים אחדים ניסו בשלוש השנים האחרונות להחדיר לעיתונים מאמרים שטענו להבנה מאוזנת יותר למצבה הקשה של ישראל, אך הם נדחו. בניגוד לצופי טלוויזיה אירופיים רבים, צופים סיניים מודים כי הטלוויזיה שלהם היא פר-פלסטינית. לרוב הם נותנים אחד משני הסברים: ראשית, הם מייחסים לסין אהדה תמידית כלפי החלשים, במקרה זה – הפלסטינים; לפי ההסבר השני, סין תלויה חלקית בדיווחי טלוויזיה זרים המבקרים את ישראל (בהקשר זה הוזכרה רשת CNN), משום שלסינים אין די עיתונאים מיומנים במזרח התיכון. ואכן, חוקרים סיניים נוטים לבקר את העדר הכישורים וחוסר המקצועיות של כתביהם במזרח התיכון, אף-על-פי שהם יודעים שאמצעי התקשורת שלהם נשלטים על-ידי המדינה.

להודעות הרשמיות ולדיווחי התקשורת נודעו השפעות על דעת הקהל, שאותן אפשר להמחיש על-ידי השאלות ששאלו חלק מן הסטודנטים (נספח 1) וההערות שנכתבו על-ידי אחרים (נספח 3). אלה מראים גינוי, דאגה, מבוכה, ובמיעוט של המקרים – גם עוינות רגשית חדשה כלפי ישראל, אם לא כלפי היהודים. שום מבקר יהודי לא-ישראלי בסין אינו יכול להתחמק משאלה בנושא הפלסטיני, ולא משנה כמה פעמים יחזור ויאמר כי איננו ישראלי וכי מטרת ביקורו איננה פוליטית. הסכסוך, או יותר נכון התגובה הרשמית אליו, הביא למוקד שאלות רבות על זהותם של יהודים ושל ישראלים ומהו היחס בין השניים. הוא הוביל לשאלות שלא היו עולות על הדעת לפני שנת 2000: כיצד היהודים, בעבר קורבן לרדיפות, יכולים להפוך ל"רודפים" או "רוצחים" בעצמם? בסקר שנערך בקרב הסטודנטים של BFSU (נספח 3) נשאל: "האם אתה מפריד בין הפוליטיקה הישראלית לבין העם היהודי?" שתי תגובות סותרות (המובאות כאן מילה

אם אינך מבין את היהודים, אינך מבין את העולם!
אם יהודים מתעטשים בבייתם, כל הבנקים בעולם
יקבלו שפעת, בזה אחר זה. אם שלושה יהודים
נפגשים, הם יכולים לסחור בבורסות המניות של
כל העולם כולו⁽⁶⁶⁾.

סגנון זה הושפע, ככל הנראה, מהתפרצות האנטישמיות
היפאנית בשנות השמונים של המאה ה-20. אפילו
כותרותיהם של כמה ספרים יפאניים משנים אלו
נשמעות דומות באופן חשוד, לדוגמה ספרו של סאיטו
איזאבורו משנת 1984, "סודה של העוצמה היהודית
המניעה את העולם"⁽⁶⁷⁾. תושבים יהודיים בהונג קונג
דיווחו על גילויי אנטישמיות אחרים, חריפים יותר,
ב-2002 וב-2003. באחד המקרים הציג בעל בר סיני
תצלומים של יהודים שנרצחו במחנה ריכוז נאצי כדי
לגרות או לזעזע את לקוחותיו. הוא סירב לסלקם, חרף
מחאות של יהודים. הונג קונג הייתה תחת השפעה
מערבית יותר מכל עיר סינית חשובה אחרת, עובדה
שעשויה להסביר תקרית מסוימת זו. אין ספק שאלה
סטיות חריגות ובודדות, אשר עד כה לא הייתה להן
השפעה על מגמות דעת הקהל של הרוב בסין. ואף-על-
פי-כן יהיה זה משגה להתעלם מהן לחלוטין: יחד עם
מגמות אחרות, כמו איבה מוסלמית אפשרית, הן יוכלו
להתחזק. מה שנחוץ הוא מאמץ של מדיניות יהודית
כדי להעביר לסינים דימוי ריאליסטי של ביצועים
והצלחה כלכליים של יהודים והצעות באשר ללקחים
שאחרים יכולים ללמוד מהצלחה זו.

הגישות הרשמיות לאינתיפאדה, שהן יחסית פרו-
ערביות, עשויות להוות סוגיה שארגונים יהודיים
יתמודדו עמה. יתכן שהם יטענו לזכותה של ישראל
כחלק מ"מדיניות עם יהודי" רחבה יותר כלפי סין.
הרשויות הסיניות ישקלו, אולי, ביתר רצון דאגות
שיובעו ביחס לאמצעי התקשורת הסיניים אם מנהיגים
יהודיים לא-ישראליים יביעו אותן ולא ישראלים עצמם.
כבר הוזכר (פרק 3.2) כי דיווח בולט ובלתי מאוזן על
האינתיפאדה עלול להגביר כעס ומיליטנטיות בקהילה
המוסלמית הסינית. בבוא הזמן, לדבר עלולה להיות
השפעה שלילית נוספת: על ההערכה כלפי העם היהודי
שרוחש חלק מהציבור הסיני. אף אחת מן ההשפעות
הללו לא תהיה שאיפה לטווח ארוך של ממשלת סין או
של העם הסיני.

4. אנטישמיות מערבית ויפאנית

בפרק 4.2 של דו"ח זה הזכרנו ייבוא מזדמן של
אנטישמיות מערבית ויפאנית אל תוך סין מסוף שנות
העשרים ועד שנות הארבעים של המאה הקודמת.
חיקוי של מגמות וערכים מערביים על-ידי צעירים
סיניים רבים יביא באופן בלתי נמנע להופעה מחדש
של אנטישמיות בסגנון מערבי. יש לפחות פרסום סיני
פופולרי אחד מן הזמן האחרון על העוצמה הכלכלית
של היהודים, אשר סטה מן הנימה הרגילה של הערצה
ואימץ שפה אנטישמית קלאסית. הנה רק דוגמה אחת
מן הספר "חשיפת סודותיה של האינטליגנציה יוצאת
הדופן של היהודים" (1995):

דילמות וציפיות בסין

שישפר את יחסיה של סין עם העולם המוסלמי הפנימי והחיצוני, והוא עלול לסכן ידידות ותקות. ואולם יחסים "חלקים" ומועילים הדדית עם ארצות-הברית הם תנאי מוקדם הכרחי לצמיחתה הכלכלית המהירה של סין, שהיא חיונית אם סין רוצה לטפל בבעיותיה הפנימיות הדחופות ביותר: פער העושר המתרחב והולך בין אזורי החוף הגדלים במהירות לבין המחוזות הפנימיים העניים במרכז סין ובמערבה והצורך ליצור מקומות עבודה ליותר ממאה מיליון "פועלים מהגרים". ואם לא די בסתירות אלו, הרי המדיניות הסינית בנוגע לדת היהודית וצאצאיה מתבלבלת גם היא כתוצאה מענייני פנים, כגון החשש מפני תביעות בלתי-צפויות מצד קבוצות מיעוט קטנות אחרות ודאגות מפני השפעתן של פתות זרות. היסוסים וסתירות במדיניות הסינית הנובעים מדילמות אלו כבר ניכרים בפועל.

2. בעיית קאיפנג

הבעיה עם קאיפנג, או יותר נכון עם צאצאי היהודים של קאיפנג, יכולה לשמש דוגמה ליעדי מדיניות סותרים. מאז אמצע שנות התשעים של המאה ה-20, הופעתם מחדש של כמה מאות צאצאים (מספרם המדויק אינו ידוע) הדורשים הכרה במוצאם היהודי או בזהותם היהודית יצרה בעיות מדיניות עדינות, לסינים וליהודים כאחד. קהילה זו, המבודדת יותר מכל קהילה יהודית אחרת בעולם, שהתגלתה על-ידי המיסיונר הישועי מתיאו ריצ'י (Mateo Ricci) ב-1605, קסמה לנוצרים וליהודים במשך זמן רב וזכתה גם

1. דילמות של מדיניות בסין

כמדינות רבות אחרות, סין נאלצת להיאבק עם יעדי מדיניות המתנגשים אלה באלה. בתוך תקופה קצרה מאוד מבחינה היסטורית, עשרים וחמש שנה, צמחה סין במהירות כמעצמה כלכלית, הכפילה את קשריה עם העולם והחלה להגיב לאתגרי מדיניות פנימיים ובינלאומיים, שנוצרו בעקבות תמורות אלו. רוב האתגרים חדשים לסין, ורבים מהם – מאיימים. מנהיגיה של סין התמודדו איתם עד כה בהצלחה גדולה מזו שצפו להם משקיפים חיצוניים רבים.

יעד המדיניות היהודית של שיפור מעמדו של העם היהודי בסין וחיזוק הקשרים עם סין מצטלב עם יעדי מדיניות של סין. היעד היהודי נוגע ביעדי מדיניות סיניים באופן ישיר או עקיף, ומצביע על האופי הסותר של אחדים מהם.

שיפור יחסים עם העם היהודי כרוך בסיכון של התמקדות ביחסים הקשים של סין עם המיעוט המוסלמי שלה עצמה ובתלות הגומלין הגדלה והולכת בין סין לבין המדינות מפיקות הנפט של המזרח התיכון. עם זאת, קשרי סינים-יהודים הדוקים יותר עשויים לגרום להשפעה חיובית על היחסים של סין עם מעצמת-העל האמריקנית, בעלת בריתו העיקרית של העם היהודי. למעשה, סין וארצות-הברית מחפשות כל הזמן קרקע משותפת; ארצות-הברית מנסה לשכנע את סין להיות מעורבת יותר, ובאופן גלוי, במלחמה נגד הטרור ובתהליך השלום במזרח התיכון. דבר זה יתאים גם ליעדי מדיניות יהודיים רבים, אבל בהחלט לא סביר

לתשומת לבם של מלומדים סיניים. הקהילה ובית הכנסת שלה התקיימו לפחות מן המאה ה-12 והתפרקו במאות ה-19 וה-20. צאצאים של משפחות יהודיות מקוריות בקאיפנג מתאחדים שוב, מנסים להחיות חלק מן המנהגים הדתיים היהודיים ורוצים הכרה בהם כמיעוט או כלאום יהודי, "יאוטאי" (youtai), וציון מעמדם בתעודות הזיהוי או כרטיסי התושב שלהם. תיירים יהודיים, בעיקר מארצות-הברית, מעודדים את המאמצים האלה. אהדתן של קבוצות היהודים מבחוץ אינה נתקלת בהתנגדות אך גם לא בעידוד מצד השלטונות הסיניים. השלטונות הסיניים היו מעדיפים לראות את קצם של ניסיונות ההחייאה הללו, והם אינם נותנים פרסום כלשהו לשרידים היהודיים הבודדים שנותרו בעיר וקשה למצואם. העמדה הרשמית היא שצאצאי היהודים נטמעו בשלמותם בקרב הסינים החאניים ונעלמו לחלוטין. עמדה זו הולכת בעקבות החלטה שקיבלה הממשלה הסינית ב-1953 וחזרה עליה ב-1980. במגמה להעניק לכל הקבוצות האתניות של סין שוויון בזכויות ובייצוג הפוליטי החליטה הממשלה לבצע מאמץ של זיהוי אתני ולהגדיר לצורך העניין קריטריונים נאותים, מאחר שלא היה כל מסמך לזיהוי לאומים מסוימים והאזורים שבהם התגוררו. השלטונות המוניציפליים של קאיפנג שלחו שני צאצאים של משפחות יהודיות לבייג'ינג כדי להצהיר את טענותיהם. ואולם התברר שהצאצאים היהודיים לא התאימו להכרה על-פי הקריטריונים שאומצו לכל הלאומים. המסמך של הממשלה המרכזית אשר הצדיק החלטה זו פורסם לא מכבר ותורגם לאנגלית ב-2003. הוא מבהיר את נימוקיה של הממשלה:

נתקבל המברק מתאריך 3 באפריל בנוגע ליהדות קאיפנג. המסקנה העולה ממברקם היא כי ליהודים המפוזרים בקאיפנג אין קשרים כלכליים ישירים אלה עם אלה, אין להם לשון משותפת משלהם או אזור מגורים משותף. הם התערבבו לחלוטין עם אוכלוסיית הרוב החאנית מבחינת חייהם הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים. כמו כן, אין להם תכונות מיוחדות מהיבט אחר

כלשהו. כל זה מצביע על כך שאין עניין להתייחס אליהם כאל קבוצה אתנית נפרדת, שכן הם אינם אומה יהודית כשלעצמם. ועוד, מלבד יהדות קאיפנג קיימת אוכלוסייה יהודית חסרת מדינה בשאנגחאי. אפשרית גם נוכחות יהודית בערים אחרות גדולות ובינוניות בגודלן, אם כי במספרים קטנים מאוד. זוהי סוגיה מסובכת. אם נכיר ביהודי קאיפנג, הדבר עלול לגרום לבעיות אחרות ולהכניס אותנו לעמדה פוליטית פסיבית. לכן, בקשתכם להכיר ביהודי קאיפנג כלאום נפרד היא בלתי-נאותה, בהיותה מבוססת אך ורק על ראייה ארכיונית היסטורית שמצאתם. ראייתם רק את ההבדלים הפעוטים והבלתי מהותיים שבין יהודי קאיפנג לשכניהם החאנים, ולא השכלתם לראות את המשותף ביניהם ואת העובדה שמהותית הם בעצם אותו הדבר [...] יש להתייחס ליהדות קאיפנג כאל חלק מן הלאום החאני. הסוגיה העיקרית היא שעלינו ליטול יוזמה, לדאוג להם יותר בפעילויות שונות ולחנך את האוכלוסייה החאנית המקומית לא להפלותם לרעה ולא להעליבם. דבר זה יסייע בהדרגה להפחית את ההבדלים שהם חשים שעדיין קיימים, מבחינה פסיכולוגית ורגשית, בינם לבין החאנים.

החזית המאוחדת של הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית של סין
8 ביוני 1953⁽⁶⁸⁾

החלטה זו נקראה ואושרה על-ידי ארבעת המנהיגים החשובים ביותר של סין, היו"ר מאו, ליו שאוצ'י, ז'ו אנלאי ו-דנג סיאופינג, מה שהפך אותה למעשה לבלתי-ניתנת לשינוי כלשהו, לפחות בטווח הזמן הקרוב והבינוני. בהתחשב בתקופה ובהקשר, יש להכיר בכך שטקסט זה בולט מאוד ברגישותו ובהגינותו. הדבר יוצא דופן בהיסטוריה הארוכה של יחסים עוינים בין העם היהודי לבין התנועה הקומוניסטית, אשר מתנדנדים בין השמצה (מארקס), לאנטי-ציונות ואנטי-יהדות (לנין) והשמדת עם אנטישמית מתוכננת (סטאלין). העדר מוחלט של האשמות

איש מעולם לא סיפר להם. מבחינת מדיניות עם יהודי, תמיכה בקבוצה של צאצאי יהודים מרוששים היא בלי ספק מחווה נאצלת, אבל היא לא תתרום דבר לשיפור מעמד העם היהודי בסין, ועלולה אפילו להזיק לו אם תעורר דרישות חדשות ממיעוטים קטנים אחרים ותיצור בעיות רציניות לשלטונות. אל לאהדה ולסיוע שקבוצה זו בוודאי ראויה להם לבוא על חשבון יעדי מדיניות יהודית רחבים יותר. התערבות מבחוץ לא תשנה כיום את המדיניות הסינית הלאומית, המדיניות המחוזית בחנאן או המדינית המוניציפלית בקאיפנג בעניין זה, אך השינוי עשוי לבוא עם הזמן.

עניין שונה הוא המונדעות והמחקר של ההיסטוריה היהודית העתיקה בסין מן המאה ה-12 ועד המאה ה-19. זהו פרק מעניין ביותר בהיסטוריה היהודית והסינית גם יחד, ויהודים הזניחו אותו במשך תקופה ארוכה מדי (ראה נספח היסטורי). שאלות חשובות המתייחסות לפרק זה של ההיסטוריה ממתונות למחקר נוסף. מדיניות יהודית צריכה לעודד את לימוד ההיסטוריה העתיקה של היהודים הסיניים ולהגביר כלפיה את המודעות בסין, לא רק מסיבות אקדמיות אלא מפני שהיסטוריה זו מעידה על הקשרים העתיקים מאוד בין העם הסיני לעם היהודי. כמו כן, ההיסטוריה המאוחרת יותר של צאצאי היהודים, לדוגמה במהלך המהפכה התרבותית, והתנאים החברתיים-כלכליים הנוכחיים שלהם עשויים להצדיק מחקר סוציולוגי. סימפוזיון בינלאומי שנערך ב-2003 באוניברסיטת מיינץ שבגרמניה תרם תרומות אקדמיות מעניינות לסוגיה זו, בין סוגיות אחרות⁽⁷⁰⁾.

3. הדים אחרים להתנגשויות במדיניות

ישנן דוגמאות נוספות להתנגשויות במדיניות. מדיניות התרבות של ישראל, במיוחד מימון ספרים בסינית על תרבות והיסטוריה יהודית, "עיצבנה" לא מעט את השגרירויות הערביות, כפי שהתבטא מנהל אחד המכונים הסיניים החשובים ליחסים בינלאומיים. בניגוד לכמה משקיפים יהודיים ספקניים, למדינות ערב אין כל פקפוק באשר להשפעה הפוטנציאלית העמוקה

אנטישמיות ואזהרות נגד עלבונות ואפליה ראויים לציון בשנים אלו (1951-1963), כאשר עלבונות אנטישמיים בפומבי, אפליה ורדיפות הגיעו לשיא בברית-המועצות ובגרורותיה⁽⁶⁹⁾. מאחר שאין מידע על תלונות על עלבונות מצד צאצאי יהדות קאיפנג, השאלה הנוכחית הבלתי-פתורה היא אם המנהיגים הקומוניסטיים של סין רצו להבליט את ההבדל בינם לבין ה"חברים" האנטישמיים במוסקבה, ורשה ופראג. כך או כך, הטקסט אינו מותיר כל ספק שכבר בשנת 1953 התמודדה סין עם סתירות של מדיניות, שנבעו כתוצאה מהממד הבינלאומי הייחודי של העם היהודי. ההתייחסויות העקיפות לשאנגחאי, "סוגיה מסובכת", "בעיות אחרות" ו"עמדה פוליטית פסיבית" הן מילות קוד שכל חבר מפלגה יודע לפענח. הן מאותתות על כך שמנהיגי סין לא חשו בנוח עם ההשלכות הבינלאומיות והקשרים של העם היהודי, וחששו מאובדן-מה של שליטה אם יותרו בסוגיית קאיפנג. אין לשכוח את מצבה הבינלאומי של סין באותה עת: ב-8 ביוני 1953, כשנחתם המסמך, עדיין הייתה המלחמה בקוריאה בעיצומה. היא הגיעה לקיצה ב-27 ביולי 1953.

כיום סין מקפידה שלא לעודד קבוצות קטנות אחרות לבקש מעמד של מיעוט. חנאן הוא מחוז עני יחסית, הידוע בקהילתו המוסלמית הגדולה והחזקה מבחינה פוליטית, שאיננה ידידותית במיוחד כלפי לא-מוסלמים. מתוך כ-900,000 תושבים, כ-150,000 הם מוסלמים. למעשה, קאיפנג יוצרת התעמתות פוליטית לא רק לסינים אלא גם ליהודים. חוץ מחוקרים ואינטלקטואלים מעטים, סין שמחוץ לקאיפנג לא שמעה על אודות צאצאי היהודים בקאיפנג ועל ההיסטוריה שלהם. העניין של סין ביהודים אינו מתמקד ביהודים הסיניים אלא ביהודים בכלל. בסקר BFSU שאלה מס' 3 הייתה "מה אתה יודעת על ההיסטוריה של היהודים בסין?" (נספח 3). מפתיע שרק 8 מתוך 214 סטודנטים הזכירו את קאיפנג, אף-על-פי שרוב הנשאלים ידעו משהו על ההיסטוריה העולמית של העם היהודי, ובמיוחד על ההיסטוריה של הרדיפות. ההבדל בנוגע לקאיפנג, שבה לא אירעו רדיפות, צריך היה לשמש מקור גאווה בשבילם, אבל

ספרים רבים על נושאים יהודיים נמכרו היטב, אבל אין לדעת מי קנה אותם, אילו מהם עדיין זמינים והיכן אפשר לרכושם. גם קשה לדעת אילו ספרים הופיעו לא מכבר או עומדים להופיע בקרוב, אלא על-ידי שיטוט בחנויות ספרים גדולות בערים הראשיות. לסין אין ארגון מסחרי הדומה ל"amazon.com", ואפילו לחנויות הספרים הגדולות ביותר בשאנגחאי יש מידע רק על ספרים שהן מחזיקות במלאי באופן שוטף. תלונה שכיחה בקרב אינטלקטואלים סיניים, אפילו חוקרים, היא כי אינם יכולים למצוא ספרים על יהודים או על המזרח התיכון. שכיחה לא פחות התלונה מצד הכותבים על נושאים יהודיים, כי הפרסום בסין קשה ביותר באופן כללי וכי המו"לים שלהם אינם רוצים להדפיס מחדש מהדורות של ספרים שאזלו, אפילו אם עדיין יש להם ביקוש. האם תופעה זו היא תוצאה של העדר שקיפות, מימון או ליקויים אחרים של מערכת השוק, או שהיא נובעת מהתערבויות מגבילות מצד רשויות ממשלתיות, המכוונות במיוחד כלפי ספרים על נושאים יהודיים ונושאים הקשורים למזרח התיכון? אם האפשרות השנייה היא הנכונה, הדבר מצביע שוב על דילמה במדיניות. השיטה הקלאסית לפרסום ספרים חדשים היא על-ידי ביקורות בעיתונים ובכתבי-עת. בסין, ביקורות כאלה נדירות. עם זאת, ירדי ספרים קבועים מתקיימים בערים הגדולות, במיוחד בשאנגחאי, ומוצגים בהם ספרים על נושאים יהודיים.

4. ציפיותיה של סין

הסינים ינסו לגמד את הפוטנציאל להתנגשויות במדיניות העלול לנבוע מיחסיהם עם העם היהודי, ובאופן טבעי הם ישתמשו ביחסים אלו לצורך האינטרסים ויעדי המדיניות שלהם. יעדי המדיניות היהודית, כפי שתוארו בתחילת דו"ח זה, חייבים להיות מותאמים למה שהסינים מצפים מהיהודים, בין אם הציפיות מוצהרות באופן רשמי ובין אם לאו. מאחר שהסינים מאמינים כי ליהודים כוח והשפעה, הם גם מאמינים כי בידיהם הרבה לתת. ציפייה זו הופיעה בהערות של מומחים מהאוניברסיטאות, וגם

של מדיניות תרבותית בסין, והן הביעו חוסר שביעות רצון בנוגע למספר המשלחות והאורחים מישראל. חוקרים סיניים, החייבים לשמור על יחסים טובים עם כל הצדדים, רמזו כי לפעמים נוח להם להיפגש עם יהודים מהעולם יותר מאשר עם מבקרים מישראל.

הצנזורה הסינית מראה את ההשפעות של דילמות אלה. "המשרד הלאומי לפרסומים" בודק ספרים ומאמרים על נושאים רגישים כגון דת, ענייני מיעוטים, סוגיות דיפלומטיות והיסטוריה סינית בת זמננו. מאז תחילת האינתיפאדה יש להגיש לביקורת ספרים על נושאים יהודיים, ובכללם דת, תרבות, היסטוריה עתיקה, תנ"ך, וגם ספרים על האסלאם והערבים, והצנזורה נעשתה מחמירה יותר. יש ספרים הנאסרים לחלוטין בשלמותם, ואחרים שנגזר על חלקים מהם להימחק. כללית, תרגומים של מחברים זרים עוברים ביתר קלות מספרים חדשים מאת כותבים סיניים. המחברים הסיניים מתרעמים, כמובן, על הנהגים האלה, שתכופות נראים להם מוזרים ובלתי-ברורים.

בעיה נוספת היא היעדר תיאום ושיתוף-פעולה במידע בין חוקרי היהדות של סין. הגיעה העת שהם יקימו אגודה לאומית של חוקרי היהדות בסין, עם כתב-עת קבוע, מפגש שנתי וכו'. החוקרים ערים לצורך זה. המכשולים הם בחלקם כספיים, משום שכתבי-העת והמפגשים מחייבים מימון, אך ישנן גם בעיות פוליטיות שאין להן כל קשר עם לימודי היהדות כשלעצמם. הרשויות בסין אינן נוטות לאשר הקמה של אגודות כלל-ארציות חדשות מסוג כלשהו, מאחר שהן חוששות מפני חיקוי מצידן של פתות לא רצויות. שוב, אינטרסים של מדיניות יהודית מצטלבים ועלולים להתנגש עם עדיפויות אחרות של המדיניות הסינית.

בעיה חמורה יותר, המחבלת ביעילותה של מדיניות יהודית בענייני תרבות ומידע, קשורה להעדר שקיפות בשוק הספרים הסיני. זו בעיה מערכתית, המשפיעה על כל הפרסומים ועל תחומים רבים של מחקר בסין. אנו מזכירים בעיה זו כאן אף-על-פי שאי-אפשר לדעת אם מצב הספרים היהודיים טוב או רע בהשוואה לספרים אחרים, ואם זו דוגמה נוספת להתנגשות במדיניות או פשוט תוצאה של מסורות תרבותיות שונות בסין.

של סטודנטים. מפתיע למדי שקרוב ל-50 מתוך 214 הסטודנטים שרואיינו ב-BFSU קבעו כי היהודים "חשובים" או "חשובים מאוד" בסין, וזאת למרות העובדה שאין יהודים ילידי סין ומספר היהודים הזרים המתגוררים במדינה קטן מאוד יחסית (נספח 3). לשם הצלחתה של מדיניות יהודית, חיוני לזהות היכן יהודים יכולים וצריכים להגיב לציפיות הסיניות.

א. סין רוצה את תמיכתה של הקהילה היהודית-אמריקנית בניהול ובשיפור יחסיה החיוניים אך הסבוכים והבלתי-יציבים עם ארצות-הברית. כמעט כל סיני המתעניין בפוליטיקה – חברי ממשלה, פרופסורים, סטודנטים – משוכנע כי יהודי ארצות-הברית נהנים מעוצמה רבה בפוליטיקה, בכלכלה, במדע, בתרבות ובביטחון. בעיניים סיניות, "לכוח היהודי" ממדים כמעט מיתיים. פרופסורים ליחסים בינלאומיים שהרבו לבקר בחו"ל מביעים תקווה כי "היהודים" יסייעו להסדרת היחסים הבעייתיים שבין סין לארצות-הברית. סטודנט לתואר מתקדם בשאנגחאי שאל (בנובמבר 2003) מהו התפקיד שממלאות "קבוצות הלובי היהודי המפורסם" בסכסוכים המסחריים שבין שתי המדינות – האם הן בעד סין או נגדה? (נספח 1). הרעיון כי "היהודים" עשויים להיות חסרי כל עמדה בנושא זה, שחשיבותו בעיניו כה גדולה, אפילו לא חלף במוחו. סינים רבים היו רוצים לדעת כיצד "הלובי היהודי" נהיה מה שמצטייר כקבוצת הלחץ המשפיעה ביותר בפוליטיקה של ארצות-הברית, כשבעקבותיו, כך טוענים, "הלובי הטייוואני"⁽⁷¹⁾. יחסים יציבים, ידידותיים ותועלתניים יותר עם ארצות-הברית יעשו הרבה כדי לפצות על החיכוכים שסין עלולה לסבול ביחסיה עם העולם המוסלמי. דוגמה לסיוע שיהודי ארצות-הברית עשויים לתת מופיעה בפרק 3.3: על-ידי שיתוף-פעולה עם סינים-אמריקניים הנאבקים בסטראוטיפים עוינים, הדומים מאוד לאלה שמהם סבלו היהודים לעתים מזומנות. נציגים סיניים בארצות-הברית מחפשים קשרים

עם ארגונים יהודיים; הם מחזרים אחרי יהודי ארצות-הברית, דבר שיכול להעניק לאלה כושר תמרון אסטרטגי. ישראל, לעומת זאת, היא שמחזרת אחרי סין – מצב שונה בתכלית. 2. סין רוצה בהמשך הגישה לטכנולוגיות המתקדמות של ישראל, במיוחד בתחומים הקשורים לחקלאות, טלקומוניקציה וביטחון. סינים רבים מכבדים את היהודים מאחר שהם יודעים על התרומות של הטכנולוגיות החקלאיות הישראליות – השקיית הטפטפות ואנרגיית השמש – להתפתחותה של סין. הם רואים בתרומות אלו ביטוי של "תרבות יהודית" או "כושר המצאה תרבותי"⁽⁷²⁾. יש סינים המדגישים גם את העובדה שישראל סייעה לצבא הסיני.

3. כאמור לעיל, הסכסוך הישראלי-ערבי הופך להיות מקור לדאגה גוברת בשל תלותה הגדלה והולכת של סין בנפט המזרח תיכוני ובשל החשש מפני מיליטנטיות מוסלמית בסין עצמה. כשהנשיא חו ג'ינטאו אמר לאורחו, נשיא ישראל משה קצב, ב-18 בדצמבר 2003 כי "הסוגיה הישראלית-פלסטינית נותרה בלא פתרון במשך למעלה מחמישים שנה והביאה אסון לכל האומות והעמים"⁽⁷³⁾, הוא ביטא נימה של חוסר שביעות רצון המורגשת מאוד בסין. הסינים מקווים שהמדיניות הישראלית לא תשפיע בצורה שלילית על האינטרסים הרגישים של סין, ולפעמים הם מניחים שאורחים מישראל הם ערוץ נאות נוסף שדרכו אפשר להעביר את דאגותיהם ותקוותיהם לישראל.

4. הסטראוטיפ הסיני, שהיהודים הם העם המצליח כלכלית והעשיר מכל העמים, מעורר באופן טבעי אצל אנשים מסוימים תקווה לתרומות יהודיות ישירות להתפתחות סין. אנשי עסקים יהודיים ויהודים בעמדות בכירות בחברות בינלאומיות משקיעים בסין. אבל למעט מקרים חריגים אחדים, השקעות כאלה אינן נראות "יהודיות" משום שהן מסווגות לפי מקורן הלאומי, לא הדתי-תרבותי. אין מחסור בכסף להשקעות בסין. מה שהסינים מחפשים אצל היהודים, מלבד טכנולוגיה ישראלית,

הוא אולי יותר מן הקשרים הבינלאומיים שלהם והבנה טובה יותר של הכלכלה העולמית. מלומד סיני החוקר את העוצמה הכלכלית של יהודי ארצות-הברית התאכזב כשלא הצליח למצוא ספרות מקצועית מקיפה על נושא זה⁽⁷⁴⁾.

7. אין די כספים בעבור כל הקורסים, המחקר והפעילות הפרסומית על יהדות שהיו עשויים להתקיים במוסדות האקדמיים של סין. על-פי הדעות הסיניות על הכוח הפיננסי של היהודים, הסינים מצפים מהעם היהודי לממן חלק גדול מפעילויות אלו. יש להוסיף כי מדינות זרות רבות מסייעות למימון מאמצים אינטלקטואליים ותרבותיים בסין. למשל, אין זה סוד שהעולם הערבי עוזר במימון לימוד השפה הערבית וסוגיות מזרח-תיכוניות במוסדות אקדמיים.

7. מפתיעות הבקשות לנדיבות יהודית שאינן קשורות למימון לימודי יהדות בסין או להשקעות כלכליות יהודיות. הבקשות האלה נובעות מהתחושה שהעם הסיני זכאי לצפות ליתר הכרה מהעם היהודי על שאיפשר לפליטים יהודיים למצוא בית חדש בשאנגחאי ובחארבין בעת שרק מעטים במערב נהגו כך. יועץ מדיניות סיני רגז על אחדים מסרטי התעודה על היהודים בשאנגחאי, משום שהם כלל לא הזכירו את העם הסיני. למעשה, על היהודים להבין כי המושג "הכרת טובה" תופס מקום מהותי במסורת ובאורח ההתנהגות הסיניים. מושג זה

עשוי לפעול בשני הכיוונים. פקיד רשמי הצביע על כך שסין אסירת תודה לישראל "עד עצם היום הזה" על שהכירה ברפובליקה העממית של סין בינואר 1950, זמן רב לפני שמדינות רבות אחרות עשו זאת. קרוב לוודאי שהציבור הסיני ואינטלקטואלים אינם מודעים לכך שיהודים אינדיבידואלים תרמו למטרות צדקה בסין.

7. ואחרון, אם כי לא בסדר החשיבות: ישנם סינים שהיו רוצים ללמוד מהיהודים יותר מאשר רק כיצד להתעשר. כאשר רשויות מסוימות או עמיתים למקצוע הציבו סימן-שאלה על עבודתם של חוקרי יהדות בטענה שהעניין שלהם מוגזם ואיננו מוצדק בשל בעיותיה הממשיות של סין, החוקרים השיבו כי לסין יש הרבה ללמוד מההיסטוריה של ההשרדות וההצלחה היהודית, וכי למידת ההיסטוריה היהודית היא לטובת האינטרס הלאומי של סין עצמה. אחד החוקרים ציטט מתוך הצהרת ישיבת המליאה של המפלגה הקומוניסטית הסינית ב-2003, אשר קראה למאמצים גדולים יותר ל"טיפוח הרוח והציביליזציה הסינית". הוא הוסיף כי הסינים חייבים ללמוד מן הניסיון היהודי לצורך בנייה מחדש של תרבותם, מאחר שהיהודים הראו את הדרך להטמעה מוצלחת של תרבויות זרות. סטודנטים סיניים שואלים תכופות מה יוכלו הסינים "ללמוד" מהיהודים, וברור שהם לא התכוונו לכסף (נספחים 1, 3).

אתגרים למדיניות יהודית

1. צרימות (דיסוננסים) מדיניות אפשריות עם סין

משותפים, אך לא בהכרח תסלק תחומים של דיסוננסים במדיניות בין יהודים לסינים, הן כרוניים הן עתידיים.

■ האמונה של הסינים בעוצמה היהודית בארצות-הברית עלולה להפוך לחרב פיפיות ולמקור לאכזבה קשה, אם אי-פעם תתרחש הידרדרות חמורה ביחסים בין סין לארצות-הברית. זה יהיה נכון בעיקר אם הידרדרות זו תגלה את הגבולות האמיתיים של העוצמה היהודית – או של הנכונות היהודית לעזור לסין. האפשרות שבטווח הארוך אכן יתרחש משבר אמיתי או סכסוך צבאי קשה נראית קלושה, אך היא נדונה בגלוי בסין – לרבות בדיונים טלוויזיוניים – וגם בארצות-הברית (פרק 3.3). מעניין – אם לא מדאיג – כי חוקרים המתמחים בלימודי יהדות רואים סכסוך עם ארצות-הברית כדבר בלתי נמנע. אחד מהם ציטט פתגם סיני עתיק: "על הר אחד יכול להיות רק נמר אחד".

■ גם אם לא יתרחש סכסוך צבאי בין ארצות-הברית לסין, בעיית טייוואן עלולה להפוך לתחום של דיסוננס במקרה של תנודות רציניות במדיניות של סין או של ארצות-הברית. איום על טייוואן, המיוחס לסין, היה הסיבה שבעטיה אילצה ארצות-הברית את ישראל להפר את החוזה לאספקת ה"פאלקון" עם סין (פרק 3.3). ליהודים אין עניין היסטורי או אינטרס כלשהו בטייוואן, למעט מה שכרוך בתלות בברית החיונית עם אמריקה. כאשר ממשלת ישראל הכירה ברפובליקה העממית של סין ב-1950, היא קיבלה החלטה בסיסית ביחס

הציפיות הסיניות שנמנו לעיל מהוות אתגרי מדיניות לעם היהודי. תגובות יהודיות חיוביות ישרתו יעדים יהודיים וסיניים כאחד. קיים בסיס משותף, וזו הסיבה לכך שרבות מהמלצות המדיניות שבתחילת דו"ח זה משמשות תשובות לציפיות של הסינים. בעיה כללית שבה ייתקלו הסינים והיהודים היא שלעתים קרובות הם נוטים לחשוב במסגרות זמן שונות. מסגרת הזמן של הסינים ארוכה ושל היהודים קצרה, והדבר עשוי להוביל לדיסוננסים בציפיות. בהיותם מודעים לדילמות המדיניות שלהם, קובעי המדיניות הסינית עלולים להגיב באטיות על יוזמות מדיניות של היהודים ולהיות מהוססים בעת קבלת החלטות רציניות. הם יהיו נאמנים למסורת הסינית העתיקה וינקטו את גישת ה"נחכה ונראה" בהימנעם משינויים פתאומיים. בניגוד לכך, הציבור היהודי וקובעי המדיניות שלו שואפים בדרך כלל לתוצאות ולהצלחות מיידיות. לשגרירה הראשון של סין בישראל, אשר למד להכיר היטב את היהודים ובעיותיהם, יש עצה טובה:

העתיד הוא ארוך. לשתי הציביליזציות שלנו היסטוריה בת אלפי שנים. לכו צעד-צעד, אל תיחפזו, ביטחו בעצמכם⁽⁷⁵⁾

מדיניות המצטמצמת לגישה פרגמטית של צעד-אחר-צעד תחזק כמה תחומים של הבנות ואינטרסים

האורתודוכסיים מקיימים בלא הפרעה את מצוות דתם, כולל שחיטה כשרה בהשגחת רבנים, ברית מילה, חינוך יהודי פרטי ועוד. ייתכן כי דיסוננסים של מדיניות בנוגע לנושא ההכרה קיימים בתוך הקהילה היהודית בסין פנימה, יותר משהם קיימים בין סין לבין הרוב המכריע של היהודים.

■ הצבעותיה של סין באו"ם ובגופים המסונפים לו תמכו בעקביות במדיניות מוסלמיות וערביות נגד מדינת ישראל, בכל הקשר אפשרי (פרקים 3.4, 9.1). אף-על-פי שבידודה של ישראל באו"ם מרגיז את היהודים, עמדתה של סין לא בלטה, בהיותה זהה לכה רבות אחרות. בייג'ינג השתמשה בהצבעותיה הפרו-ערביות כמשקל-נגד, אולי אף ככיסוי, ליחסיה הטובים עם ישראל. כל עוד אין טלטלה רדיקלית של המדיניות הסינית לטובת העולם הערבי או המוסלמי, לדוגמה העברת תוכניות או רכיבים של סוגי נשק בלתי-קונבנציונליים, קרוב לוודאי שהדיסוננס באו"ם יישאר נסבל.

2. ההזדמנויות והצרכים של סין

רצונם של סינים רבים ללמוד יותר על היהודים ומהיהודים הוא מרכיב בציפיות של הסינים הנזכרות לעיל (פרק 8). הידע שברשות היהודים (כגון טכנולוגיה ישראלית, כישורים כלכליים) והידיעה כיצד רכשו היהודים את הידע שלהם ואת הצלחתם (העוצמה היהודית בארצות-הברית, המודרניזציה של היהודים) הם הנראים כה מושכים מבחינת הסינים. ההתעניינות הסינית מהווה הזדמנות ליהודים, אך התגובות היהודיות היו לא מספקות. חוקר יהדות מן האקדמיה הסינית למדעי החברה (CASS) תיאר בשנים 1997-1998 את מצב המידע הקיים כרחוק מאוד ממספק:

קיים עדיין מחסור רב בספרים אקדמיים, תרגומים ומאמרים ברמה גבוהה על היסטוריה יהודית, תרבות, כתבי קודש, אתיקה, משפט, מיסטיקה, פילוסופיה, חשיבה יהודית בת זמננו. על-מנת שנושא לימודי היהדות יפתח יתר עומק והיקף יש

לאחדותה של סין, החלטה שמעולם לא ערערו עליה מנהיגים יהודיים. ואולם, הואיל וטייוואן עושה שתדלנות נמרצת למען השגת תמיכת יהודי אמריקה, אל למנהיגים היהודיים לשכוח כי תמיכתם בישראל ורצונם לחזק את הקשרים בין העם היהודי לבין סין, מצד אחד, ותמיכה מדינית – היפותטית – בטייוואן, מצד אחר, יהיו יעדים המתנגשים זה בזה.

■ סוגיות זכויות האדם מהוות אחד המכשולים לשיפור היחסים בין סין לבין ארצות-הברית, ובאופן בלתי-נמנע מעורבות בנושא זה עמדות המדיניות היהודית. מלחמתם של הארגונים היהודיים נגד אפליית יהודים בכל מקום בעולם זכתה מאז ומתמיד לתמיכת ארצות-הברית, והיא קשורה בדרך כלל למושגי זכויות האדם, שאותם אין היהודים יכולים או רוצים לזנוח. אולם היהודים יכולים לתרום מקורית לדיון עם סין בעניין זכויות האדם. שורשיהן של זכויות אדם מודרניות רבות טמונים במסורות התנ"כיות היהודיות, לדוגמה קדושת חיי האדם. המשפט התלמודי והרבני פיתח מושגים ויישומים של זכויות אדם ההכרחיים ליהדות נורמטיבית, אך אינם זהים למוסכמות הבינלאומיות המודרניות על זכויות האדם. הסינים מעלים טיעונים דומים לטובתם. ואכן, אפשר להבחין כי לסין יש שיח עשיר וייחודי בנושא הזכויות, שתחילתו עוד לפני מאות שנים רבות⁽⁷⁶⁾. בהתבסס על ההיסטוריה הרוחנית שלהם, יהודים יכולים להסכים לכך שיש יותר מפרשנות נכונה אחת ויחידה למושג זכויות האדם, ושתקשורת בין אלה המחזיקים במושגים שונים ומאמינים בערכם במובנו הרחב יותר אינה רק אפשרית, כי אם גם הכרחית.

■ מלבד נושא קאיפנג (פרק 8.2), יש יהודים שהיו רוצים כי סין תעניק הכרה לדת היהודית באופן רשמי כלשהו. יהודים אחרים מתנגדים להפוך נושא זה ליעד למדיניות יהודית. אומנם מצויים בסין יהודים אורתודוכסיים שומרי מצוות, אך הם זרים, והיחס אליהם זהה ליחס אל כל הזרים האחרים. היהודים

צורך ביותר השקעה במחקר, במספר רב יותר של ארגונים וכוח אדם מתמחים ועוד⁽⁷⁷⁾.

חרף התקדמות בכמה תחומים, המצב היום אינו שונה באופן משמעותי. רבים מהסטודנטים של BFSU שלקחו חלק בסקר (107 מתוך 214) מאשרים כי רב רצונם ללמוד עוד על יהודים ועל התרבות היהודית (נספח 3), אך כמה מהם מודעים לאילוץ העיקרי: "אין לי משאבים"⁽⁷⁸⁾.

הדיון במסמך זה הראה כי ארגוני מחקר, חוקרים וסטודנטים שואפים ליותר מידע על נושאים יהודיים. יותר ממוסד אקדמי אחד היה רוצה להקים מרכז לתרבות או להיסטוריה יהודיים או מרכז ללימודי המזרח התיכון, ואחרים היו רוצים להרחיב פעילויות שכבר קיימות בתחומים אלו. רובם מחפשים קשרים ותמיכה יהודיים או אחרים, אך רבים מהם מתקשים בזיהוי האנשים המתאימים בחו"ל וביצירת קשרים עימם. חוקרים מתכננים כתיבת ספרים חדשים על נושאים יהודיים. לאחרים יש תוכניות לתערוכות (על השואה, למשל), סמינרים, סדנאות, שבועות של תרבות יהודית, הקרנת סרטים והעלאת הצגות בנושאים יהודיים. מספר הסטודנטים שהיו רוצים ללמוד עברית עולה על מה שבר-ביצוע כרגע: ב-2003 ביקשו 100 סטודנטים להירשם ללימודים בכיתה ללשון העברית המודרנית באוניברסיטת BEIDA (אוניברסיטת בייג'ינג), אך רק 12 התקבלו. אוניברסיטאות נוספות, כגון שאנגחאי וג'ינאן, שואפות להקים או להרחיב את לימודי העברית, אך קיים מחסור הן במורים טובים לעברית הן במשאבים. סטודנטים וחוקרים רבים בנושאי יהדות היו רוצים לבקר בישראל או להכיר ישראלים. כמה מהם סיפרו כי נתקלו בקשיים.

מה יודעים מקבלי ההחלטות ומנהיגי דעת הקהל בסין על יהודים ועל מקורות הסכסוך במזרח התיכון, והאם הם מרגישים צורך ללמוד יותר? נעשה מאמץ להבהיר נושא זה באמצעים עקיפים, אך מן הראיונות שנערכו למטרת דו"ח זה לא עולה תמונה מקיפה, למעט העובדה שככל הנראה חשיבותם של חוקרים כיועצי מדיניות נמצאת בעלייה (פרק 5.2). האם

העניין בלימודים יהודיים מצביע על צרכים המורגשים בדרגי המדיניות הבכירים? כמה מהמומחים ומובילי דעת הקהל שרואיינו ושיש להם קשרים עם הדרגים הבכירים ידעו לא מעט על העם היהודי, אך לאחרים לא היה ידע כזה, והמידע של חלק מהם היה שגוי בצורה עגומה, לעתים אף בנוגע ליהודים בסין עצמה. חלק מן המומחים הסיניים זקוקים למידע מהימן יותר, אך השאלה האם הם מודעים לכך היא כבר עניין שונה לחלוטין. המלצה חשובה לקובעי מדיניות יהודיים תהיה לעודד ולממן עוד סיורים לימודיים של חוקרים, סטודנטים ופקידי ממשל סיניים לישראל, לארצות-הברית ולמדינות אחרות, במטרה להביא לכך שיכירו מקרוב נושאים יהודיים נוספים. באופן כללי, אין צורך לגרות עניין בנושאים יהודיים בסין. העניין קיים. השאלה היא איך להגיב כלפיו.

3. ליקויים במדיניות היהודית

המדיניות היהודית נענתה לכמה הזדמנויות וצרכים בסין, אך לא לאחרים. ליקוי זה נובע, בראש וראשונה, מן העובדה ש"העם היהודי" איננו מדינה או ישות קוהרנטית. אין לו ממשלה ולא פרלמנט. זוהי ישות מורכבת, רב-לאומית, בעלת ארגון עצמי, עם סניפים וגופים רבים, שרבים מהם אומנם משתפים פעולה ביניהם, אך גם מתחרים בינם לבין עצמם. האם לעם הפכפך שכזה יכולה להיות "מדיניות"? האם הוא יכול להגדיר ולבצע מדיניות קוהרנטית שיתמכו בה יהודים רבים? ואולי מדיניות אחת בהכרח תתנגש במדיניות אחרת? הניסיון שהצטבר במאה השנים האחרונות מוכיח כי שני סוגי המדיניות אפשריים – גם מדיניות קוהרנטית, יחידה, וגם מדיניות אחת המתנגשת וסותרת מדיניות אחרת. כיום למדינת ישראל יש מדיניות אחת ולגופי העם היהודי בדרך כלל יש מדיניות אחרת. קיימת התאמה במידת-מה, אך גם נבדלות. אין די מידע, תיאום ושיתוף-פעולה בין קבוצות יהודיות ברחבי העולם, בין ארצות-הברית לישראל ואפילו בין קבוצות בתוך ארצות-הברית. ריבוי היוזמות והאינטרסים היהודיים מעיד על החיוניות של החיים

היהודיים. ריבוי זה הוא בלתי נמנע, אך הוא עלול להיות בעוכרי היהודים כאשר יתמודדו מול מדינה מתואמת היטב והייררכית, בעלת יעדים פוליטיים ארוכי-טווח. באיזו תדירות בהיסטוריה שלו היה העם היהודי מוכן להביט לטווח הארוך, לצפות אירועים ולהתכונן לעתיד? חוקר התנ"ך צ'ו דזה-חואה (Qiu Zihua), משקיף נבון על ההיסטוריה היהודית, בחן ב-1990 את המאפיינים הכלליים של "הנשמה העברית הלאומית". אף-על-פי שלא השתמש במילה "מדיניות", מסקנתו הסתכמה בכך שיהודים מעולם לא הצטיינו בהתוויית מדיניות:

האומה העברית הפגינה סבלנות. היא הייתה בעלת אופי קשוח ויציב, אך תכופות פסיבית בתשומת לב למה שקורה, ולא נקטה יוזמה בהתמודדות מול אתגרים בסביבתה⁽⁷⁹⁾.

אשר לסין, ישראל חזתה את העתיד בהכרתה ברפובליקה העממית ב-1950 ובמאמציו של בן גוריון להקים קשרים עם הציביליזציות הגדולות של אסיה. אך למעט רגעי חזון מוקדמים אלו, המדיניות של רוב הגופים היהודיים הייתה בדרך כלל קצרת-טווח ופרגמטית, דבר כמעט בלתי-נמנע בהקשר מתמיד של מצבי חירום ואיומים. המדיניות דאגה ליהודים במקומות שבהם חיו, לבעיות ולסכנות שבפניהם ניצבו, ולא עסקה בחשיבות האסטרטגית ארוכת הטווח של מעצמות רחוקות. דומה כי מצב זה משתנה עתה, אם כי באטיות. טרם פותחה באופן מספק מדיניות קוהרנטית ארוכת-טווח שתוכל לתת מענה לאיומים ולהזדמנויות גם יחד. עוד יש לציין כי מנהיגים יהודיים רבים ורוב היהודים בכלל עדיין אינם מודעים כלל לעניין הסיני הניכר בנושאים יהודיים.

חוסר מידע הוא גם חלק וגם תוצאה מפגמים במדיניות, וכמוהו מחסור במשאבים. מפתה להתחיל עם הצרכים המעשיים, לנסות ולהפיץ יותר מידע על מחקר והוראה של יהדות בסין ולגייס עוד כסף. בטווח הארוך, זו לא הגישה הנכונה. מאמץ מקיף חדש חייב להתחיל במדיניות, לא במידע או בכסף, כיוון שאסטרטגיה קוהרנטית כשלעצמה תגביר את

זרם המידע ותקל על גיוס כספים חדשים. אקדמאים יהודיים שכבר גייסו ותרמו כסף למען קשרים סיניים-יהודיים דיברו בצורה ברורה ביותר בנושא זה: ימצא עוד כסף אם גוף כשיר יפיק דו"ח מדיניות רלוונטי ומשכנע בנושא זה⁽⁸⁰⁾. ובכל זאת, ברור שהכסף הוא בעיה קריטית. עם יותר כסף יהיה אפשר למלא ציפיות רבות ולבצע פרויקטים טובים. המגזר האקדמי הסיני סיפק את התשתית, בעוד שמקורות המימון למחקר ולמידע בנושאי יהדות היו בעיקרם יהודיים. המימון הגיע מישראל (הממשלה, התעשייה וארגון פרטי בשם "איגוד יוצאי סין" – יהודים שהתגוררו בעבר בסין), מקרנות אמריקניות וממוסדות פרטיים. מקור לא יהודי חשוב נוסף היה גרמניה, שמימנה כמה סימפוזיונים בינלאומיים בנושא יהודים וסין. אחת מהמשימות ארוכות הטווח של מדיניות יהודית תהיה להגדיל את מספר מקורות המימון. אלה צריכים לכלול במרוצת הזמן יותר גופים מממנים בינלאומיים לא-יהודיים ואת התעשייה הסינית.

חלק מהבעיה הנוכחית הוא קיצוץ במדיניות התרבות של ישראל בסין משנת 2001. בעיקרון, דו"ח זה אינו מתכוון להעביר ביקורת על המדיניות הישראלית, ואולם הפעילויות התרבותיות של ישראל היו בעבר הקול החזק והמוכר ביותר של העם היהודי בסין, ולכן אין להשמיטן ממסגרת המדיניות של עם יהודי. ישראל השתמשה בתרבות כאמצעי ליצור זיקות חזקות יותר בין סין לבין העם היהודי, אך המדיניות התרבותית הושפעה לרעה משינויים בסדר העדיפויות ומקיצוץ תקציב כתוצאה מהמצב הביטחוני והכלכלי הקשה. הכסף אינו הבעיה היחידה. ממשיכה להתקיים בסין הערכה גדולה לתמיכה של ישראל בתרגומי ספרים, במלגות שנתיות ובמאמצים אחרים, אך מרכזי יהדות במחוזות מרוחקים מצפים לייעוץ, לקשרים ולביקורים של יהודים, ואלה לא באו בנדיבות ב-2003. האם כיום יש לישראל מדיניות תרבות קוהרנטית וארוכת-טווח ביחס לסין, והאם יש למדיניות זו תוכן ומטרה יהודיים? או שהמדיניות וסדר העדיפויות מושארים ליוזמתם של דיפלומטים אינדיבידואליים, מתחלפים בהתחשב בהשקפה הסינית על התרבות וההיסטוריה

כמומלץ בדו"ח זה. השאלות הללו אמורות להביא להמלצות מדיניות שיהיו פרגמטיות ובנות ביצוע, גם אם כמה מהן, כפי שצוין בתחילת הדו"ח, עלולות להתגלות כתובעניות עד מאוד.

היהודית, האם הצגת אמנות ישראלית בת זמננו בסין היא עדיפות "יהודית"?
שאלות אלה ואחרות עשויות להיות חלק מהערכת מדיניות ביקורתית ומאסטרטגיה מדינית ארוכת-טווח,

נספח 1. שאלות ששאלו סטודנטים בכנסים שערך ד"ר ואלד באוניברסיטאות בסין באוקטובר ובנובמבר 2003

יהודיים, 31 באוקטובר 2003. מורה: פרופ' ג'אנג צ'יאנחונג ואחרים, 30 סטודנטים ומורים.
נושא הכנס: "תוכנית ומטרות של המכון לתכנון מדיניות עם יהודי"

1. מה המצב בקיבוץ היום? מה ההשוואה בין הקיבוץ לבין ניסיונות דומים בסין?
 2. חוקר תנ"ך: אנחנו עובדים על יהדות ועל ספרות תנ"כית זמן רב כל כך, ועדיין אנו מבודדים. מה נוכל לעשות כדי שיכירו אותנו יותר?
 3. מה הם הדברים הדומים בין התרבות הסינית לבין התרבות היהודית?
 4. מדוע שרדו הציביליזציות היהודית והסינית, ולא אלה של הודו ומצרים העתיקות?
 5. מה הם ההבדלים העיקריים בין יהדות לבין קונפוציאניות?
 6. מה בעניין פלסטיין? האם תהיה מדינה פלסטינית בעתיד?
 7. היהודים עשירים וחכמים יותר מאחרים. מה הסיבה להצלחתם זו? האם אוכל לקבל ממך עצה מעשית כיצד אלמד יותר על היהודים?
- ג. אוניברסיטת יונ'נאן, קונמינג, בית הספר ליחסים בינלאומיים, 4 בנובמבר 2003. מורה: פרופ' סיאאו סיאן ואחרים, 30 סטודנטים ומורים.
נושא הכנס: "ישראל ויהדות התפוצות: היסטוריה ומגמות נוכחיות"

השאלות המצוטטות להלן נשאלו על-ידי סטודנטים סיניים במסגרת מפגשי שאלות-תשובות, בעקבות כנסים על תרבות יהודית שערך מחבר דו"ח זה בשש אוניברסיטאות. העניין שהביעו הסטודנטים בנושא היה מדהים. הם רצו להעלות שאלות רבות נוספות, הרבה מעבר לזמן שהוקצה. מעטים מאוד מקרב סטודנטים אלו נפגשו אי פעם עם יהודי, ולאיש מהם לא הייתה גישה קלה למידע ולספרות כפי שיש לסטודנטים מערביים. למרות זאת, חלק משאלותיהם היו יסודיות ומתוחכמות. רבים מהם היו אוהדים בנוגע לסכסוך במזרח התיכון בעוד אחרים היו ביקורתיים, ומעטים מהם אף עוינים בצורה גלויה. רבים מהסטודנטים הנוכחים למדו נושאים יהודיים, אך רבים אחרים באו מתחומים שונים. יחד, שאלותיהם נותנות תמונה קטנה ומרתקת על המחשבות של צעירים סיניים שיהיו חלק מעילית העתיד של סין.

א. אוניברסיטת בייג'ינג (BEIDA), בית הספר לשפות זרות, כיתה ללימוד עברית, 24 באוקטובר 2003. מורה: ד"ר ואנג יו ואחרים, 15 סטודנטים ומורים.
נושא הכנס: "תוכנית ומטרות של המכון לתכנון מדיניות עם יהודי"

1. איך נוכל למצוא דרך ללמוד בישראל?
 2. מדוע אין אנו יכולים להתיידד עם ישראלים?
 3. איך נוכל למצוא רעים-לעט יהודיים?
- ב. אוניברסיטת חנאן, קאיפנג, המכון ללימודים

- טוב יותר מזה של האירופים, והם הרשו להם לפתח קריירות רשמיות בסין?
6. מהו הדימוי של היהודים באירופה של היום? איך יהודים מזהים עצמם וחושבים על עצמם באירופה של היום?
7. אם אינך מאמין באלוהים אך עושה מעשים טובים, האם עדיין תיחשב ליהודי?
8. האם קיימים קשרים רוחניים בין הקראים לבין הצדוקים כיוון ששניהם דחו את התורה שבעל-פה?

ה. האקדמיה למדעי החברה של שאנגחאי, המרכז ללימודים יהודיים, 11 בנובמבר 2003. מורה: פרופ' פאן גואנג ואחרים, 34 סטודנטים ומורים. נושא הכנס: "היסטוריה ועצמה פוליטית של יהדות ארצות-הברית"

1. מה אפשר לעשות נגד עליית האנטישמיות באירופה ובאמריקה מאז 11 בספטמבר 2001?
2. מאהאטיר מוחמד, ראש ממשלת מאלזיה, טוען כי היהודים שולטים בעולם. כאשר יהודי שואף לכוח, האם הוא עושה זאת כי הוא יהודי או פשוט כי הוא אוהב כוח?
3. מהי השפעת יהודי ארצות-הברית על מדיניות ארצות-הברית במזרח התיכון, ובפרט על "מפת הדרכים"?
4. ההשפעה של קבוצות הלובי היהודי בארצות-הברית ידועה היטב. יחסי המסחר בין סין לארצות-הברית מלווים בלחצים אמריקניים גוברים והולכים על סין. איזה תפקיד – בעד או נגד סין – ממלא הלובי היהודי בסכסוכים המסחריים בין סין לארצות-הברית?
5. היהודים ידועים בתרומותיהם הנדיבות למטרות יהודיות. שאנגחאי עשתה רבות למען היהודים כאשר העניקה להם מקלט מבטחים בעת מלחמת העולם השנייה, אך יהודים מעולם לא נתנו תרומה לשאנגחאי. מדוע?

1. מה יחסם של יהודי צרפת למדיניות ישראל תחת שלטון שרון?
 2. מהי עמדתך האישית ביחס לפעילויות ההתנחלות הבלתי חוקיות של ישראל?
 3. היכן אתה מרגיש זר יותר, בישראל או באירופה?
 4. בנאום שנשא בפני אורחים מאירופה אמר שרון כי ברצונו להביא לישראל עוד מיליון יהודים. האם פירושו של דבר עוד התנחלויות בשטחים?
 5. מדוע ישראל עוזרת להודו בציד צבאי? לשם מה הברית הזאת שבין ישראל להודו?
 6. האם יש לך נאמנות כפולה? האם אתה מרגיש יותר צרפתי ואירופי, או יותר ישראלי?
 7. מה הם כיום היחסים בין צרפת לישראל?
 8. בעבר היו לישראל יחסים טובים עם אפריקה. האם ישראל עדיין ממלאת תפקיד חיובי בפיתוח אפריקה?
 9. בנאום אמרת כי היהודים היום חזקים פוטנציאלית יותר מבעבר. באיזה מובן הם חזקים יותר?
7. אוניברסיטת שאנדונג, ג'ינאן, המכון ללימודים יהודיים, 7 בנובמבר 2003. מורה: פרופ' פו יואו-דה ואחרים, 15 סטודנטים ומורים. נושא הכנס: "תוכנית ומטרות של המכון לתכנון מדיניות העם היהודי"
1. מה הייתה השפעת השואה על האמונה היהודית כיום?
 2. האם אתה יכול להגדיר את מהות האתיקה היהודית?
 3. מהי מהות הפולחן היהודי? פולחן כשלעצמו בוודאי אינו כה חשוב – מה עומד מאחורי פולחן זה?
 4. מה הקשר בין אמונות הליבה של היהדות לבין הפולחן החיצוני?
 5. מדוע יחסם של הסינים ליהודים בעבר היה

1. אוניברסיטת נאנג'ינג, כל הפקולטות, 13 בנובמבר 2003. מורה: פרופ' סו סין ואחרים, למעלה מ-400 סטודנטים ומורים.

נושא הכנס: "השוואות בין-תרבותיות בין הציביליזציה הסינית ליהודית"

1. הזכרת את ההיסטוריה של סבל יהודי. מה למדו היהודים מסבלם? האם יש בהם הבנה לסבל הפלסטיני? [קריאות בוז וזעם מהקהל].
2. ישו אמר לכם: אם תאמינו בי כמשיח, לא תצטרכו עוד מדינה – אתם נושאים את ארצכם בלבבכם. מדוע אם כן ממשיכים היהודים להילחם בערבים על האדמות שם? [שוב קריאות בוז רבות מהקהל].
3. מה יכולים הסינים ללמוד מההיסטוריה היהודית, ולהפך?
4. מה תהיה ההשפעה של ההשכלה היהודית על ההיסטוריה היהודית במאה השנים הקרובות?
5. הזכרת את "הסבל הסיני" בידי המונגולים והמאנצ'ו כאשר הודחו שושלות סונג ו-מינג. אבל מי הוא "סיני" בעיניך? רק החאנים? האם האחרים אינם "סינים"? [עובדתית, בסין של היום המונגולים והמאנצ'ו הם לאומים סיניים שווי ערך לחאנים שהם הרוב].
6. מה בשבילך הדבר החשוב ביותר בחיים – כלכלה או דת? [סטודנטית זו מהקהל קראה את תולדות החיים של המרצה והבחינה כי יש לו תארים בכלכלה ובהיסטוריה של הדת].
7. האם תוכל להסביר את המספר הרב של יהודים מבריקים בכל ענפי הידע?
8. מדוע דיברת כל הזמן על "ציביליזציה יהודית" ולא הזכרת דת? המאפיין העיקרי של היהדות הוא בהיותה דת המאמינה באל אחד. לסינים יש דתות שונות עם אלים שונים. מה ההשפעה של הבדל זה על סינים ועל יהודים?
9. היהודים, ככלל, שרדו במשך תקופה כה ארוכה. מדוע נעלמו יהודי קאיפנג?

2. אוניברסיטת נאנג'ינג, סטודנטים לתארים מתקדמים (היסטוריה, ספרות, דת), 14 בנובמבר 2003. מורה: פרופ' סו סין ואחרים, כ-60 סטודנטים ומורים.

נושא הכנס: "יהדות: תרבות או דת?"

1. אישים גדולים רבים היו יהודים – אנו מכבדים יהודים עד מאוד. אך הסינים אוהבים שלום. מה הסיכוי שהמלחמה בישראל תסתיים בקרוב? התפיסה של הסינים בנוגע ליהודים תשתפר.
2. האם החכמה או האינטליגנציה של היהודים קשורות בצורה כלשהי ליהדותם?
3. אתה היהודי הראשון שאני רואה. היהודים הם אנשים מדהימים [נאמר באנגלית: awesome]: מסורים, גאים, מתמידים. אך הקיום שלכם הוא פרדוקס. בזכות חכמתכם והתמדתכם, ארצכם הייתה צריכה להיות המכשיר העיקרי להבטחת הציביליזציה שלכם – אך ישראל עדיין בסכנה. כיוון שאני האישה הראשונה המדברת כאן שאלתי היא מה תרמו הנשים לציביליזציה היהודית, ובפרט למודרניזציה שלה?
4. אין אנו מכירים את ההשקפה היהודית על סין. כאשר אנו חושבים על יהודים, אנו חושבים בעיקר על יהודים-אמריקניים. אם יפרוץ סכסוך בין סין לארצות-הברית, היכן יעמדו היהודים?
5. היהודי המרשים ביותר בהיסטוריה היה ישו. כאשר בודהה הופיע בהודו, הברהמינים דחו אותו, כפי שהיהודים דחו את ישו, אולם מאוחר יותר ההינדואיזם קיבל את בודהה כהתגלמות האל ברהמה. מדוע אין היהודים יכולים לקבל את ישו, למשל כהתגלמותו של אברהם?
6. מה פירושו של המושג "העם הנבחר"? האם הייתה איזושהי מודרניזציה במושג?
7. האם ישנה השפעה סינית כלשהי על יהודי

11. מהי השפעת הדת והתרבות על הסכסוך במזרח התיכון?
12. מדוע התרחש קידוש (קנוניזציה) של התורה בתקופה שהפרסים שלטו במזרח התיכון? האם יש קשר בין הדברים?
13. האם האנטישמיות היא קונפליקט תרבותי?
14. מה היה תפקידן של המעצמות הגדולות בהקמתה של מדינת ישראל?
15. מה נחשב לערך החשוב ביותר ביהדות?
- ארצות-הברית או על ישראל, ומה עשויה השפעה כזו להשיג?
8. האם יכולה סין ללמוד משהו מההיסטוריה הארוכה של הקונפליקט בין המודרניות למסורת ביהדות?
9. מה השפעת היהדות על הפעילות הכלכלית וההצלחה של היהודים?
10. איך אתה רואה את ההיסטוריה של הנאציזם?

נספח 2. כותרות חיבורים על היסטוריה ותרבות יהודית שהגישו סטודנטים של אוניברסיטת חנאן (Henan) בקאיפנג (Kaifeng) בקיץ 2003

בעבר של הקהילה היהודית ההיסטורית בקאיפנג לא היה כל השפעה על תחומי העניין של סטודנטים אלו, למעט במקרה אחד. איש מצאצאי קהילה זו אינו נמנה עם הסטודנטים של המכון.

פרס ראשון:

לא הוענק

פרס שני:

1. ג'או גואנג-גואי, "על מצביעים ואנטישמיות"
2. יאן מנג, "ברכה או טרגדיה? על היסטוריה יהודית"
3. רן יאנרונג, "השפעת הציביליזציה היוונית על הציביליזציה היהודית"
4. לי יונג ו-וואנג דה-קאי, "מעמד יהדות ברית-המועצות לאחר המלחמה בתנועה הצינונית"

פרס שלישי:

1. סו ג'נג-ג'יאנג, "ציביליזציה מתפתחת בגולה"
2. חואו סיאאולינג, "מקור בלתי נדלה: מה נוכל אנו ללמוד ממנו?"
3. פנג סיאאומינג, "תרבות יהודית: זוהרים בפסגת עולם הספרות"
4. חואה מאן, "מעריסת תרבות למדבר תרבותי"

עבודות אלו הן תוצאה של תחרות חיבורים שארגן פרופ' ג'אנג צ'יאנחונג (Zhang Qianhong), מנהל המכון ללימודי יהדות באוניברסיטת חנאן בקאיפנג, שנוסד ב-2002. המנהל לשם כבוד של המכון, מר לן היו (Len Hew), סיני קנדי, תרם את המימון. כל הסטודנטים, לא רק אלה של המכון ללימודי יהדות, הוזמנו להשתתף על-ידי הגשת חיבור, בן לפחות שלושת אלפים סימנים סיניים, על נושא של תרבות או היסטוריה יהודית, שייבחר באופן חופשי. הסטודנטים הוזמנו להיעזר בספריית היודאיקה של המכון (הכוללת קרוב לאלף כותרים). הובטחו פרסים לחיבורים באיכות גבוהה. 40 חיבורים הוגשו בהתרעה קצרה. שום חיבור לא היה עוין. עשרה נפסלו ויתר ה-30 קיבלו פרסים. הפרס הראשון, השני והשלישי היו בכסף; פרס הכבוד היה ספר על יהדות. התוכן של עשרה חיבורים נבחרים ושמות כל 30 הזוכים וכותרות חיבוריהם פורסמו בביטאון האוניברסיטה. בעקבות הצלחת היוזמה פרסם המכון ללימודים יהודיים בינואר 2004 הודעה על תחרות שנייה, במגמה לעודד עוד צעירים סיניים להירשם ללימודי יהדות. תחרות זו נערכה באפריל 2004, ומספר המשתתפים כמעט שולש; הוגשו 98 חיבורים.

סקירה של כותרות החיבורים מהתחרות של שנת 2003 מגלה רמה מרשימה של מקוריות, אהדה ותחכום, יחד עם מגוון רחב של תחומי התעניינות של צעירים סיניים אלו. זה יותר ממה שהיה אפשר לצפות מאחד המחוזות המפותחים פחות בפנים סין, שנה אחת בלבד לאחר הקמת המכון ללימודי יהדות. יש לציין כי לקיומה

5. צ'ו סיוחונג, "מבט על היהודים מזווית גורלו של שיילוק"
6. לי דזה-צ'ינג, "ההיפרדות הסופית של הנצרות מהיהדות"
7. ליו טונגלי, "על הקיבוץ הישראלי – אוטופיה מודרנית"
7. חה שוג'יה, "חינוך משפחתי יהודי"
8. פנג ליסיה, "על חינוך ישראלי"
9. ליו ג'ונסיה, "שינדלר של שאנגחאי במלחמת העולם השנייה"
10. לי גאנג, "מקורות האנטישמיות"
11. ואנג שונסיאאו, "מחשבות על העליות והירידות בתנועה הלאומית היהודית"
12. פאן סי'יאן, "על נישואי תערובת בקרב היהודים"
13. חואו ליאנגליאנג, "גישות אמריקניות בנוגע לקשרים דיפלומטיים סיניים-ישראליים בתקופה שמייך לאחר ייסוד סין"
14. ג'אנג צ'ונ'יאן, "על מוצאם של יהודים שחורים"
15. ג'אנג פו, "כיצד נוצרה התרבות היהודית"
16. יאנג פאן, "הקיבוץ – דגם של קומוניזם יהודי"
17. צ'ן ג'ה-צ'ואן, "מפוזרים אך שורדים: היהודים"
18. מה יואן, "יהודים אמיצים ונועזים"
19. סיה צ'ונשנג, "הגדרה של יהודי"
1. צ'ין רונגצ'ינג, "על מדע הרפואה היהודי"
2. גואו יינג-ג'ינג, "השוואות בין חינוך מסורתי סיני ליהודי"
3. ואנג דונגמי, "כמה סיבות לתמיכתה של אמריקה בישראל"
4. ג'אנג נה-נה, "היהודים והכסף – מעגל מוזר"
5. מנג ג'יה, "הַבְנָתִי את התבוללותם של יהודי קאיפנג"
6. ואנג חואנסין, "נאצים ברוטלים – יהודים מושמדים. מדוע?"

פרסי כבוד

נספח 3. כיצד סטודנטים בבייג'ינג מבינים את היהדות

דת: אין תשובה: 63⁽⁸¹⁾, שום דת: 128, מרקסיזם: 2, קונפוציאניזם: 2, בודהיזם: 5, אסלאם: 2, נצרות: 3, דואליזם: 1, ג'ה-ג'יאנג: 1, חאן: 1⁽⁸²⁾.

1. שיטת המחקר

הסקר נערך במגמה לגלות כיצד סטודנטים סיניים רואים את העם היהודי ומה הם יודעים על היהדות. השאלונים חולקו במפגשים לא פורמליים, כמו בפינה האנגלית של BFSU⁽⁸³⁾, ובאופן אקראי לסטודנטים בקמפוס. כיוון שהשאלון נכתב באנגלית נדרשה מהמשתתפים שליטת-מה באנגלית כדי לקחת בו חלק. 13 מתוך 214 תשובות נכתבו בסינית, והיה צורך לתרגמן לאנגלית. תוצאות הסקר עלולות לסבול מהקטנה "ליברלית" מסוימת, כיוון ש-BFSU היא אוניברסיטה לשפות זרות עם אוכלוסייה של סטודנטים אזרחי חוץ הגדולה מזו שברוב האוניברסיטאות בסין – דבר העשוי לעודד סטודנטים סיניים לגלות פתיחות רבה יותר. משמעות נוספת לעובדה זו היא שסביר להניח כי סטודנטים אלו יהיו בעלי תפקידים בסין בדור הבא. מחקר מורחב נוסף כלל בדיקה של ספרי ההדרכה והעיון של הסטודנטים ב-BFSU, במגמה להבין טוב יותר את נגישותם של הסטודנטים למידע.

את הסיכום דלקמן כתבה לורן כץ, אמריקנית שלמדה בבייג'ינג בשנת 2003. הוא מבוסס על סקר בקרב סטודנטים סיניים, שאותו ערכה באוקטובר-דצמבר 2003. רוב הסטודנטים המרואיינים למדו באוניברסיטת בייג'ינג ללימודים זרים, BFSU. אוניברסיטה זו נחשבת לטובה ביותר בסין ללימודי שפות זרות ולומדים בה סטודנטים מכל רחבי הארץ. היא, יחד עם כמה אוניברסיטות מן הדרג העליון, מכשירה את האליטות המקצועיות והפוליטיות של העתיד בסין. איש ממשותפי הסקר לא למד יהדות, דת או היסטוריה, וסביר להניח שאיש מהם לא פגש יהודי מימיו. זהו הסקר הידוע הראשון על תפיסות סיניות בנוגע ליהודים. זה איננו "מדגם" במובן הכמותי-סטטיסטי של המונח, כי אם סקר איכותני (qualitative) המספק ראיות תומכות למידע שנתקבל ממקורות אחרים. הוא נותן תובנה מרתקת למה שסטודנטים בבייג'ינג חושבים ואומרים על היהודים, אך אין להשתמש בו כהוכחה לתזה מסוימת כלשהי.

נשאלו שמונה שאלות. הציטוטים שלהלן מובאים כפי שנכתבו על-ידי הסטודנטים, בלא תיקון שגיאות הכתיב באנגלית.

מספר הסטודנטים המשתתפים: 214.

מין: 60 גברים, 147 נשים, 7 לא השיבו.

גיל: 17 (4), 18 (29), 19 (23), 20 (35), 21 (6), 22 (27), 23 (5), 24 (3), 25 (1), 26 (1), 27 (1), 34 (1), 35 (1) (בני-ה-34 ו-35 הם פרופסורים).

2. תזיז עיקרית

לסטודנטים סיניים הבנה משמעותית של יהדות ושל העם היהודי, בהתחשב בכך שלעתים קרובות נובעת הבנה זו מסטראוטיפים וממקורות כתובים ואודיו-ויזואליים מוגבלים, הנשלטים בדרך כלל על-ידי השלטונות הסיניים.

3. ניתוח תוצאות הסקר

שאלה 1: מה הידע שלך על התרבות והדת היהודית?

תשובה טיפוסית:

"אני מצטער, אני יודע רק מעט על היהודים. לא מכבר שמעתי כי היהודים הם חכמים וטובים בעסקים. הם נאלצו לעזוב את בתיהם ולנסוע כדי לנהל את חייהם. הגרמנים שנאו יהודים (אני משער) והרגו המונים מהם".

דוגמה לתשובה מתוחכמת, המגלה הבנה מסוימת של התרבות והדת היהודית:

"ליהודים היסטוריה ארוכה של רדיפות. יש להם תחושה חזקה כלפי משפחה וידידים. הם מאמינים שהם נבחרו על-ידי אלוהים, ולכן הם לא מגיירים אחרים".

תשובות המצביעות על ידע היסטורי מדויק:

- "מקורה של הברית הישנה התנ"כית הוא בהיסטוריה היהודית".
- "ההיסטוריה היהודית עתיקה עד כדי כך שהיא מתחילה עוד לפני ישו הנוצרי".
- "יש ליהודים חג הנקרא 'חנוכה', וירושלים היא העיר הקדושה להם".
- "במקור – העם העברי. דוד בנה ממלכה גדולה, שלט עליה והגן עליה מפני פולשים זרים. הנביאים חשובים למדינת היהודים".

- "הפולחן לאל היהודי רציני מאוד".
- "רכשתי ידע היסטורי מסוים מהתנ"ך. אני יודע שבתקופה העתיקה הם קיבלו את ארץ פלסטינה וגורשו ממנה, ולאחר מלחמת העולם השנייה הם שאפו להקים מחדש את מדינתם. אולם אני יודע רק מעט על תרבותם ועל ההיסטוריה שלהם".
- "למדתי על ההיסטוריה היהודית מהתנ"ך. גם קראתי ספר בשם 'העם היהודי הגדול', שממנו למדתי על תשומת-הלב המיוחדת שהם מייחסים לחינוך ושיש הרבה הוגי דעות, מדענים ופילוסופים בהיסטוריה שלהם".
- "אומרים שהיהודים מקדישים תשומת-לב רבה לחינוך ילדיהם. אם יש לך ידע, אתה יכול להשיג הכול בעולם".
- "היהודים חיו בירושלים לפני אלפי שנים, אך הם גורשו מהארץ. לכן כיום הם מפוזרים בכל העולם. אולם הם נאספו שוב בירושלים ובנו מחדש את ישראל. זהו נס. אני חושב שדתם היא יהדות".
- "מקורו של העם היהודי במזרח התיכון. הם דוכאו פעמים רבות בהיסטוריה על-ידי ארצות וביניהן מצרים, האימפריה הרומית, גרמניה (הנאצים)".
- "אבות-אבותיהם של היהודים הם העברים, שחיו במה שהיום מכונה המזרח התיכון לפני המאה השנייה לפני הספירה, ואז הם עזבו. ישראל נוסדה ב-1948. הם מייחסים חשיבות רבה לידע, ולכן הם נראים כה פקחים".
- "היסטוריה: ארוכה מאוד, מתחילה משנת 2000 לפני הספירה. תרבות: התרבות היהודית משפיעה רבות על התרבות המערבית. התנ"ך היהודי הפך לחלק חשוב מן התנ"ך הנוצרי. גם האסלאם וגם הנצרות צמחו מן הדת היהודית. דת: יהדות".
- "ליהודים יש היסטוריה של סבל וצער. הם היו עם שתמיד גורש והואשם, כפי שקרה בהיסטוריה הידועה של הגולה".
- "כותל הדמעות".
- "הדת היהודית מבקשת ממאמיניה להאמין באל היחיד שלה".

אם הוא יהודי. משמעותית העובדה שכמה סטודנטים מבינים כי כור מחצבתו של העם היהודי הוא במזרח התיכון, בישראל של היום, כיוון שעל בסיס היסטורי זה נשענת תביעתו של העם היהודי למדינת ישראל. רוב מכריע של הסטודנטים שניסו לענות על השאלה השיבו בסטראוטיפים הסיניים שהיהודים "חכמים" ו"טובים בעסקים". משתתף אחד אפילו כתב כי יש מחקר המוכיח שהיהודים הם "הגזע החכם ביותר בעולם". כמה משתתפים גם הישוו, בגאווה ברורה, בין מאפייני העם היהודי לעם הסיני. אף-על-פי שהתשובות מראות רק מעט מידע מפורט, הן מבטאות כבוד עמוק ליהודים כעם ואהדה להיסטוריה ה"עגומה" שלו. כמה סטודנטים שמעו כי היהודים מייחסים ערך גבוה לחינוך. התשובות העדיפו בברור להגדיר את מאפייני העם היהודי ואת מורשתו ההיסטורית מלתת ניתוח של היהדות. חוסר הידע או העניין בדת מובן, בהתחשב בכך שרוב הסטודנטים חסרי דת; סין היא מדינה אתאיסטית. ואולם מקורות על יהדות נעשים זמינים, והעניין בקרב החברה הסינית גובר והולך.

שאלה 2: מה / מי הם מקורות המידע שלך על העם היהודי?

רוב הסטודנטים ציינו יותר ממקור אחד. חפיפה או צירופים של מקורות אינם מצוינים כאן.

1. טלוויזיה: 46
2. סרטים: 49
3. ספרים: 125⁽⁸⁴⁾
4. מורים: 30⁽⁸⁵⁾
5. אנשים אחרים: 21⁽⁸⁶⁾
6. התנ"ך: 20
7. אינטרנט: 18
8. עיתונים: 18
9. רדיו: 7
10. כתבי-עת: 15

- "היהודים היו הראשונים שחשבו שיש רק אל אחד בעולם".
- "בגלל כמה מהאמונות הדתיות שלהם ובגלל מות ישו, בכמה דתות ראו בהם את האויב".
- "העם היהודי התחיל את הדת הנוצרית".
- "הם מאמינים ב-Jehova".
- "היהודים ונוצרים עובדים אותו אל".
- "אני חושב שיש להם קשר הדוק ביותר עם אלוהים, כיוון שאלוהים הומצא על-ידם. זו אינה בדיחה".
- תשעה סטודנטים הזכירו את איינשטיין, שניים את קרל מרקס, אחד את קסינג'ר, אחד את משה ואחד – את בטהובן (שאיננו יהודי)!

תשובות המכילות שגיאות רציניות:

- "הם מאמינים בישו".
- "יש להם דת משלהם, אולי זו הנצרות".
- "דת: Christ".
- "מקורם של היהודים הוא באירופה".
- "רובם מאמינים באסלאם".
- "ההיסטוריה היהודית עגומה מאוד. התרבות היהודית הייתה בעבר dependent [in?], אך למיטב ידיעתי, היום אין הבדלים בינם לבין שותפיו [כך!] מן העולם המערבי, וזאת עקב הגלובליזציה הכלכלית".
- "התרבות היהודית החלה בתנ"ך. בן האלוהים, ישו, הבטיח ליהודים ארץ עשירה, שנקראה 'ההתנחלות הנחשקת' (desirous settlement)".
- "אני יודע שבעבר הם הושמדו בצורה רצינית על-ידי הלבנים האמריקניים. בעניין התרבות, אני יודע שישנה גרסה יהודית של התנ"ך. הם עבדו אלים רבים ושונים".

מסקנה:

ברור שהסטודנטים יודעים רק מעט פרטים על הדת היהודית. יצוין כי 57 סטודנטים ענו "אינני יודע" או נתנו תשובות דומות. למרות זאת, אם נביא בחשבון את מיעוט מקורותיהם וקשריהם המוגבלים עם העם היהודי, מדהים מה שהסטודנטים כן יודעים, גם אם אלה דברים ברורים מאליהם לאדם המערבי, בפרט

מסקנה:

רוב הסטודנטים רכשו את הידע שלהם מספרים, כולל ספרי עיון בהיסטוריה, קטעים מספרים באנגלית, ספרי לימוד בנושאי תרבות ודת וספרי קריאה. התרבות הסינית מאז ומתמיד העריכה ספרות, ולאור הליברליזציה שעברה לאחרונה החברה הסינית, אין זה מפתיע שגדל מספר מקורות הידע הנגישים. ואולם, המידע הכלול במקורות אלו מספק בעיקר מידע על אינטלקטואלים יהודיים מפורסמים ועל סבלם של היהודים בתקופת השואה. מפתיע במידת-מה שמורים הוזכרו רק ב-30 תשובות, אך אפשר לשער שסטודנטים רבים שהשיבו "ספרים" קיבלו ספרים אלו ממוריהם או הופנו לספרים על-ידי המורים. לא ברור איך הציגו המורים את היהודים בשיעוריהם. סרטים וטלוויזיה קיבלו מספר דומה של אזכורים. סטודנטים רבים מסרו כי צפו בסרטים "הפסנתרן", "דשימת שינדלר" ו"החיים יפים". סטודנטים סיניים אוהבים לצפות בסרטים זרים, וסרטים אמריקניים פופולריים יותר מסרטים אירופיים, דבר המשקף את העניין הער שמגלים תלמידי המכללות הסיניים בלימוד אנגלית ובתרבות האמריקנית.

46 סטודנטים מסרו כי מקור המידע שלהם הוא הטלוויזיה. אחד הזכיר את "התוכניות הלימודיות בטלוויזיה, כמו Discovery" כמקור הידע שלו. אפשר להניח כי רוב תוכניות הטלוויזיה היו תוכניות תיעודיות שהכילו מידע על קורות היהודים במלחמת העולם השנייה. קרוב לוודאי שרובם ראו סרטים אלו עוד לפני שהחלו את לימודיהם הגבוהים, כיוון שלרוב הסטודנטים בסין אין מקלטי טלוויזיה. הם מעדיפים לצפות בתקליטורים או די-וי-די על מסכי המחשבים שלהם. ובכל זאת, חשיבותה של הטלוויזיה כמקור מידע נמצאת בעלייה, משום שמספר המקלטים ממשך לגדול. החיבה שרווחים הסינים לתוכניות חינוכיות בטלוויזיה הופכת אותן למכשיר יעיל מאוד להפצת ידע.

יש משמעות לכך ש-20 סטודנטים הזכירו את התנ"ך כמקור הידע שלהם על העם היהודי, אף-על-פי שרק שלושה אמרו כי הם נוצרים ושניים הצהירו כי הם

מוסלמים. התנ"ך הפך לדרישת חובה בכמה קורסים על התרבות והדת של אירופה. מספר הסטודנטים קוראי התנ"ך עשוי להיות גבוה יחסית לאוכלוסיית סטודנטים, וייתכן שזה נובע מכך שהם קוראים את התנ"ך כחלק מתוכנית לימודי האנגלית. עם זאת, הואיל והנצרות היא הדת הצומחת במהירות הרבה ביותר בסין, קריאת התנ"ך תהיה נפוצה יותר בקרב המתנצרים והאתאיסטים גם יחד.

האינטרנט הוא האמצעי החדש העומד לרשות החברה, וברור שהוא תפס את מקום הרדיו. משמעותית היא העובדה שרק 7 אנשים אמרו שהרדיו הוא מקור המידע שלהם. עד לעידן הרפורמה נשענה החברה הסינית על הרדיו לצורך קבלת מידע. סקר זה מראה כי הרדיו הופך במהירות למיושן. רמת הפופולריות של עיתונים כמקור מידע לנושאים יהודיים בשביל סטודנטים זהה לזו של האינטרנט, אך פחותה משל הטלוויזיה. כדי להסיק מסקנות מרחיקות לכת יותר על תפקיד העיתונות נדרש סקר שיבדוק מה שיעור קוראי העיתונים באופן סדיר בין הסטודנטים ועד כמה נושאים יהודיים זוכים לסיקור שם. כתבי-עת הולכים ונהיים מקור נוסף, בעיקר בשביל הצעירים. אולם לא ברור אילו כתבי-עת נקראים ומה הם נושאי הסיקור שלהם.

שאלה 3: מה אתה יודע על ההיסטוריה של היהודים בסין?

התשובות שלפנינו מראות היכן, לדעת הסטודנטים, חיו יהודים בסין. האזכורים של שאנגחאי ושל חה פאנג שאן נקשרו תמיד למלחמת העולם השנייה.

1. לא יודע: 145
 2. שאנגחאי / הגירה בתקופת מלחמת העולם השנייה: 31
 3. קאיפנג: 8
- א. "במחוז חנאן יש יהודים ספורים. אני יודע זאת מספר על תרבות יהודית שקראתי".
- ב. "רוב היהודים חיים בקאיפנג. קאיפנג היא

- המקום בסין שבו חי המספר הרב ביותר של יהודים".
- ג. בקאיפנג, מחוז חנאן, יש קבוצת אנשים שכינו את עצמם צאצאי היהודים. בתקופת שושלת סונג התיישבו יהודים בקאיפנג וזכו ליחס של כבוד מטעם הממשל המקומי.
4. שושלת סונג: 1
 "אומרים שהיה שבט של יהודים שהגיעו לסין בתקופת שושלת סונג. כתוצאה מנישואי תערובת לא נותר מהם שריד".
5. חה פאנג שאן: 1
 "במלחמת העולם השנייה, סיני בשם חה פאנג שאן הציל הרבה יהודים, שכמה מהם חיים בסין באופן קבוע מאז".
6. שושלת סואי
 "הם באו לסין לפני שושלת סואי ונשארו בה".
7. גואיג'ואו: 1
 "אני לא ממש מכיר את ההיסטוריה של היהודים בסין, אבל אני יודע שיש יהודים ספורים בסין, והם מתגוררים באזורים נידחים, כגון מחוז גואיג'ואו".
8. מר לי מה דואו: 1
 "אנשים מהמערב באו לסין לפני מאות שנים והביאו עמם את דתם. מר לי מה דואו [הכוונה לשליח הישועי המפורסם שהוזכר גם למעלה, מתאו ריצ'י, שפעל בסין בתחילת המאה ה-17] הביא לראשונה יהודים לסין".
9. שושלת טאנג: 3
 א. "אומרים שהיהודים הראשונים הגיעו לסין בזמן שושלת טאנג. הם עשו עסקים עם הסינים והטיפו לאמונותיהם".
 ב. "הם בסין מאז שושלת טאנג".
 ג. "בזמן שושלת טאנג בסין, אולי ב-סיאן, שנקראה אז צ'אנג'אן".
10. הגירה ראשונה ב-1840: 1
 "היהודים הגיעו לראשונה לסין ב-1840".

11. שושלת יואן: 1
 "הם הגיעו בזמן שושלת יואן".
12. שושלת דאנג: 1
 "אני משער כי בימי שושלת דאנג בסין יכלו יהודים לנסוע לסין, כיוון שבאותה תקופה העיר ג'אנג, בירתה של שושלת דאנג, הייתה מרכז הסחר של העולם" [דאנג, כתיב מוטעה ל-טאנג. בירת השושלת הייתה צ'אנג-אן].
13. שאנדונג: 1
 "דומה שבמחוז שאנדונג יש כפר שנבנה לפני זמן רב על-ידי יהודים".
14. שאנסי: 1
 "אני יודע שיש כמה יהודים במחוז שאנסי".

מסקנה:

הסטודנטים ברובם לא ידעו לענות על שאלה זו, או שתשובותיהם גילו רמת בלבול גבוהה הן בנוגע ליהודים תושבי סין הן בנוגע להיסטוריה של סין. תולדות היהודים בסין לפני מלחמת העולם השנייה הן היסטוריה של התיישבויות קטנות שנותרו מבודדות וכמעט בלתי ידועות. 31 התשובות שגילו ידע על מה שאירע בשאנגחאי מראות שהסינים יודעים פרטים רבים על מלחמת העולם השנייה בסין. הם עדיין חשים גאווה על שסייעו להציל יהודים בעת המלחמה. אפשר להניח כי אחדים מהסטודנטים שענו נכונה באו משאנגחאי או מסביבתה.

שאלה 4: מה אתה יודע על קורות היהודים במלחמת העולם השנייה? היכן למדת נושא זה?

הרוב המכריע של הסטודנטים (188 מתוך 214) נחשף להיסטוריה של השואה, דרך מגוון של מקורות.

1. ספרים: 117
2. סרטים: 80
3. טלוויזיה: 26
4. מורים: 22
5. כתבי-עת: 7

וקנדה, סירבו לעזור להם. היהודים והנוצרים חייבים להיות מאוחדים ולעשות שלום. לא לאפליה גזעית!" שני סטודנטים סיפרו כי קראו את הספר "יומנה של אנה פראנק".

שאלה 5: מהו לדעתך התפקיד שממלאים היהודים בחברה הסינית המודרנית?

סטודנטים סיניים אלו מעולם לא פגשו יהודי בסין ולא ידעו כי יהודים זרים ספורים חיים בסין. לכן התשובה המסכמת בצורה הטובה ביותר את דעת הרוב בשאלה זו היא "יש יהודים בסין?"

1. לא יודע: 112
2. שום תפקיד: 23
3. עסקים / טכנולוגיה: 20
4. פוליטיקה: 11
5. כמו כל יתר הזרים: 8
6. חשוב מאוד: 7
7. תרבות: 3
8. כמו הסינים: 2
9. הבעת רחמים בשל מה שקרה במלחמת העולם השנייה: 2
10. חינוך: 1
11. תפקידי עזר: 1

מסקנה:

בהתחשב בכך שלנשאלים אין ידע אישי ישיר או עקיף על יהודים החיים בסין, מדהים לגלות כי עשרים מהם מניחים שהיהודים ממלאים תפקיד חשוב בעולם העסקים והטכנולוגיה של סין, ושבעה אף מאמינים שהיהודים "חשובים מאוד". זה מתיישב עם האמונה הסינית הרווחת כי כל היהודים "חכמים וטובים בעסקים". ל-11 מהסטודנטים היו הערות פוליטיות מעניינות, למשל על תפקידו של קיסרין'ג'ר בשיפור יחסי סין-ארצות-הברית, על תפקיד היהודים בפוליטיקה האמריקנית ועל תרומות ישראל לצבא סין. סטודנט אחד קבע: "היחסים בין סין לישראל הם OK". אחד נראה מודאג: "באחרונה סירבה ישראל, תחת לחץ

6. עיתונים: 5
7. אנשים אחרים: 5
8. אינטרנט: 4
9. ביקור באתרים נאציים בנירנברג, גרמניה: 1
10. במסעדת חה פינג: 1⁽⁸⁷⁾

מסקנה:

הסטודנטים האלה למדו הרבה על ההיסטוריה הטרגית של היהודים במלחמת העולם השנייה. התשובות נעו בין פשוטות ביותר לבין תיאורים מפורטים ונרגשים. כל התשובות היו אוהדות ליהודים. עם זאת, שני סטודנטים ניצלו הזדמנות זו כדי להביע את הסתייגותם ממדיניותו של אריאל שרון. אם נשווה נתונים אלו לנתונים שנאספו בשאלה 2, נוכל להסיק מסקנות מעניינות. מספרים דומים של המשיבים על שתי השאלות אמרו כי למדו על היהודים מספרים; אולם בתשובות לשאלה 2 הזכירו בעיקר ספרי עיון, ואילו בתשובות לשאלה 4 היו כמה התייחסויות לספרות יפה. תפקיד הסרטים מוביל להשוואה מעניינת אף יותר: בתשובה לשאלה 2 ציינו רק 49 סטודנטים כי ראו סרטים על נושאים יהודיים, בעוד שלשאלה 4 ענו 80 סטודנטים כי ראו סרטים על השואה. נראה כי אזכור מלחמת העולם השנייה בשאלה 4 הוא שגרם ל-31 סטודנטים נוספים להיזכר כי אכן צפו בסרטים שנושאים יהודים בעת המלחמה. סרטים זרים העניקו לסטודנטים הבנה ויזואלית של השואה, הבנה שחסרה בתשובות שהתבססו אך ורק על קריאת ספרים. הסרטים הם שסיפקו את הבסיס החזק ביותר לידע ולרגשות של הסינים על השואה. כמה סטודנטים השוו את גורל הסינים תחת הכיבוש היפני לגורל היהודים באירופה. סטודנט אחד הזכיר את המושג "הפתרון הסופי". אף-על-פי שהסטודנטים ידעו על הטרגדיה היהודית הם התקשו להבין את ההקשר ההיסטורי באירופה שאפשר לשואה להתרחש. הם ראו בגרמניה את האשמה היחידה. לא היה שום ידע על השתתפותן של אומות אירופיות אחרות או על אחריותן העקיפה לפשעים. אולם סטודנט אחד שגילה יותר ידע היסטורי ענה: "הם נרצחו על-ידי הגרמנים במחנות ריכוז. מדינות אחרות, אפילו ארצות-הברית

אמריקני, למכור לסיך מטוסי התרעה". היה סטודנט שהתייחס לשליטת הממשלה במידע: "אני חושב שלא היה לנו הרבה שיתוף פעולה, והממשלה הסינית לא אמרה הרבה על אודות היהודים". תשעה מהנשאלים ציינו כי על היהודים והסינים להיות "ידידים". איש לא השמיע ביקורת חריפה על העם היהודי ולא נתן סטראוטיפים שליליים. כמו כן, לא צצו זיכרונות היסטוריים שליליים כלשהם.

שאלה 6: מהו לדעתך התפקיד שהיהודים ממלאים בעולם?

על השאלה בדבר תפקיד היהודים בעולם, בלא אזכור פוליטיקה, התשובות תואמות לסטראוטיפים הנפוצים:

1. כלכלה / עסקים: 51
2. אינני יודע: 37
3. חשוב באופן כללי: 30
4. מדע / טכנולוגיה: 29
5. פוליטיקה (תפקיד, אך לא שלילי): 27
6. רושם שלילי, בגלל הפוליטיקה: 21
7. כמו אחרים: 10
8. לא חשוב: 7

מסקנה:

סטודנטים סיניים מאמינים כי היהודים ממלאים תפקיד משמעותי בהתפתחות הכלכלית והמדעית העולמית. אחד הנשאלים סיכם את התשובה הקולקטיבית: "היהודים ממלאים תפקיד חשוב מאוד בעולם, והם העם החכם ביותר בעולם. הם מאיצים את התקדמותו של העולם מבחינה מדינית, כלכלית, תרבותית, מדעית וכו'. Aiinstan (אינשטיין), Auerblart [?], Kixinge (קיסינג'ר) ו-Shalom [?] הם הדוגמאות הבולטות לכך". אולם התגובות הפוליטיות השליליות לשאלה זו היו תכופות חריפות מאוד: "היהודים הם תוקפנים, ואני חושב שהם גורמים להרבה מלחמות". סטודנט אחר מסר הצהרה דיפלומטית וחיובית יותר: "אני מרגיש צער אמיתי כאשר אני שומע על ההפצצות בישראל.

זה ההרג בין בני אנוש. אך זה סכסוך קשה לפתרון. אנחנו רק מקווים שיבוא היום ויגיע השלום. היהודים המבריקים יכולים להביאו". באופן זה, אף-על-פי שהובע זעם ניכר נגד מדיניות ישראל, בחרו מרבית הסטודנטים לענות על שאלה זו בהדגשת תרומותיהם החיוביות של היהודים לעולם. מספר הסטודנטים שהגיבו על הנושאים הפוליטיים בנימה ניטרלית או פרו-יהודית עלה במעט על מספר התגובות השליליות. ואולם, השאלה הבאה התייחסה בצורה ישירה לפוליטיקה וגירתה תגובות חריפות יותר.

שאלה 7: האם אתה מפריד בין מדיניות ישראל ובין העם היהודי? מדוע או מדוע לא?

הניסיון לסכם את התשובות לשאלה זו התגלה כבעייתי במידת-מה. כמה תשובות היו בלתי הגיוניות או בלתי רלוונטיות, ואחרות לא היו ברורות, כנראה עקב הבנה לקויה של ההגדרות "ישראלי" ו"יהודי". התוצאות האלה ראויות לציון:

1. "לא, כי ישראל מייצגת את כל היהודים": 42
2. "לא, כי היהודים תמיד תומכים בממשלה שלהם": 2
3. "לא", בגלל מגוון סיבות, רובן לא ברורות: 26
4. "כן, ממשלה והעם שלה הם נפרדים": 22
5. "כן", בגלל מגוון סיבות לא ברורות: 6
6. "כן, לא כל הישראלים הם יהודים": 2
7. "כן, אין להאשים עם בשל מצבים פוליטיים בלתי נמנעים" (בלי עוינות כלפי ישראל): 2
8. "אינני יודע": 87

מסקנה:

כמחצית מהמשיבים לא היו בטוחים או שלא הייתה להם דעה בנדון. מרבית הסטודנטים שאינם מפרידים בין מדיניות ישראל ובין העם היהודי ביטאו גרסה כלשהי של הדעה: "באופן בסיסי אינני מפריד. הסיבה לכך פשוטה: ישראל היא מדינה המורכבת רק מיהודים". כמה סטודנטים היו הרבה יותר עוינים למדיניות ישראל והצהירו: "לא, אינני מפריד. אני

הידע והאדה כלפי ישראלים (אם כי לא כלפי ממשלת ישראל) עצומים. התשובה הרצינית ביותר, אף כי לא חותכת, הייתה: "כן, הפוליטיקה הישראלית נשלטת באופן חלקי על-ידי ארצות-הברית. אך הסכסוכים במזרח התיכון מורכבים הרבה יותר ונוגעים לבעיות היסטוריות ותרבותיות". סטודנט זה מתייחס למורכבות של הבעיה, מורכבות שייתכן כי עמיתו התקשו לבטאה או לנסחה.

שאלה 8: האם יש משהו על אודות היהדות כתובות או כדת שהיית רוצה לדעת עליו יותר?

התשובות היו נלהבות וסקרניות עד כדי להדהים. רוב הסטודנטים הביעו עניין רב.

1. "כן", בהתלהבות: 107

2. עלבונות: 3

א. "הייתי באמת רוצה לדעת אם היהודים הם חוצנים שנשלחו על-ידי אלוהים לכדור הארץ מכוכב אחר".

ב. "למה שלא ימותו וייעלמו?" [מוכר כמוסלמי קיצוני]

ג. "אני רוצה לומר משהו. בעבר חשבתי שהעם היהודי חכם ושוחר שלום, והייתי ער מאוד לסבל במלחמת העולם השנייה. על-פי הנסיבות הנוכחיות שיניתי את השקפתי, ואני מתנגד להם בגלל מה שהם עשו ועושים לעם הערבי. התנהגות היהודים היא הבעה של השחצנות והתוקפנות שלהם".

3. "לא": 21

4. "אינני יודע": 27

נושאים המעניינים את הסטודנטים:

1. חינוך: "לדעתי זוהי הסיבה החיונית לכך שהעם היהודי נעלה על עמים אחרים". סטודנטים רבים הביעו התעניינות בחינוך היהודי. צעירים סיניים

חושב שהרבה בעיות בנושאי השלום קשורות באופן הדוק אל העם היהודי". תשובה שלילית נוספת, בלי שנוספה לה הצדקה רציונלית: "אינני יודע, פשוט כך זה נראה לי". במפתיע, רק 22 סטודנטים אמרו כי הם עשו אבחנה ברורה כי "ממשלה והעם שלה הם נפרדים". הסינים בדרך כלל עושים אבחנות ברורות בין ממשלות לבין עמיהן, אך במקרה הזה נראה שהסטודנטים ראו ברוב המכריע של היהודים עם מאוחד לחלוטין ולכן לא הבחינו בין ממשלת ישראל ובין העם היהודי, כפי שהיו נוהגים ביחס למדינות אחרות.

סטודנט אחד שכן עשה את ההפרדה: "כן, כיוון שלדעתי הפוליטיקה הישראלית, במיוחד הפוליטיקה הנוכחית שתחת ממשלת שרון, היא משחק של הפוליטיקאים האלה. כל יהודי רגיל שואף לחיים בשלום". אם כן, הממשלה והעם אינם אותו הדבר; הממשלה איכשהו מצטיירת כמרושעת, אך היהודים שומרים על תדמיתם כעם שוחר שלום שהיה קורבן בהיסטוריה שלו. סטודנט נרגש במיוחד כתב: "לא, אנחנו [לא] מבינים את הרציחות האלה, שתי הקבוצות האתניות. אל לממשלה **אחראית** [ההדגשה במקור] להניח לזה לקרות, ולא משנה מה הן התביעות". סטודנטים מעטים חשבו כי האמריקנים והשפעתם על מדיניות ישראל הם האשמים במצב הנוכחי.

אחד הסטודנטים רומז איך חלק מהסינים מקבלים את המידע שלהם: "הם [ממשלת ישראל והעם היהודי] אותו הדבר. הבנתי את זה מהעיתון". הדעה הקדומה הסינית הרשמית עולה בצורה ברורה מתגובות אלו. העיתונות הסינית נסמכת אך ורק על מידע ממשלתי ואינה מורשית להציע נקודות השקפה שאינן מתיישבות עם זו הרשמית. אמצעי התקשורת הציבוריים מעצבים את דעת הקהל. עוד יותר מפתיעה העובדה שסטודנטים כה רבים ענו "אינני יודע", במקום להציע את ההשקפה הסטנדרטית, ה"תקינה פוליטית". למעשה, רק מעטים מהם רשמו את העיתונות כמקור המידע הראשי שלהם על היהודים ועל ישראל. היה מעניין לבדוק את שיעור הסטודנטים הקוראים חדשות בינלאומיות כדי לעקוב אחר המשבר במזרח התיכון. בהתחשב בכך שסין וישראל לא כוננו קשרים דיפלומטיים עד 1991, הרי

- נעשים ביקורתיים יותר כלפי מערכת החינוך שלהם.
2. "מדוע יש מלחמה בין ישראל לפלסטין?" הם רצו לדעת את ההיסטוריה של שני העמים וכל מידע רלוונטי ואובייקטיבי אחר.
3. רבים הביעו רצון ללמוד על תרבות, מסורת וחיי יום-יום יהודיים.
4. כמה סטודנטים רצו להבין טוב יותר את הדת היהודית וביקשו סיכום ברור של האמונות העיקריות. כמה מהם רצו לדעת את ההבדל בין יהדות לנצרות. "אם כן, היהודים מאמינים בנצרות במידה מסוימת?"
5. אחד הסטודנטים הציג שלוש שאלות: "א. למה הם מצליחים כל כך במסדרונות הקונגרס? [הפוליטיקה של ארצות-הברית] ב. מדוע זנחו יהודי ארצות-הברית את יהודי אירופה בזמן מלחמת העולם השנייה והניחו להם לסבול? ג. האם העם היהודי מרוצה מהישגיו הנוכחיים בעולם?"
6. "איך נראה בית-כנסת?" הסינים מעולם לא ראו בית-כנסת, והדת היהודית מתוארת לעתים קרובות כ"מסתורית".
7. ההיסטוריה של היהדות ואיך השפיעה על עמים אחרים.
8. "האם כל היהודים מאמינים ביהדות?" "האם כל היהודים מאמינים באלוהים?"
9. "מה ייחודי ביהדות?"
10. הם רצו לדעת מדוע היהודים מצליחים, חכמים, נבונים וטובים בעסקים.
11. כמה מהם השיבו בפשטות: "הואיל ואינני יודע מאומה, אני רוצה לדעת הכול!"
12. "איך היהודים של היום?"
13. "למעשה, אני יודע רק מעט על יהדות, אך אין לי עניין בזה. כיוון ששאלותיכם עוררו את סקרנותי, הייתי רוצה לדעת כל מה שקשור ליהדות."
14. "האם עדיין קיימת כיום אפליה נגד יהודים?"
15. "הדומה והשונה בינם לבין תושבי שאנגחאי".
16. כמה סטודנטים רצו לדעת "מה העתיד שלהם".
17. אחד הנשאלים רצה "להכיר יהודי (או יהודייה) ואפילו להתיידד איתו (או איתה)".
18. "אני רוצה לדעת מה העם הישראלי והעם הפלסטיני חשים כלפי דברי שרון ומעשיו. אני מקווה כי שני העמים ידעו יותר זה על זה ויהפכו לידידים בהקדם האפשרי במקום להיות אויבים".
19. עצה של סטודנט ליהודים: "בעיני, היהדות היא דת מסתורית מאוד. רוב האנשים אינם מכירים אותה היטב. אולי כדאי שהיהודים יעשו לה יותר תעמולה!"
20. "תרבות! אני יודע מעט. היית רוצה לספר לנו בפעם הבאה בפינת האנגלית?"
21. כמה נשים רצו לדעת מה תפקיד הנשים בדת היהודית. הן היו מודאגות מאפליה על בסיס מין.
22. "הם מפוזרים ברחבי העולם. מהו כוח האחיזה בין היהודים המחזיק אותם יחד?"
23. אחד הסטודנטים רצה לדעת על מוזיקה ואמנויות יהודיות.
24. "הלוואי שהייתי מבין איך לימדה היהדות את בניה להיות נאמנים למשפחותיהם ובעלי מודעות עצמית".
25. בחור אחד קנה ספר על יהודים מפורסמים ומתכנן לקרוא אותו בחופשת ראש-השנה הסיני. הוא נכסף "ללמוד הכול".
26. תשובה שמשכמת את רצונם של רבים מהנשאלים, שמשאביהם מוגבלים: "[הייתי רוצה לדעת] המון, אך אין לי משאבים".
27. "מה הם חושבים על העם הגרמני ועל שאר העמים בעולם?"
28. "למה יהודים צריכים לקבל את ברית המילה כסימן

היטב. ביצועיהם של הסטודנטים הסיניים היו טובים בהשוואה לאחרים בעולם. אילו שאלות דומות על היסטוריה סינית, פוליטיקה, תרבות ומלחמת העולם השנייה בסין היו מוצגות לסטודנטים אמריקניים, תשובותיהם לא היו מתוחכמות יותר. הסטודנטים הסיניים עושים מאמצים גדולים כדי להבין את העולם החיצוני ומביעים עניין מיוחד בתרבויות של ארצות-הברית ושל מדינות מערביות אחרות. הסינים רואים ביהודים חלק מיוחד ומעניין מאוד של המערב. צעירים סיניים רבים יהיו נלהבים ופתוחים מאוד לקבל עוד מידע על ישראל, העם היהודי והיהדות.

לזהותם? למה לא לבחור במשהו בולט ולא מכאיב, כמו למשל כתובת קעקע?"

29. "אני רוצה לדעת משהו על היהודים בסין".

4. מסקנה מסכמת

התגובות חיוביות וחקרניות בצורה מרשימה, אם נביא בחשבון שהסטודנטים הסיניים מבודדים מהתרבות ומהדת היהודית. חרף אי-הבנות לשוניות בלתי נמנעות, תשעה מתוך עשרה סטודנטים תקשרו

נספח 4. מקורות

ארבעה מקורות עיקריים סיפקו את הבסיס לדו"ח זה.

ואנשי תקשורת. סינולוגים יהודיים סיפקו לנו עזרה ומידע, בישראל – באוניברסיטאות ירושלים, תל אביב וחיפה – ובארצות-הברית – בהרווארד, פרינסטון, אן ארבור, סטנפורד, ווסליאן ואוניברסיטת המדינה של מערב ג'ורג'יה. רואיינו גם קובעי מדיניות, דיפלומטים ומומחים יהודיים המנהלים קשרים עסקיים עם סין. ראיונות נוספים נערכו עם מומחים מאוסטרליה, צרפת, גרמניה ובריטניה. בנספח 5 מפורטים בתודה שמותיהם (באנגלית) לפי סדר האלף-בית.

■ מפגשי שאלות-תשובות עם סטודנטים סיניים צעירים הלומדים תרבות ודת יהודית או תחומים אחרים. המפגשים התקיימו בשש אוניברסיטאות ברחבי סין (בייג'ינג, שאנגחאי, נאנג'ינג, קאיפנג, ג'ינאן וקונמינג) בחודשים אוקטובר-נובמבר 2003, למטרת דו"ח זה. בנספח 1 מצוטטות רוב השאלות שנשאלו.

■ סקר כתוב שנערך ובוצע מאוקטובר עד דצמבר 2003 על-ידי לורן כץ, סטודנטית אמריקנית בבייג'ינג, על הבנת היהדות של סטודנטים בבייג'ינג. בנספח 3 מובא סיכום נרחב של התוצאות.

■ מאמרים וספרים שפרסמו חוקרים סיניים, יהודיים ואחרים ב-20 ויותר השנים האחרונות, הדנים ביחסים בין סין ליהודים ובהיסטוריה של היהודים בסין, ספרות מקצועית על התרבות וההיסטוריה של סין ופרסומים מקצועיים בנושאי בעיות וסוגיות מדיניות של סין. רבים מהמקורות הכתובים מוזכרים בהערות.

■ קרוב ל-100 ראיונות אישיים עם חוקרים, מומחים ויועצי מדיניות סיניים ויהודיים (רובם ישראלים ואמריקניים), שנערכו בתקופה שבין נובמבר 2002 לנובמבר 2003, אם כי מגעים המשיכו להתקיים עם חלק מן המרואיינים עד אוקטובר 2004. בסין הראיונות התקיימו במרכזים אקדמיים המתמחים בלימודי יהדות, המזרח התיכון או יחסים בינלאומיים, בבייג'ינג, טיאנג'ינג, קאיפנג, ג'ינאן, קונמינג, שאנגחאי ונאנג'ינג, שם נמצאים רוב המרכזים הרלוונטיים. נוסף על כך, נערכו התייעצויות עם מנהיגים רוחניים, דיפלומטים

נספח 5. תודות

Hong Yinxing, *Nanjing*; Huang Fuwu, *Jinan*; Kenneth Jacobson, *New York, USA*; Jiansheng Zhang, *Kunming*; Jin Canrong, *Beijing*; Jin Ze, *Beijing*; Seth Kaplan, *New York*; Lauren Katz, *Beijing/Washington D.C., USA*; Shlomi Kofman, *Jerusalem*; Peter Kupfer, *Mainz, Germany*; Isy Leibler, *Jerusalem*; Donald D. Leslie, *Canberra, Australia*; Dennis A. Leventhal, *Chestertown, USA*; Hillel Levine, *Cambridge, USA*; Li Li, *Tianjin*; Li Weijian, *Shanghai*; Kenneth Lieberthal, *Ann Arbor, USA(?)*; Liang Gong, *Kaifeng*; Lin Zhen, *Beijing*; Roberta Lipson, *Beijing*; Liu Xinli, *Jinan*; Ly Ye, *Kunming*; Harriet Mandel, *New York, USA*; Daniel S. Mariaschin, *Washington D.C., USA*; Michel Masson s.j., *Paris*; Mei Junjie, *Shanghai*; Meng Jianhua, *Beijing*; Maisie J. Meyer, *London*; Miao Xian, *Beijing*; Stefan Michalowski, *Paris*; Harriet Mouchly-Weiss, *New York, USA*; Muhammed Sayed Ma Yun Fu, *Beijing*; Ni Shixiong, *Shanghai*; Pan Guang, *Shanghai*; Andrew Plaks, *Princeton, USA*; Michael Pollak, *Dallas, USA*; Eyal Propper, *Beijing*; Arthur H. Rosen, *Washington D.C., USA*; Walter Rosenbaum, *Paris/Konstanz*; Menachem Schmelzer, *New York, USA*; Vera Schwarcz, *Middletown, USA*; Aron Shai, *Tel Aviv*; Yitzhak Shelef, *Jerusalem*; Yitzhak Shichor, *Haifa*; Richard A. Siegel, *New York, USA*; Elyse Beth Silverberg, *Beijing*; Suolao Wang, *Beijing*; Henry Tang, *New*

מספר רב של חוקרים, מומחים, קובעי מדיניות ואנשי עסקים בסין, ישראל, ארצות-הברית ומדינות אחרות הושיטו עזרה למחבר בכתיבת דו"ח זה. בין נובמבר 2002 לאוקטובר 2004 הציעו רבים מהם הצעות מועילות וחשפו את עצמם לראיונות ארוכים לעתים. כמה מהם סייעו לקבוע ראיונות עם אחרים או הקדישו זמן ניכר לדיון על הדו"ח עם המחבר. למעטים אלו מגיעים שבחים מיוחדים. הסיבה ששמותיהם לא קיבלו הדגשת יתר היא הרצון שלא להעליב אחרים. בלא הייעוץ הנדיב מכולם, דו"ח זה לא היה רואה אור. וחרף זאת נותרו פגמים רבים; עליהם, המחבר הוא האחראי לבדו. אך על הסיוע שקיבל הוא חב תודות לאנשים האלה:

Wendy Abraham, *Stanford, USA*; Robert E. Allinson, *Hong Kong*; Eliav Benjamin, *Shanghai*; Jan Berris, *New York, USA*; Rifka Bitterman, *Jerusalem*; Cao Jian, *Jerusalem*; Paul Cohen, *Cambridge, USA*; Ron Cohen, *Beijing*; Cong Cong, *Nanjing*; Paul Crook, *London*; Albert E. Dien, *Stanford, USA*; Irene Eber, *Jerusalem*; Israel Epstein, *Beijing*; Shimon Freundlich, *Beijing*; Fu Bo, *Beijing*; Fu You-de, *Jinan*; Gao Qiufu, *Beijing*; Sherwood Goldberg, *Washington D.C., USA*; Merle Goldman, *Cambridge, USA*; Jonathan Goldstein, *Carrollton, USA*; Gong Fang Zhen, *Shanghai*; Alfred Gottschalk, *Cincinnati, USA*; Shalom & Dina Greenberg, *Shanghai*; Antoine Half, *Paris*; Malcolm I. Hoenlein, *New York, USA*;

ותשומת לבו לפרטים היו חיוניים. תודות לכל עמיתי במכון שבטובם נאותו לקרוא ולהביע דעה על הדו"ח: אבינעם בר-יוסף, פרופ' סרג'ו דלה פרגולה, נפתלי אלימלך, אבי גיל, שרון פרדו, מיכאל ווייל, אהבה זרמבסקי.

תכנון הנסיעות, הביקורים והראיונות בישראל, בארצות-הברית ובסין היה משימה מורכבת וארוכה, שאורגנה בצורה מושלמת על-ידי כמה אנשים רבי-תושייה. התיאום הכללי נעשה על-ידי גב' איטה אלקלעי מהמכון לתכנון מדיניות של העם היהודי בירושלים; היא גם ארגנה את הביקורים בישראל. הביקורים בארצות-הברית אורגנו על-ידי גב' עדינה קיי מהקונסוליה הישראלית בניו יורק, והביקורים בסין – על-ידי מר ליו ג'יאן משגרירות הרפובליקה העממית של סין בווינגטון ועל-ידי גב' פו בו וצוותה מאיגוד החינוך הסיני לחילופים בינלאומיים בבייג'ינג. תודתי נתונה לכולם.

אחרון-אחרון חביב, אני מביע את תודתי העמוקה למתורגמן שלי וידידי, מר ואנג חארצ'יאנג (פיליפ ואנג) בבייג'ינג, שליווה אותי בביקורים שלי בסין ועזר לי להבין טוב יותר את מורכבותה של ארצו ואת הדקויות שבתרבותה, ולעמיתתי לשעבר, גב' מרים קורין בפריז, שסייעה להציג את הדו"ח בצורה נאותה.

York, USA; Marvin Tokayer, Great Neck, USA; Noam Urbach, Beer Sheva; Jean-Jacques Wahl, Paris; Wang Dehua, Shanghai; Wang Haoqiang, Beijing; Wang Jian, Shanghai; Wang Jianping, Shanghai; Wang Lixin, Tianjin; Wang Xiaoli, Beijing; Wang Xiaoshu, Shanghai; Wang Yu, Beijing; Wei Naxin, Mainz, Germany; Weiming Zhao, Shanghai; Wu Lei, Kunming; Andrew Wyckoff, Paris; Xiao Xian, Kunming; Xu Ding Xin, Nanjing; Xu Feng, Kunming; Xu Xin, Nanjing; Xun Zhou, London; Michael Yahuda, London; Amnon Yaish, Paris; Yang Haijun, Kaifeng; Yang Jun, Kunming; Yin Gang, Beijing; Yu Jiafu, Beijing; Zhang Fan, Beijing; Zhang Ligang, Kaifeng; Zhang Ping, Tel Aviv; Zhang Qianhong, Kaifeng; Zheng Bangshan, Kaifeng; Zheng Qian, Jinan; Zhou Xiefan, Beijing; Zhu Weilie, Shanghai.

נוסף עליהם, מגיעות תודות לשגריר דניס רוס, וושינגטון, יו"ר מועצת המנהלים של המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, שתמיכתו ועצתו היו רבי-ערך ביותר. לחברים אחרים במועצה ולפרופ' יחזקאל דרור, ירושלים, הנשיא המייסד של המכון, שהדרכתו

נספח היסטורי: רשימות על מפגשי יהודים עם סין לאורך ההיסטוריה

יהודים לסיין. יהודי קאיפנג טענו כי הגיעו בזמנה של שושלת חאן (206 לפני הספירה-220 לספירה). אם טענה זו נכונה, הרי מועד זה חופף, פחות או יותר, למועד שבו הגיעו פליטים יהודיים להודו בעקבות חורבן הבית השני בשנת 70 לספירה. אולם רוב ההיסטוריונים מציעים תאריכים מאוחרים יותר. מקורות ועקבות מהימנים המצביעים על נוכחות יהודית מופיעים בצורה בר-זמנית פחות או יותר בין המאה השמינית לעשירית, כאשר שלטה בסיין שושלת טאנג. היסטוריונים ערביים מאותה תקופה (בפרט אבן-קורדאדה) מזכירים את נוכחותם של יהודים בכמה ערים בסיין ואת התפקיד החשוב של ה"ראדאנים" – קבוצה ייחודית של אנשי עסקים יהודיים שהעבירו סחורות (וידע מדעי וטכנולוגי) דרך היבשה והים, מספרד וצרפת, דרך המזרח התיכון ועד לסיין ובחזרה. לראשונה אפשר למצוא את המילה העברית "סיין" או מונחים דומים ביצירות של מחברים יהודיים מתקופה זו, תקופת הגאונים. אחד מהם הוא אלדד הדני, מחבר עברי של סיפורי מסעות דמיוניים, שחי במאה התשיעית וטען כי נחטף והועבר לסיין – סיפור ששום היסטוריון אינו נותן בו אמון. רציני יותר הוא הסופר הקראי אל-קירקיסאני, בן תקופתו של גדול הגאונים רבי סעדיה גאון (המאה העשירית). הוא כתב כי לקריאה המסורתית של התנ"ך היה תוקף ליהודים עד גבולותיה של סין⁽⁸⁹⁾. התייחסויות מקריות אלו לסיין, הן בסיפור אגדה יהודי הן בתצפית מלומדת, מצביעות כי קיומה של סין והעובדה שיהודים חיו בה או בסביבתה היו ידועים לסופרים יהודיים של אותה

1. עקבות ראשונים: התקופה הרבנית המוקדמת ותקופת הגאונים

ככל הנראה, סין הופיעה על המפה שבעיני רוחו של העם היהודי מוקדם מכפי שנהוג לחשוב. ערפלי ההיסטוריה עוטפים את המועד המדויק שבו נודע ליהודים לראשונה על קיומה של סין. אם לא התרחש אירוע זה כבר בסוף התקופה התנ"כית, הוא בוודאי היה בתקופה הרבנית המוקדמת (המאה הראשונה לפני הספירה עד המאה השנייה לספירה), כאשר החלו מגעים ממשיים בין סין לבין אסיה המערבית ויהודים נטלו חלק פעיל בציביליזציה ובכלכלה של הקיסרות הרומאית ושל בבל שתחת שלטון הפרסים. הרומאים והפרסים ידעו על סין משום שהם אהבו משי. הסחר במשי הסיני היה עקיף, וחלק גדול ממנו נארג מחדש בבתי מלאכה במזרח התיכון. ממקורות מן התקופה הרבנית המוקדמת, תלמודיים ורומאיים כאחד, אנו למדים כי יהודים היו פעילים בייצור ובסחר המשי. בספרות הרבנית מופיעות כמה מילים ל"משי" והתייחסויות רבות אליו, והדבר מצביע על הפופולריות של המשי ועל השימוש הנרחב של יהודים בעת העתיקה באריג זה⁽⁸⁸⁾. שמעה של ארץ המשי המפורסמת בוודאי הגיע לאוזני היהודים, כפי שהגיע לאוזני הרומאים והפרסים, שליטיהם ושכניהם. יש הסוברים כי למילה "שיראים", אחת המילים בארמית למשי המופיעה בתלמוד, שמקורה אינו ברור, יש זיקה לינגוויסטית למילה הסינית "סה" (si), שפירושה משי.

יש כמה ניחושים בנוגע למועד שבו הגיעו לראשונה

2. היהודים של קאיפנג : מן המאה ה-12 עד המאה ה-19

המקורות המוקדמים המוזכרים לעיל אינם מוכיחים מפגשים תרבותיים. הם מצביעים על קשר או על נוכחות, אך לא על דיאלוג. מפגשים תרבותיים בין סינים ליהודים, ואפילו תחושה חזקה של קרבה רוחנית, מופיעים לראשונה ברישומים הכתובים של יהודי קאיפנג.

לא יאוחר משנת 1120 שגשגה בקאיפנג – הבירה הקיסרית של שושלת סונג הצפונית (960-1127) שבמחוז חנאן – קהילה יהודית קטנה, לפחות בחלקה ממוצא פרסי. במאות השנים הבאות, חברים מלומדים של קהילה זו חרטו על אבנים טקסטים שהדגישו את הדמיון בין האמונות והפולחנים היהודיים והסיניים-קונפוציאניים. הקהילה הציבה כמה אבנים עם כתובות בשנים 1489, 1512, 1663 ו-1679 בבית הכנסת שלה ובמקומות נוספים. הטקסטים שבאבנים, שהם ייחודיים בהיסטוריה היהודית, נקראו ודווחו על-ידי מייסוונרים צרפתיים ישועים במאות ה-17 וה-18. הם פורסמו במלואם בתרגום לאנגלית רק ב-1942, על-ידי הבישוף ווייט מהכנסייה הקנדית של אנגליה.

האבן הקדומה ביותר, זו מ-1489, מציגה את אברהם כמייסד של הדת היהודית וכמתנגד חריף לעבודת אלילים. הכתובת מ-1512 מחזקת מסר זה:

הם לא עשו פסלים, לא החניפו לרוחות ולשדים ולא האמינו במנהגי האמונות הטפלות [1489] [...] ואשר לעשיית פסלים ודמויות וציור צורות וצבעים, אלה הם דברי שווא ונוהגי ריק [1512]⁽⁹¹⁾

הטקסטים האלה מיישרים קו עם המסורות הרבניות, המספרות על אברהם שהשחית את אלילי אביו, ועם הפילוסופיה של האליטות הקונפוציאניות, אשר לא תמכו בעבודת האלילים שהייתה נפוצה ופופולרית בסין. טקסטים אפולוגטיים אלו ביקשו להוכיח כי היהודים יכלו בקלות למצוא מכנה משותף עם סין שקבעה את הסטנדרטים התרבותיים. אין בידנו תגובות סיניות

תקופה. למעשה, שני עמודי טקסט שנתגלו בראשית המאה ה-20 במקומות שונים מעידים על חיים ופעילות של יהודים בסין של שושלת טאנג. שניהם כתובים על נייר, מוצר שבו השתמשו באותה תקופה רק בסין, ומקורם במאה השמינית או התשיעית. דף אחד מכיל תפילות בעברית, והוא נמצא בדונחואנג שבדרך המשי הסינית. הנה הטקסט העברי העתיק של אותו יהודי, שהתפלל בסוף העולם הידוע של אז. תחינתו, הכוללת ציטוטים מספרי הנביאים ומתהילים, נוגעת ללב עד היום:

.....
 1 כד סיעון חישה עין.⁽¹⁾
 2 [נק]נו טיהט טיזל כמוך נוסו עון הטיפנה
 3 לישאריה הוא ותיסחל על סרה זה
 4 ותהלתינו אל תיכה סלהנה לעון גלם הזה
 5 ויריו עמך הכנס חסות יהודה תנבם
 6 תין לעצך גיט להיהנוסים בוני ירושלים
 7 ויי נרתו ישראל יכניס מרס ניקרה ותה
 8 תענה יח שפע מלכות עלינה יהינה חכרך
 9 ויי.....סי יעסר כי.....
 10 עימך הסלחה אנא ויי הסלחה לסעך היא יזן
 11 הסלחה ויי שפע ויי סלה סכסך ישועות
 12 [הש]כיע לעסך חוסה ויי על ישראל עמך
 13 אסון עמך רחסנה על עמך הושיע את
 14 עמך וברך את נחלתך סכענו תין תנינו.
 15 סחסרך חונינו איל⁽²⁾ כחסרך ענינו ויי
 16 כי מוכ חסרך זכור רחסך ויי וחסרך פודה
 17 ויי לעם עני ואיכונן כי אתה ויי אלהיך
 18 עיליין צון סרעהך חלוץ לעבדי ו אחד

1 כד סיעון תישא עון.⁽²⁾
 2 [נק]נו מחטא. סי אל כמוך⁽³⁾ נושא עון. הכט נא
 3 לישאריה⁽⁴⁾ הזאת ותמחל על סרה זה.
 4 ותהלתנו אל תבוה. סלח נא⁽⁴⁾ לעון העם הנח.
 (90)

(חיבור תאולוגי-מדיני), שבו השווה את גורל הסינים והיהודים מזווית היסטורית ארוכת טווח:

גם את אות ברית המילה חושב אני לגורם כה חשוב בנושא זה, עד שהנני משוכנע כי הוא כשלעצמו ישמר את אומתם [של היהודים] עד עולם. אכן, אלמלא היו עקרונותיה הבסיסיים של דתם מנוגדים לגבריות, לא הייתי מהסס להאמין שיום אחד, אם רק תינתן להם ההזדמנות – כל כך בקלות משתנים ענייני האדם – הם ישוּבו ויקימו את מדינתם העצמאית, והאל שוב יבחר בהם. הסינים מראים לנו דוגמה יוצאת מן הכלל לאפשרות זו. גם הם מטפחים את הרגל הצמה המבדיל אותם מכל שאר העמים, והם שימרו את עצמם כעם נפרד במשך כה הרבה אלפי שנים, עד שהם עוברים בהרבה את כל יתר האומות מבחינת קדמוניותם. לא תמיד הם הצליחו לשמור על עצמאותם, אך הם השיגו מחדש לאחר אבדנה, ובלא כל פקפק הם ישוּבו וישגו אותה כאשר רוחם של הטאטארים תיחלש כתוצאה מחיי מותרות ועצלנות⁽⁹³⁾.

זוהי השוואה מדהימה. רק לאחר לידתן של סין החדשה ומדינת ישראל בשנים 1948-1949 אפשר היה להעריך את ראיית הנולד של שפינוזה. הוא הבין כי יש סבירות גבוהה לכך ששתי הציביליזציות העתיקות והרציפות ביותר בעולם יתאושו יום אחד מהתבוסה ומהכיבוש וישגו מחדש את עצמאותן, כיוון ששתיהן ממשיכות לשמר בעקשנות את שונותן מאחרות. הדגש ששם שפינוזה על שני סימנים פיזיים חיצוניים, במקום על מורשת תרבותית ושפה, לא היה במקומו, אך אין זה מפחית מכוחו של טיעונו העיקרי. הוא היה הראשון להבין כי ייתכן שחוק היסטורי דומה חל על יהודים וסינים כאחד. לא היו לשפינוזה או למנשה בן ישראל ממשיכים יהודיים או אחרים שהגו על שתי אומות אלו. רק בסוף המאה ה-19 גילו הסינים והיהודים אלה את אלה כתרבויות ייחודיות בעלות משמעות היסטורית, ורק במאה ה-20 התאפשר מפגש אמתי ובר קיימא ביניהן.

בכתב לכתובות אלו, אך נוכל לשער בבטחה כי היחס הרשמי היה ידידותי, כיוון שהתקופה שמסוף המאה ה-15 ועד למאה ה-17, בעת שלטונה של שושלת מינג, נחשבת ל"תור הזהב" של היהודים. מספר קטן מהם עברו בהצלחה את הבחינות הקיסריות התובעניות עד מאוד והגיעו למעמד חברתי גבוה כפקידים צבאיים ואזרחיים. הייתה זו תופעה היסטורית ייחודית. במדינות נוצריות ומוסלמיות, להוציא ספרד של המאה ה-11, נבצר מיהודים להגיע למשרות רמות ולהישגים ציבוריים, בפרט בשירות הצבאי, עד המאה ה-19 ואף המאה ה-20.

3. תקופת ההשכלה האירופית: מנשה בן ישראל וברוך שפינוזה

מנשה בן ישראל וברוך שפינוזה הם שני הוגי דעות יהודיים במערב שהשפיעו על תקופתם והביטו לראשונה ביהודים בהקשר סיני – או להפך, בסינים בהקשר יהודי. הם נותרו לבדם בין סינים ויהודים גם יחד עד סוף המאה ה-18 והמאה ה-19. קרוב לוודאי שאיש מהם לא פגש מעולם סיני, יהודי או לא יהודי, ואיש מהם לא ידע כי ממש בעודם כותבים את ספריהם באמסטרדם, יהודי קאיפנג מגיעים לשיא האחרון בהיסטוריה הארוכה שלהם. מנשה בן ישראל קיבל מקום של כבוד בהיסטוריה היהודית כאשר התערב ב-1655 אצל שליט אנגליה, אוליבר קרומוול, לביטול גירוש היהודים מאנגליה, שהוכרז ב-1290. כהכנה לביקורו בלונדון, הוא פרסם ב-1650 את ספרו "Esperança de Israel" (תקווה לישראל). בספר זה הוא טען, בין היתר, כי עובדת קיומם של יהודים בסין, לכאורה צאצאי עשרת השבטים האגדיים, תומכת בתביעתו להרשות ליהודים להתגורר באנגליה⁽⁹²⁾.

ברוך שפינוזה התעניין, כמובן, אך לא ביהודי סין, אם כי סביר להניח שהכיר אישית את מנשה בן ישראל וקרא את ספריו. ב-1670, 20 שנה לאחר ה"תקווה" של מנשה בן ישראל, הוא פרסם את ספרו המפורסם, שובר המוסכמות, "Tractatus Theologico-Politicus"

4. מודעות יהודית מודרנית לסין

מתי וכיצד החלה המודעות היהודית המודרנית לסין? התשובה יכולה להראות תכונות משותפות לשני העמים וכיצד תפסו היהודים תכונות משותפות אלו לפני מאה שנים או יותר. קשה יותר לענות על שאלה זו מעל השאלה כיצד ראו הסינים את היהודים (פרק 4.2). הקושי נובע מן הפיזור הגאוגרפי הגדול של העם היהודי והשפות הרבות שבהן דיברו וכתבו יהודים, וגם מן השואה שעברה על היהודים בזמן מלחמת העולם השנייה. לא רק שמרבית יהודי אירופה נרצחו, אלא שרוב המסמכים התרבותיים שלהם והזיכרון החי שלהם הושמדו. הפרסומים היהודיים המצליחים ביותר על סין לקראת סוף המאה ה-19 היו על יהודי סין. מבקרים וסופרים יהודיים הקדישו יותר תשומת-לב לשרידים הדלים של קהילה בעלת עבר גאה ומשגשג, ועניינם בה היה חלק מתחושה גוברת של אחדות דתית או לאומית בקרב מנהיגים ואינטלקטואלים יהודיים בזמן ההוא. ב-1900 נשא מרקוס נתן אדלר, בנו של הרב הראשי לקיסרות הבריטית, נאום בלונדון, שנושאו – יהודי סין. הנאום הודפס מיד, וב-1909 פרסם פרלמן, חוקר וסוחר, מאמר בשם "יהודי סין". שני המחברים התמקדו ביהודי קאיפנג, אך ראייתם הייתה רחבה. הם התעניינו בהקשר, בתרבות ובהיסטוריה של סין וערכו השוואות. אדלר אמר:

הסינים והיהודים משתייכים לאומות העתיקות בעולם, אך בעוד שהסינים הם העם המבודד והמרוכז במקום אחד יותר מכל העמים, אפשר לומר שהיהודים הם העם המפוזר והנפוץ ביותר⁽⁹⁴⁾.

פרלמן הדגיש – ייתכן כי היה המחבר היהודי הראשון שעשה זאת – את היעדר האפליה נגד יהודים בסין, בניגוד בולט למערב הנוצרי. השוואה זו סימלה חריגה יהודית מהבוז הכללי כלפי סין שהופגן על-ידי האימפריאליסטים האירופיים בשנות השיא שלהם. ב-1911 פרסם פרלמן את חיבורו "הסינים" בעברית מודרנית, וקרוב לוודאי שהיה זה החיבור הראשון

על היסטוריה סינית שפורסם בשפה העתיקה-חדשה של העם היהודי, שאז רק החלה להתפתח מחדש⁽⁹⁵⁾. הייתה משמעות רבה לקבלת הפנים הנלהבת שזכו לה בעולם היהודי מאמריהם של אדלר ופרלמן. חיבורו של אדלר תורגם מיד לגרמנית, לרוסית ולעברית; החיבור של פרלמן יצא לאור ברוסית ובעברית; שני המאמרים הודפסו בכמה מהדורות, חלקן מקוצרות חלקן מורחבות, בשפה האנגלית. באופן זה הם הפכו נגישים לרובו המכריע של העם היהודי. הדבר העיד על תחילתה של התלהבות בעולם היהודי כלפי סין וכלפי היהודים בסין. אלא שעד מהרה נעשה עניין זה מוגבל, אם לא דעך לחלוטין, בשל סדר העדיפויות הלוחצות יותר של הושטת עזרה לפליטים היהודיים מרוסיה, התוכנית הציונית, ומאוחר יותר – הזעזועים של שתי מלחמות העולם.

נושא נרחב שטרם נחקר הוא הספרות ביידיש שנכתבה בנושא סין בין 1900 ל-1939⁽⁹⁶⁾. ההתייחסות הראשונה לסין ביידיש היא משנת 1788, אז פורסמה בגרמניה אגדה על נסיכה סינית שנישאה לדייג. כמה ספרים פופולריים ביידיש על סין הופיעו לפני מלחמת העולם הראשונה ואחריה. אחד מהם, "פילוסופיה ושירה סינית" מאת א' אלמי (1925), היה ספר מחקר. המחבר נזף בקוראיו על מה שנראה בעיניו כחוסר עניין בסין, בסגנון שאפשר להשתמש בו גם כלפי יהודים כיום:

תכופות שמעתי את הטיעון המוזר "מה פתאום סינים? כתוב על היהודים!" כאילו העולם כולו, הסינים והטאטארים [?], כלל איננו נוגע לנו. טיעונים אלו מדיפים ריח של שאננות ופרובינציאליות. בנינו "חומה סינית יהודית" סביב עצמנו. במקרה הטוב נלך מפעם לפעם לנשום את אווירן של פריז או פריס, אך כאן כבר מסתיים עולמנו. "מה – סין? הודו? אתה כנראה משוגע לגמרי!"⁽⁹⁷⁾

כיוון אחר של פתיחות יהודית בנוגע לסין, שכמעט ולא נחקר, הוא ההתלהבות מאמנות סינית, הביטוי הפופולרי ביותר לתרבות הסינית. בסוף המאה ה-19 תרמו יהודי גרמניה תרומות חיוניות ביותר ליצירת האוספים

התנועה המיסטית שנוסדה בקרב יהודי מזרח-אירופה במאה ה-18. הדבר שהקסים את הפילוסוף היהודי בשתי התרבויות המיסטיות היה המפגש בין האירועים הטבעיים לעל-טבעיים, בין האלוהי לבין האנושי, בחיי היום-יום הגשמיים, כאילו הטבעי והעל-טבעי ברורים מאליהם, שניהם כאחד.

בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה החלו תרומותיהם של סינולוגים יהודיים להשפיע על המחקר ועל ההערכה האינטלקטואלית במערב כלפי סין. תוך פחות משני דורות מאז ראשית המאה נעשו ההיסטוריונים היהודיים ממחברי חוברות על קהילה נשכחת ועל קיסרות נידחת לחוקרי סין בעלי מוניטין בינלאומיים. יהודים בלטו בסינולוגיה כמו בתחומים אקדמיים אחרים, אך כמה מהם יישמו בחקר העבר וההווה של סין זוויות השקפה ועניינים שנבעו ממוצאם היהודי.

הסינים והיהודים הם שתי ציביליזציות עתיקות, שנאבקו כדי לעבור מודרניזציה תוך כדי שימור כמה מן היסודות המהותיים של מסורתם. המשותף שבאתגר היסטורי זה ריתק והעסיק את הסינולוג האמריקני הגדול ג'וזף לבנסון. ספרו "סין הקונפוציאנית וגורלה המודרני – בעיית הרציפות האינטלקטואלית", מסוף שנות החמישים, וחיבורים שנכתבו לאחר מכן נתנו את הטון בדיונים סינולוגיים רבים במשך דור שלם. משפיע לא פחות היה ספרו של המלומד הגדול מהרווארד, בנג'מין שוורץ, ובמיוחד ספרו "עולם ההגות בסין העתיקה" (1985). לבנסון ושוורץ גם יחד הודו כי לעניינים העמוק במערכת יחסיה של סין המודרנית עם מורשתה התרבותית העתיקה זיקה הדוקה לעניינים בעברם היהודי. במאמר הספד של שוורץ על חברו לבנסון, שהלך לעולמו בטרם עת, הוא הזכיר את יהדותו של לבנסון ושלו עצמו כסיבה העיקרית לאהדתם העמוקה כלפי סין:

העניין שגילה במערכת היחסים של הסינים המודרניים עם מורשתם התרבותית היה קשור באופן הדוק לדאגתהבלתימוסרתת לעברו היהודי. זו דאגה שאני חולק עמו ושקירבה אותי מאוד

הציבוריים של אמנות מזרח-אסיינית בגרמניה. יהודים הם שנתנו את הרוב המכריע של התרומות הללו. עד בערך 1914 כלל לא ניתנו תקציבים ציבוריים בגרמניה לרכישת אמנות סינית. מנהל המוזאונים הקיסריים של גרמניה התלונן במכתב שכתב ב-1909 על אודות הקיסר וילהלם השני: "סלידתו מבני הגזע הצהוב [כך!] חלה, למרבה הצער, גם על אמנותם!"⁽⁹⁸⁾ יהודים הם שרוממו על נס את פארה של האמנות הסינית, כנגד תיעובו הגזעני של הוד קיסרותו. בתצוגה המקיפה הראשונה של אמנות סינית שנערכה באירופה, בברלין בשנת 1929, חלק גדול מ-1,272 המוצגים היו שייכים לאספנים בעלי שמות יהודיים⁽⁹⁹⁾. מאז, וגם במקביל, יהודים במדינות שונות, בעיקר בארצות-הברית ובצרפת, יצרו אוספים של אמנות סינית. היהודים בישראל הפגינו את חיבתם לסין במהלך התערוכה הנפלאה של אמנות סינית שהוצגה במוזאון ישראל בירושלים בשנת 2001⁽¹⁰⁰⁾. ייתכן כי יהודים מרגישים בעניין זה קרבה מסוימת, המבוססת על טיבה של אמנות המדגישה את היופי המופשט של צבע וצורה וה"שירה בלא קול"⁽¹⁰¹⁾ של נוף, יותר מאת הגוף האנושי; אמנות שאף אינה מכילה התייחסויות או סמלים נוצריים כלשהם.

במדינות דוברות גרמנית השפעת הפילוסופיה והתרבות הסיניות על יהודים חרגה בהרבה מעבר לאמנות. הפילוסוף מרטין בובר הציג מ-1910 ואילך את הדאואיזם (Daoism) לפני ציבור הקוראים היהודי ולפני קהל גרמני רחב. פרשנויותיו ותרגומיו, שנעשו בעזרתו של מלומד סיני, היו פופולריים מאוד. לאחר עלייתו לישראל, ב-1938, הוא פרסם את התרגום העברי המודרני הראשון של הטקסט החשוב ביותר של הדאואיזם, ה"דאוד-הג'ינג" (ספר הדרך והסגולה) מאת לאודזה (Laozi). לאחר חיפושם של יהודי קאיפנג במאות ה-15 וה-16 אחר קווי דמיון בין הקונפוציאניות ליהדות, מרטין בובר מייצג את הניסיון היהודי רב-השפעה ביותר עד כה למצוא בסיס משותף דתי-פילוסופי בין ההגות היהודית לבין הגותה של סין העתיקה. אולם בובר התעניין בדאואיזם יותר מבקונפוציאניות. הוא ראה בכתבי הדאואיזם ובאגדותיו הקבלה לתורת החסידות,

אליו. דאגה זו לא רק שלא פגמה באובייקטיביות שלו, אלא שדומני כי הוסיפה לחשיבתו הגינות ואמינות שלא תמיד אפשר למצאן בכתיבתם של חוקרים אובייקטיביים רבים, המתיהרים כי הם משאירים את עצמם מחוץ לעבודתם⁽¹⁰²⁾.

סינולוגים ממוצא יהודי התווכחו עם רעיונות נדושים אחרים. פול כהן, תלמיד ועמית של שוורץ בהרווארד, פרסם ב-1984 את הספר "גילוי ההיסטוריה בסין", ובו תקף את ה"אימפריאליזם האינטלקטואלי של היסטוריונים אמריקניים" של סין ואת האנוכיות המערבית שלהם⁽¹⁰³⁾. למותר לציין כי ספרו בתרגום לסינית היה רב-מכר בסין, וחוקרים סיניים חשבו כי הסיבה הסבירה ביותר ליכולתו של המחבר להתרחק מדעת הרוב על סין ולהציע רעיונות חדשים ומקוריים היא מוצאו היהודי. גם לא מפתיע שחוקרים נוספים ממוצא יהודי נתנו את דעתם לספרות והשירה בסין

העתיקה, ההיסטוריה של האסלאם בסין, ההיסטוריה האינטלקטואלית של סין המודרנית, התפתחותה של סין לאחר מאו, זכויות האדם, גורלם של מתנגדי המשטר, הצבא הסיני ולנושאים אחרים בני זמננו.

בו בזמן מיקדו היסטוריונים יהודיים את מחקרם בתעודות עתיקות ששרדו מקהילת קאיפנג ובהיסטוריה של היהודים בחארבין ובשאנגחאי במאה ה-20. מלומדים אלו ביקשו לחקור את המפגשים ההיסטוריים שאירעו בפועל בין סינים ליהודים. הם ניגשו אל שאלת התכונות המשותפות לשתיהן הציביליזציות דרך היחסים והניסיונות המשותפים שבין בני אדם בשר ודם.

האם יבוא דור חדש של חוקרי סין יהודיים מסורים? התשובה על שאלה זו איננה עניין אקדמי בלבד. היא עשויה להשפיע על מפגשים אינטלקטואליים בין סינים ליהודים בעתיד ועל ההערכה וההבנה ההדדית שיחושו שני העמים זה כלפי זה.

הערות

- Supplement to *Nature – International Weekly Journal of Science*, 11 March 2004, pp. 203-222.
מאמרים אלו פורסמו לראשונה בשפה הסינית בשלהי שנת 2003.
14. Fairbank-Goldman, op.cit., p. 1
15. Orville Schell, "China's Hidden Democratic Legacy", *Foreign Affairs*, July/August 2004, p. 117
16. הנתונים והתחזיות של תת-פרק זה נסקרו על-ידי אנטואן האלף (Antoine Halff), אגף הנפט, סוכנות האנרגיה הבינלאומית (IEA), פריז.
17. *Oil Market Report*, 2003, International Energy Agency, Paris, 13 November 2003, pp. 4-9; "China's Growing Thirst for Oil Remakes the Global Market", *The Wall Street Journal Online*, December 2003, pp. 1-5
18. נתונים אלו, שסופקו על-ידי סוכנות האנרגיה הבינלאומית בפריז, הם אומדנים.
19. Nawaf E. Obaid et al., *The Sino-Saudi Energy Rapprochement: Implications for US National Security*, Washington DC 2002; "Sino-Saudi Crude Trade Expands", *Petroleum Argus*, XXXIII 48, December 2003
20. Wu Lei, "East Asian Energy Security and Middle East Oil", *Middle East Economic Survey*, XLV 48, December 2002, pp. D2-D6.
מאמר זה, שהופיע גם בסינית, זכה לשבחים מפייהם של מעצבי מדיניות סיניים בכירים.
21. "China, Korea and Japan plan to establish a unified energy market", *China Petroleum Report*, 47, November 2003, pp.1-2
22. פרופ' ואנג ליסין, אוניברסיטת נאנקאי (Nankai), טיאנג'ין. ריאיון מיום 30 באוקטובר 2003.
23. Donald D. Leslie, *Jews and Judaism in Traditional China Industrial and Commercial*" דווח על-ידי *Times* והוזכר שוב באחד ממנועי החיפוש העיקריים, www.sina.com (ביום 23.6.04).
2. ראה www.hkjewishfest.org
3. James F. Hoge, "A global Power Shift in the Making: Is the United States Ready?", *Foreign Affairs*, July/August 2004, p. 2
4. Evan S. Medeiros and M. Taylor Fravel, "China's New Diplomacy", *Foreign Affairs*, November/December 2003, p. 32
5. Avraham Altman and Irene Eber, "Flight to Shanghai 1938-1940: The Larger Setting", *Yad Vashem Studies*, XXVIII, 2000, p. 53
6. W. J. Peterson, A. H. Plaks et al., eds., *The Power of Culture: Studies in Chinese Cultural History*, Hong Kong 1994, Introduction
7. John King Fairbank and Merle Goldman, *China: A New History*, MA/London 1998, p. 18
8. Pierre Ryckmans, "The Chinese Attitude towards the Past", *Papers on Far Eastern History*, 39, March 1989, pp. 1, 2, 7,13, footnote 1
9. Martin Schaaper, *An Emerging Knowledge-Based Economy in China? Indicators from OECD Databases*, 2004
10. John Vinocur, "A European Doomsday Scenario: French Research Group Paints a Gloomy Economic Picture", *New York Herald Tribune*, May 2003
11. *China in the World Economy: The Domestic Policy Challenges*, Organization for Economic Co-Operation and Development, Paris 2002
12. Martin Schaaper, op.cit., pp. 52-57
13. Mu-Ping Poo, "Cultural Reflections" and seven other contributions by ChinesAmerican scientists, in "China – Messages to China from the West,

- Michael Pollak, *Mandarins, Jews and Missionaries: The Jewish Experience in the Chinese Empire*, 1st ed. 1980, 1st Weatherhill ed. New York-Tokyo 1998, pp. 113-130
36. Zhou Xun, *Chinese Perceptions of the "Jews" and Judaism: A History of the Youtai*, Richmond/Surrey 2001, p. 51
37. Li Changlin, "The Present Day Chinese Attitude Towards Jews", *Points East*, Vol. 12 No. 3, November 1997, p. 11
38. על שפינוזה ראה בנספח ההיסטורי שבסוף ד"ח זה.
39. הציטוטים מזמנים שונים. הראשון ("עד עצם היום הזה") נכתב ב-1924, ראה Xiao Xian, "An Overview of Chinese Impressions of and Attitude Jews Before 1949", Jonathan Goldstein (ed.), *The Jews of China: A source Book and Research Guide*, New York/London 1999, p. 38; הציטוט השני נכתב ב-1920, ראה Zhou Xun, op.cit., p. 57
40. Irene Eber, "Chinese and Jews: Mutual Perceptions in Literary and Related Sources", *East-West Dialogue*, Vol. IV No.2 / Vol.V No.1, June 2000, p. 217
41. Lin Yutang (ed.), *The Wisdom of Confucius*, New York 1938, pp. 43-44
42. Edward Cody, "Shanghai Aims to Preserve Part of Its Jewish Legacy: Booming City is likely to Save at Least Part of Neighborhood Once Home to European Refugees", *The Washington Post*, 5th September 2004.
- מאמר זה ואחרים על כנס של יהודים שהיו תושבי חארבין, שנערך ב-2 בספטמבר 2004, הופיעו בעיתונים כלליים ויהודיים.
43. Pan Guang, "The Development of Jewish and Israel Studies in China", *The Harry S. Truman Research Institute for the Advancement of Peace*, Occasional Papers No. 2, Spring 1992, pp. 5-6
44. "Talmudist Meets Puzzled Jews in Russia's Far East", *Forward*, June 2002, p. 1
45. Lewis S. Robinson, "The Bible in 20th Century Chinese Fiction", Irene Eber (ed.), *Bible in Modern China: The Literary and Intellectual Impact*, Sankt Augustin 1999, p. 253
- China: A Comprehensive Bibliography*, Nettetal 1998, pp. 49-51.
- על היסטוריונים ערביים ראה גם בנספח ההיסטורי סעיף 1.
24. Wang Tai Peng, "Islam in China", *AsianEye, Asia Inc*, April 2004, p. 11.
- ואנג מזכיר את המינוי של 30 אימאמיות הרשומות במחוז נינגסיה (Ningxia) ומשבח אותו בהיותו "בין הדברים הנאורים ביותר שמדינות ערביות אסלאמיות פונדמנטליסטיות יכולות ללמוד מסין!"
25. הודעתה של פרופסור-עוזר בפועל ללימודי דת, אוניברסיטת סטנפורד, ד"ר ז'קלין ארמיג'ו לנציבות המשותפת לממשל ולקונגרס לענייני סין, 24 ביולי 2003. www.cecc.gov/pages/hearings/072403/armijo.php. pp. 1-6
26. *The Sino-Saudi Energy Rapprochement*, op.cit., p. 36
27. Bernard Lewis, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, New York 2003, p. 164
28. Dru C. Gladney, *Dislocating China: Muslims, Minorities and Other Subaltern Subjects*, London 2004, pp. 312-335
29. *Islam in China*, English and Chinese, Beijing [no date]
30. Bernard Lewis, op.cit., p. 92
31. George J. Gilboy, "The Myth Behind China's Miracle", *Foreign Affairs*, July/August 2004, pp. 33, 35, 37
32. מדובר בארגון פרטי שלא למטרות רווח, שעיסוקו מחקר ושימור ההיסטוריה היהודית בסין ותמיכה בחקר היהדות בסין, בתרגומים ובתערוכות. אחת לכמה חודשים המכון מפרסם עלון חדשות בשם "East Points".
33. *American Attitudes Toward Chinese Americans and Asian Americans: A "Committee of 100" Survey*, New York 2001, pp. 8, 11, 13
34. Vera Schwarcz, *Bridge Across Broken Time: Chinese and Jewish Cultural Memory*, New Haven and London 1998
35. לעומת זאת, יהודי המערב והודו הפגינו עניין ביהודי קאיפנג, לפחות מסוף המאה ה-18. ראה

- גולדשטיין, דונלד לסלי, ג'וזף לבנסון, בנג'מין שוורץ ו-רורה שוורץ, בין היתר, דנים ברבות מן השאלות הללו.
57. Joseph R. Levenson, *Confucian China and its Modern Fate: The Problem of Intellectual Continuity*, Berkeley LA 1958, p. 91
58. Moshe Yeagar, "The Establishment of People's Republic of China: Israel Relations: Broader Implications for Southeast and South Asia", Jonathan Goldstein (ed.), *China and Israel: A Fifty Year Retrospective*, Westpoint/London 1999, p. 128
59. פרופ' סואולאוואנג, בייג'ינג, ריאיון מיום 24 באוקטובר 2003.
60. P. Y. Saeki, *The Nestorian Documents and Relics in China*, 2nd edition, Tokyo 1951. See particularly the "Jesus Messiah Sutra", pp. 223-224
61. Hendrik Willem Van Loon, *The Story of the Bible*, Beijing 1999, pp. 7, 179, 182, 183, 184.
למותר לציין ששני הציטוטים המיוחסים לישו לקוחים מתוך התנ"ך היהודי. הם מהווים עקרונות יסוד ביהדות הרבנית, ואחד מהם הוא חלק מהותי בתפילות היום-ומיות.
62. פרופ' ז'ו סיפאן, בייג'ינג, ריאיון מיום 23 באוקטובר 2003.
63. Xiao Xian, op.cit., p. 41
64. Dru C. Gladney, op. cit., p. 334
65. ראה לדוגמה: Yin Gang et al., *Arab-Israeli Conflicts: Issues and Solutions*, Beijing 2003. ספר זה אזל זמן קצר לאחר הופעתו בשוק.
66. Chiara Betta, "Myth and Memory: Chinese Portrayal of Silas Aaron Hardoon, Lou Jialing and the Aili Garden between 1924 and 1995", *Jews in China. From Kaifeng ... to Shanghai*, op.cit., p. 398.
67. David G. Goodman and Masanori Miyazawa, *Jews in the Japanese Mind – The History and Use of a Cultural Stereotype*, Lanham-Boulder-New York-Oxford 2000
68. Xu Xin, "Chinese Policy Towards Judaism", *International Symposium Yantai-Presence and Perception of Jews and Judaism in China*, 19-23 September 2003, pp. 6, 7, 11, 12; reprinted in *Points East, Newsletter*, 19, March 2004, pp. 1, 3-7
46. לורן כץ, סטודנטית אמריקנית בבייג'ינג, ביצעה סקר זה מאוקטובר עד דצמבר 2003. מחבר הדו"ח עקב אחרי שלביו השונים של מחקרה והורשה להשתמש בתוצאות ולצטט אותן לפי הצורך.
47. Merle Goldman, "A New Relationship between the Intellectuals and the State in the Post-Mao Period", M. Goldman et al. (eds.), *An Intellectual History of Modern China*, Cambridge MA. 2002, pp. 523, 537, 538
48. Howard W. French, "China's leadership tries a fresh tactic: listening – Hu government consults intellectuals", *The New York Times*, 3 June 2004
49. David Hale and Lyric Hughes Hale, "China Takes Off: China's Economic Explosion", *Foreign Affairs*, November/December 2003, p. 51
50. RENMIN, הנחשבת לאוניברסיטת עילית, נוסדה ב-1950 על-פי הוראתו של מאו דזה-דונג, במטרה להכשיר את פקידי השירות הציבורי של סין, כולל הדיפלומטים בעתיד, מבין בני המעמדות העובדים.
51. Xu Xin, "Some Thoughts On Our Policy Towards the Jewish Religion: Including A Discussion Of Our Policy Toward the Kaifeng Jews", Roman Malek (ed.), *Jews in China: From Kaifeng... to Shanghai*, Nettetal 2000, p. 673
52. אשר למאו דזה-דונג, ראה הערה 69. בעניין ז'ו אנלאי, ישראל אפשטיין דיווח על תקרית במהלך אחד מביקוריו הרשמיים של ז'ו בפולין, ובה ראש ממשלת סין הפגין בפומבי את סלידתו מן האנטישמיות הגוברת במפלגה הקומוניסטית ובממשלה הפולנית. ראה Israel Epstein, "On Being a Jew in China: A Personal Memoir", *The Jews of China*, 2, op.cit., p. 96
53. הבודהיזם והחדרת חיי הנזירות הבודהיסטית לסין מהווים דרך סינית שונה עד מאוד, אולם חיי הנזירות בסין מעולם לא נגעו אלא במיעוט זעיר.
54. Zhang Qianhong, "A Preliminary Discussion on Moses Mendelssohn's Enlightening Thought", *Studies in World Religions*, Gen. No. 94, No. 3 2003; idem, *Dilemma and Rebirth*, Beijing 2003. Both in Chinese
55. פרופסור פו יו-אודה, אוניברסיטת שאנדונג, ג'ינאן.
56. מחקריהם של פול כהן, איירין אבר, מרל גולדמן, ג'ונתן

- עברית איננה מוצעת, אך קיימת תוכנית בלימודי ערבית.
84. במונח "ספרים" נכללים ספרים מכל הסוגים, לרבות ספרי עיון.
85. תשובות הסטודנטים "בתוך הכיתה" נכללו ב"מורים".
86. הללו כוללים משפחה וידידים.
87. מסעדת חה פינג הייתה מסעדה יהודית ותיקה בשאנגחאי.
88. האזכורים נמצאים ב-*משנה* וב-*תוספתא* (שנחתמו במאה השנייה לספירה, אך מכילות חומר מתקופות מוקדמות הרבה יותר), במדרישי *ספרא* ו-*פסיקא* (מדרישים מתקופה מוקדמת ומאוחרת, בהתאמה) ובתלמודים הבבלי והירושלמי. אוסף מועיל ונרחב של מקורות אלו אפשר למצוא אצל Samuel Kraus, *Talmudische Altertümer*, Leipzig 1910, pp. 140-141, 543-544
89. Moshe Gil, *A History of Palestine: 634-1099*, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney 1992, p. 503
90. Ph. Berger and M. Schwab, "Le plus ancien manuscrit Hébreu", *Journal Asiatique*, Onzième Série, Tome II, Paris, 1913, p. 165. תורגם על-ידי המחבר.
91. William Charles White, *Chinese Jews*, 2nd ed., reprint, Toronto 1966, pp. 8, 45
92. Salomon Wald, *Chinese Jews in European Thought*, paper presented at the International Symposium "Youtai-Presence and Perception of Jews and Judaism in China", School of Applied Linguistics and Cultural Studies, Johannes Gutenberg University of Mainz, 19-23 September 2003, pp. 8-10
93. Spinoza, "The Theological-Political Tractate", *Complete Works* with translations by S. Shirley (ed.) and Michael L. Morgan, Indianapolis/Cambridge 2002, p. 425
94. Marcus N. Adler, "Chinese Jews", London 1900, *Jews in Old China – Some Western Views*, ed. Hyman Kublin, New York, 1971, p. 94
For Perlman, see S. M. Perlman, "The History of the Jews in China", London 1909, *ibid.* p. 167 ff.
95. Irene Eber, "A Critical Survey of Classical Chinese Literary Works in Hebrew", *One Into Many –*
69. היעדרן של גישות עוינות עולה בקנה אחד עם כמה מהערותיו התמציתיות של מאו דזה-דונג בשנותיו המוקדמות, אשר לא זז בלבד שהן חפות מכל אנטישמיות אלא אף מגלות את הכרתו ביהודים וב"תנועת השחרור הלאומית היהודית". ראה Stuart R. Schramm et al. (eds.), *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings 1912-1949*, New York 1992, Vol. 1, pp. 337, 544; Vol. 2, p. 382
70. התייחסות מפורטת לסימפוזיון זה ראה בהערה 68.
71. פרופ' ני שיסונג, אוניברסיטת FUDAN, שאנגחאי, ריאיון מיום 13 בנובמבר 2003.
72. השגריר (בגמלאות) לין ז'ן, בייג'ינג, ריאיון מיום 28 באוקטובר 2003.
73. ציטוט מסוכנות הידיעות סינחואה (Xinhua).
74. פרופ' ואנג ז'יאן, האקדמיה למדעי החברה של שאנגחאי, המרכז ללימודים יהודיים, ריאיון מיום 17 בנובמבר 2003.
75. השגריר (בגמלאות) לין ז'ן, בייג'ינג, ריאיון מיום 28 באוקטובר 2003.
76. Stephen C. Angle, *Human Rights and Chinese Thought: A Cross-Cultural Enquiry*, Cambridge UK 2002, pp. 250-258
77. Huang Lingyu, "Research on Judaism in China", *Jews in China: From Kaifeng... to Shanghai*, op.cit., p. 669
78. רוב הסטודנטים הסיניים ירכשו ספר שאינו נדרש ישירות ללימודיהם אם מחירו לא יעלה על 10 יואן (1 דולר ארה"ב = 8 יואן). קשה למכור לסטודנטים ספר שעולה יותר מ-15 יואן (קרוב ל-2 דולרים).
79. Liang Gong, "Twenty Years of Studies of Biblical Literature in the People's Republic of China (1976-1996)", *Bible in Modern China*, op.cit., p. 395
80. פרופ' אל דיאן, נשיא המכון הסינו-יהודי, מנלו פארק, ריאיון מיום 31 במרץ 2003 בניו יורק.
81. סביר להניח שרוב הסטודנטים הללו נטולי דת כלשהי.
82. כמוכּוּן, הפילוסופיה והלאומיות החאנית אינן דתות.
83. האוניברסיטה ללימודים זרים בבייג'ינג נחשבת לאוניברסיטה הראשונה לשפות זרות בסין ואחת מאוניברסיטאות העילית במדינה. היא מציעה קורסים ב-22 שפות זרות, שהפופולרית בהן היא האנגלית.

- Ostasiatische Kunst und Preussische Akademie der Künste, Berlin 1929
100. Rebecca Bitterman ed., *China: One Hundred Treasures*, Jerusalem 2001
101. הצייר שן חאו (בערך בשנים 1630-1650) נתן שם זה לאלבום ציורי הנוף שלו.
Museum Rietberg, *Tausend Gipfel und Zehntausend Taler-Chinesische Malerei aus der Sammlung C.A. Drenowatz*, Zurich 1983, Fig. 21
102. Benjamin I. Schwartz, "History and Culture in the Thought of Joseph Levenson", Maurice Meissner and Roads Murphy, eds, *The Mozartian Historian: Essays on the Works of Joseph R. Levenson*, Berkeley/Los Angeles/London 1976, p. 101
103. Paul Cohen, *Discovering History in China – American Historical Writing on the Recent Chinese Past*, New York 1984, pp. 150-151
- Translation and Dissemination of Classical Chinese Literature*, ed. Leo Tak-hung Chan, Amsterdam-New York 2003, p. 303
96. אירן אבר, סינים ויהודים, מפגשים בין תרבויות, ירושלים, 2002. לא מכבר גילתה פרופ' אבר מאמרים מדיניים, תרבותיים וספרותיים על סין בעיתוני יידיש שהופיעו בפולין בתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה. הללו כוללים תרגומי שירה סינית מאת מחברים שנספו בלי להותיר שם (תקשורת בע"פ). מסתבר שציבור דוברי היידיש גילה עניין ניכר בסין.
97. Chang Shouou-Huey, "China und Jiddisch – Jiddische Kultur in China, Chinesische Literatur auf Jiddisch", *Jews in China: From Kaifeng... to Shanghai*, op.cit., p. 487. Translation by the author
98. Cella-Margaretha Girardet, *Jüdische Mäzene für die Preussischen Museen zu Berlin*, Engelsbach/Frankfurt/Washington 1997, p. 101
99. *Ausstellung Chinesischer Kunst*, Gesellschaft für